

**T.C.
HİTİT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ARKEOLOJİ ANABİLİM DALI**

TÜRKİYE’DE OSMANLI ARKEOLOJİSİNİN GELİŞİMİ

Yüksek Lisans

Ercan Semih ER

Çorum 2019

TÜRKİYE'DE OSMANLI ARKEOLOJİSİNİN GELİŞİMİ

Ercan Semih ER

**Sosyal Bilimleri Enstitüsü
Arkeoloji Anabilim Dalı**

Yüksek Lisans Tezi

TEZ DANIŞMANI

Doç. Dr. Özlem SİR GAVAZ

Eş Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Emine SÖKMEN

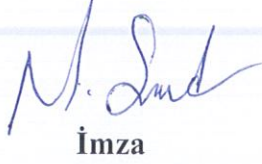
ÇORUM-2019

KABUL VE ONAY

Ercan Semih ER tarafından hazırlanan *Türkiye'de Osmanlı Arkeolojisinin Gelişimi* başlıklı bu çalışma, 25.06.2019 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oybirliği ile başarılı bulunarak yüksek lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

İmza

(Doç. Dr. Özlem SİR GAVAZ) (Başkan-Danışman)

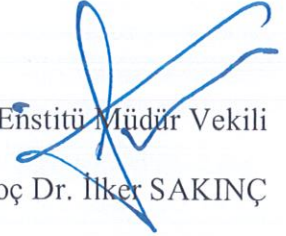

İmza

(Dr. Öğr. Üy. Murat SERDAR)

İmza

(Dr. Öğr. Üy. Önder İPEK)

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

Enstitü Müdür Vekili
Doç Dr. İlker SAKINÇ

T.C.
HİTİT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada bana ait olmayan her türlü ifade ve bilginin kaynağına eksiksiz atıf yaptığımı beyan ederim. (25/06/2019)

İmzası

.....

Ercan Semih ER

ÖZET

ER, Ercan Semih. *Türkiye’de Osmanlı Arkeolojisinin Gelişimi*, (Yüksek Lisans Tezi), Çorum, 2019.

Bu çalışmada Osmanlı arkeolojisinin Türkiye’deki gelişim süreci irdelenmiştir. Son yıllarda Osmanlı araştırmalarına artık arkeoloji de dâhil olmuştur. Her ne kadar uzun süredir Osmanlı dönemiyle ilgili arkeolojik kazılar gerçekleştirilse de, bir disiplin olarak anılmaya son yıllarda başlamıştır. Tezde, Osmanlı arkeolojisinin Türkiye’de arkeolojinin diğer alanlarına göre neden daha geç ve yavaş geliştiği konusu sorgulanacak, Osmanlıların egemenlik sürdüğü Avrupa ülkelerindeki belli başlı bazı çalışmalar irdelenmeye çalışılmıştır. Aynı zamanda Türkiye’de gerçekleşen Osmanlı dönemi kazılarının tespit edilmesi tezin önemli çıktılarında birini oluşturmaktadır. Tezde, kazı sonuçları toplantılarından elde edilen bilgiler başta olmak üzere, konu ile ilgili birçok çalışma ve tartışma karşılaştırılmalı olarak sunulmaya çalışılmıştır.

Bu çalışma Türkiye’de gerçekleşen ve Osmanlı dönemine ait veri sağlayan başta ortaçağ odaklı kazılar olmak üzere, araştırma amacı daha erken dönemler olan arkeolojik kazılar ile Osmanlı dönemi arkeolojik çalışmaları ve ayrıca yurtdışındaki belli başlı bazı Osmanlı dönemi kazı ve yüzey araştırması çalışmaları ile sınırlandırılmıştır. Türkiye’de asıl amacı Osmanlı dönemine ait veri toplamak olan kazılar tespit edilerek, bu kazıların yapılış amacı irdelenmiş ve Osmanlı tarihi ile arkeolojisine olan potansiyel katkıları ortaya konulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Arkeoloji, Osmanlı Arkeolojisi, Ortaçağ Arkeolojisi, Tarihsel Arkeoloji, İslam Arkeolojisi.

ABSTRACT

ER, Ercan Semih. *The Development of Ottoman Archaeology in Turkey*, (Master's Thesis), Çorum, 2019.

In this study, the development process of Ottoman archaeology in Turkey was examined. Recently, archeology has been also involved in Ottoman researches. Although archaeological excavations related to Ottoman period have been carried out for a long time, it has just started to be referred as a discipline. In this thesis, the reasons of the lingering development of Ottoman Archaeology in comparison with the other subsections were interrogated and certain fundamentals in European countries which were prevailed by Ottomans were aimed to semtinize. Determining the Ottoman period of excavation which carried out in Turkey constitutes one of the most important outcomes of the thesis as well. In this thesis, many studies about the topic especially the principals were obtained by the meetings of the excavations results were presented comparatively.

This study was limited in earlier periods as well as the medieval age-focused excavations that provided data from surveys about Ottoman period in Turkey and also on abroad. The excavations which target the collection of data in the Ottoman's period were determined, the aims were examined and the potential contributions to the Ottoman Empire's history and archaeology were exposed.

Keywords: Archaeology, Ottoman Archaeology, Medieval Archaeology, Historical Archaeology, Islamic Archaeology

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
ÖZET	i
ABSTRACT.....	ii
İÇİNDEKİLER	iii
TABLOLAR DİZİNİ.....	v
ŞEKİLLER DİZİNİ.....	vi
HARİTALAR DİZİNİ.....	vii
ÇİZİMLER DİZİNİ.....	viii
RESİMLER DİZİNİ.....	ix
SİMGELER VE KISALTMALAR.....	xiii
ÖN SÖZ	xiv
GİRİŞ.....	1
I. ARAŞTIRMANIN AMACI VE ÖNEMİ.....	1
II. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ VE SINIRLILIKLARI.....	4
BİRİNCİ BÖLÜM ARKEOLOJİNİN GELİŞİMİ VE ORTAÇAĞ SONRASI ARKEOLOJİSİ	
1.1. ARKEOLOJİ’NİN GELİŞİMİ.....	5
1.2. ORTAÇAĞ VE SONRASI İÇİN ARKEOLOJİ.....	10
İKİNCİ BÖLÜM OSMANLI ARKEOLOJİSİ ÇALIŞMALARI	
2.1. TÜRKİYE’DE OSMANLI ARKEOLOJİSİ	25
2.1.1. İznik Çini Fırınları Kazısı	39
2.1.2. Demirköy’deki Fatih Dökümhanesi Kazısı	40
2.1.3. Edirne Yeni Saray (Saray-1 Cedid-i Amire)	41
2.1.4. Tekfur Sarayı Çini Fırınları Kazısı	46
2.1.5. Eskişehir Karacahisar Kalesi Kazısı	47
2.1.6. Kale-i Tavas Kazısı.....	49

2.1.7. Harput Kazıları	50
2.1.8. Bilecik Osmanlı Kazıları	52
2.1.9. Eski Van Hüsrev Paşa Külliyesi Kazısı	53
2.2. YURT DIŞINDA OSMANLI ARKEOLOJİSİ ÇALIŞMALARI.....	61
SONUÇ VE ÖNERİLER.....	71
KAYNAKÇA.....	75
EKLER	85
EK-1 SÖZLÜK.....	85
EK-2 OSMANLI ARKEOLOJİSİNE YARDIMCI KRONOLOJİ	87
EK-3 HARİTALAR.....	94
EK-4 ÇİZİMLER.....	107
EK-5 RESİMLER.....	117

TABLolar DİZİNİ

Tablo	<u>Sayfa</u>
Tablo 1.1. Oktay Aslanapa'nın yapmış olduğu kazılar	14
Tablo 2.1. 1923-1938 yıları arasında Türk bilim insanlarının yaptığı kazılar	29
Tablo 2.2. Osmanlı dönemine ait veri sağladığını rapor eden kazılar	35

ŞEKİLLER DİZİNİ

Şekil	<u>Sayfa</u>
Şekil 2.1. 1980-2000 yılları arasında Osmanlı verilerinin rapor edilme oranı 32	
Şekil 2.2. 1980-2000 yılları arasında Osmanlı buluntularının bölgelere dağılımı...33	
Şekil 2.3. 2006-2016 yılları arasında Osmanlı verilerinin rapor edilme oranı 34	

HARİTALAR DİZİNİ

Harita	<u>Sayfa</u>
Harita 2.1. Orhan Bey Döneminde Osmanlı Beyliği	94
Harita 2.2. Fatih Sultan Mehmet Dönemi Sonunda Osmanlı İmparatorluğu	95
Harita 2.3. II. Selim Döneminde Osmanlının Yayılım Alanı	95
Harita 2.4. Balkan Savaşları Sonunda Osmanlı Devletinin Egemenlik Alanı	96
Harita 2.5. I. Dünya Savaşı Sonunda Osmanlı İmparatorluğu.....	97
Harita 2.6. Demirköy Fatih Dökümhanesinin Google Earth'den görünümü.....	97
Harita 2.7. Edirne Sarayı.....	98
Harita 2.8. Karacahisar Kalesi Google Earth'den Görünümü	98
Harita 2.9. Kale-i Tavas (Tabea antik kenti) Google Earth görüntüsü	99
Harita 2.10. Harput Kalesi Google Earth Görünümü	99
Harita 2.11. Bilecik Orhangazi İmareti ve çevresi Google Earth Görüntüsü	100
Harita 2.12. Bilecik Orhangazi Cami ve çevresi Google Earth Görüntüsü	100
Harita 2.13. Van Hüsrevpaşa Külliyesi Google Earth Görüntüsü	101
Harita 2.14. Türkiye'deki Osmanlı Dönemi Kazılar	101
Harita 2.15. Gelibolu yarımadası	102
Harita 2.16. Çanakkale Boğazındaki tabyaların yerleşim planı.....	103
Harita 2.17. Ukrayna/Özi'de Özi Kalesinin Google Earth'de konumu	104
Harita 2.18. Barcs kalesinin olduğu Barcs' ın Google Earth'de konumu.....	104
Harita 2.19. Macaristan Drava bölgesi	105
Harita 2.20. Yunanistan'da Boeotia konumu.....	106

ÇİZİMLER DİZİNİ

Çizim	<u>Sayfa</u>
Çizim 2.1. Van Ulu Cami Çizimi	107
Çizim 2.2. Edirne Sarayı Matbah-I Amire.....	107
Çizim 2.3. Karacahisar Kalesine 1999 Yılına Ait Topografik Plan	108
Çizim 2.4. Seddülbahir Kalesi	108
Çizim 2.5. Erzurum Aziziye Tabyası Planı	109
Çizim 2.6. Mecidiye Tabyası Planı.....	109
Çizim 2.7. Akerman Kalesi Planı	110
Çizim 2.8. Akerman Kalesi Hamamı Planı.....	111
Çizim 2.9. Barcs'taki Osmanlı Kalesine Ait Çizimi.....	111
Çizim 2.10. Zigetvar-Üzüm Tepesindeki Türbe Planı.....	112
Çizim 2.11. Zigetvar-Üzüm Tepsi Cami Planı	113
Çizim 2.12. Zigetvar-Üzüm Tepsi Cami Ve Tekke Planı.....	114
Çizim 2.13. Zigetvar-Üzüm Tepsi 2016-2017 Yılı Kazı Sonu Tekke Planı.....	115
Çizim 2.14. Zigetvar-Üzüm Tepsi Tekke Kazı Planı	116

RESİMLER DİZİNİ

Resim	<u>Sayfa</u>
Resim 1.1. İlk Müze Olarak Kullanılan Topkapı Sarayındaki Aya İrini Kilisesi	117
Resim 1.2. Osman Hamdi Bey.....	117
Resim 1.3. Osman Hamdi Bey'in Nemrut Dağı Kazısından Görünümü.....	118
Resim 1.4. İstanbul Arkeoloji Müzesindeki Büyük İskender Lahdi.....	118
Resim 1.5. M.Ö. 4'üncü yüzyıl ortalarına tarihlenen Ağlayan Kadınlar Lahdi	119
Resim 1.6. Müze olarak kullanılan Topkapı Sarayındaki Çinili Köşk	119
Resim 1.7. Müze-i Hümayun.....	120
Resim 1.8. Anadolu Medeniyetleri Müzesi	120
Resim 1.9. Polonya Varşova da bulunan Maddi Kültür Enstitüsü	121
Resim 1.10. Sivas İzzettin Keykavus Darüşşifası.....	121
Resim 1.11. Yıldırım Darüşşifası	122
Resim 1.12. Diyarbakır İçkale Artuklu Sarayından bir görünüm.....	122
Resim 1.13. Ahlat Meydan Mezarlığı.....	123
Resim 1.14. Ahlat Meydan Mezarlığı.....	123
Resim 1.15. Hasankeyf'ten genel bir görünüm	124
Resim 1.16. Hasankeyf Zeynel Bey Türbesi	124
Resim 1.17. İmam Abdullah Zaviyesi	125
Resim 1.18. Komana Pontika kazısından genel bir görünüm.....	125
Resim 1.19. Mersin Yumuktepe Kazısından genel bir görünüm.....	126
Resim 1.20. Kadıkalesi-Anaia'dan genel bir görünüm.....	126
Resim 1.21. Kadıkalesi bezemesiz ve tek renkli Cam bilezik örnekleri.....	127
Resim 1.22. Yoros Kalesinin genel görünümü	127
Resim 1.23. Yoros Kalesi 2014 yılı kazısı buluntularından örnekler	128
Resim 1.24. Yoros Kalesi 2013 buluntularından örnekler.....	128
Resim 1.25. Anadolu Mecmuasının ilk sayısı	129
Resim 1.26. Kayseri Keykubadiye Köşkü	129
Resim 1.27. Van Ulu Camii Genel Görünüm	130
Resim 1.28. Samsat Kalesinden görünüm	131

Resim 1.29. Samsat çömlek ve Kabaralı bordürle süslü cam kadeh	131
Resim 1.30. Samsat seramik buluntusu	132
Resim 1.31. Samsat dörtgen kesitli temren.....	132
Resim 1.32. Marmaris Serçe Limanı Batığı	133
Resim 1.33. Mustafa Kemal Atatürk arkeolojik buluntuları incelerken.....	133
Resim 1.34. Atatürk İstanbul Arkeoloji Müzesi ziyareti	134
Resim 2.1a. İznik kazılarında haliç işi yayvan tabak.....	134
Resim 2.1b. İznik kazılarında haliç işi seramik parçaları	134
Resim 2.2. İznik çini fırınları kazısı genel görünüm	135
Resim 2.3. İznik çini fırınları kalıntıları	136
Resim 2.4a. İznik kazılarında Milet işi seramik örnekleri	137
Resim 2.4b. İznik kazılarında Milet işi seramik örnekleri.....	137
Resim 2.5. İznik kazılarında Şam işi seramik.....	137
Resim 2.6. Demirköy Fatih Dökümhanesi genel görünüm	138
Resim 2.7. Dökümhanede bulunan mescit ve çevresi	138
Resim 2.8. Dökümhanedeki küçük hamam kalıntısı	139
Resim 2.9. Demirköy'deki üretim ile ilgili alanlar	139
Resim 2.10. Demirköy'deki ateş tuğlaları	140
Resim 2.11. Bab'üs Saade Kapısı	140
Resim 2.12. Bâb'üs-saâde (Akağalar Kapısı)'nin batı cephesi	141
Resim 2.13. Cihan-ı Hüma Kasrı ve arz odasının 1870 yılındaki görünümü.....	142
Resim 2.14. Cihan-ı Hüma Kasrı.....	143
Resim 2.15. Matbah-ı Amire restorasyon öncesi	143
Resim 2.16. Matbah-ı Amire restorasyon sonrası.....	144
Resim 2.17. Kum Kasrı-1 Hamamı restorasyon öncesi görünümü.....	144
Resim 2.18. Kum Kasrı-1 Hamamı	145
Resim 2.19. Kum Kasrı Hamamı ve Kum Kasrı	145
Resim 2.20. Tekfur Sarayının çini müzesi olarak kullanılacak bölümü.....	146
Resim 2.21. Tekfur Sarayı cam buluntu örnekleri.....	146
Resim 2.22. Karacahisar Kalesi hava fotoğrafı	147
Resim 2.23. Karacahisar Kalesi kazılarında genel bir görünüm.....	147
Resim 2.24. Karacahisar Kalesi yeşil ve erguvan lekeli tabaklar.....	148

Resim 2.25. Cevher Paşa Camii.....	149
Resim 2.26. Cevher Paşa Haziresi	149
Resim 2.27. Türk Boylarına ait mezar taşları	150
Resim 2.28. Kale-i Tavas yukarı mezarlığı'nın batı kısmı	150
Resim 2.29. Harput Kalesi genel görünüm.....	151
Resim 2.30. Harput Kale Camii sütun kaideleri	151
Resim 2.31. Harput Kale Camii genel görünüm.....	152
Resim 2.32. Harput sokak dokusu	153
Resim 2.33. Harput sarayönü açmalarından genel görünüm	153
Resim 2.34. Harput kazı buluntularından bir grup lüle	154
Resim 2.35. Bilecik Orhan Gazi İmareti kazı öncesi genel görünüm.....	154
Resim 2.36. Orhan Gazi İmareti ortaya çıkarılan tabhane odası ve mezar.....	155
Resim 2.37. Bilecik Süleyman Paşa Hamamı.....	155
Resim 2.38. Bitlis Kalesi	156
Resim 2.39. Bitlis Kalesi kazıları hava fotoğrafı.....	156
Resim 2.40. Amasya Harşena Dağı ve Harşena Kalesi	157
Resim 2.41. Amasya Kalesindeki kazılardan genel görünüm	157
Resim 2.42. Amasya Harşena Kalesi kazısından görünüm	158
Resim 2.43. Amasya Harşena Kalesi kazılarından Fatih dönemine ait sikke.....	158
Resim 2.44. Beçin Kalesi 2.Murat dönemine ait sikke.....	159
Resim 2.45. Beçin Kalesi Fatih dönemi ejderli sikke.....	159
Resim 2.46. Seddülbahir Kalesindeki Osmanlı kışlası	160
Resim 2.47. Seddülbahir Kalesi.....	160
Resim 2.48. Erzurum Aziziye Tabyası	161
Resim 2.49. Edirne Hıdırlık Tabyası	161
Resim 2.50 Edirne Hıdırlık Tabyası	162
Resim 2.51. Rumeli Mecidiye Tabyası genel görünüm.....	162
Resim 2.52. Foça'daki Osmanlı mezarlığı.....	163
Resim 2.53. Foça Osmanlı mezarlığından genel bir görünüm	163
Resim 2.54. Afrodisyas Güney Agora'dan kap	164
Resim 2.55. Eskişehir'de 13-15. yüzyıla ait Osmanlı köyü.....	164
Resim 2.56. Akerman Kalesi hamamı kazısı üstten görünüm	165

Resim 2.57. Macaristan Barcs Kalesi Osmanlı Buluntuları	166
Resim 2.58. Zigetvar Üzüm tepesi kazı alanı hava fotoğrafı.....	167
Resim 2.59. Üzüm Tepesi kazı alanı	167
Resim 2.60. Zigetvar-Üzüm Tepesi – türbe kazısından görünüm	168
Resim 2.61. Zigetvar-Üzüm Tepesi – türbe duvar örgüsü.....	168
Resim 2.62. Zigetvar-Üzüm Tepesi – cami	169
Resim 2.63. Zigetvar-Üzüm Tepesi – caminin güneydoğu duvarı	170
Resim 2.64. Zigetvar-Üzüm Tepesi –hendek açmasından görünüm	171
Resim 2.65. Zigetvar-Üzüm Tepesi –tekke açmasından görünüm	172
Resim 2.66. Zigetvar-Üzüm Tepesi tekke kazılarından çıkan çini parçaları.....	173
Resim 2.67. Zigetvar-Üzüm Tepesi tekke kazılarından çıkan lüle parçaları.....	174
Resim 2.68. Zigetvar-Üzüm Tepesi hendek kazılarından çıkan gümüş akçe.....	174

SİMGELER VE KISALTMALAR

Kısaltmalar

C	: Cilt
C.P.I.	: Congrès Peléethnologique International
ÇİZ	: Çizim
ÇEV	: Çeviren
DER	: Derleyen
GAP	: Güneydoğu Anadolu Projesi
H	: Hicri
M	: Metre
M.Ö.	: Milattan Önce
M.S.	: Milattan Sonra
MAKLAB	: Malzeme Araştırma ve Koruma Laboratuvar
ODTÜ	: Orta Doğu Teknik Üniversitesi
RES	: Resim
SHA	: Society for Historical Archaeology
SS	: Sayfa Sayısı
TİKA	: Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı
TTK	: Türk Tarih Kurumu
TÜBA-AR	: Türkiye Bilimler Akademisi Arkeoloji Dergisi
TÜBA-KED	: Türkiye Bilim Akademisi Kültür Envanteri Dergisi
TÜBİTAK	: Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu
UISSP	: Union Internationale des Sciences Préhistoriques et
VD	: Ve Diğerleri
Y.Y.	: Yüzyıl
YEBİM	: Yer Bilimleri Uygulama ve Araştırma Merkezi

ÖN SÖZ

Bu çalışmada Osmanlı arkeolojisinin başta Türkiye’de olmak üzere dünyadaki gelişimini ve bu alanda yapılan çalışmaları irdelemek amaçlanmıştır. Bunun için ise arkeolojinin gelişimine kısaca yer verilip, dünyanın farklı yerlerindeki Ortaçağ ve sonrası için uygulanan arkeoloji metotlarına değinilmiştir. Yurtdışında doğan ve gelişen Osmanlı arkeolojisinin nasıl ortaya çıktığı, hangi ülkede nasıl çalışmalar yapıldığı belli başlı birkaç çalışma ile sınırlandırılarak irdelenmiş, Türkiye’de nasıl bir gelişim gösterdiği, hangi merkezlerde çalışmalar yapıldığı, yapılan çalışmaların hangi maksatla yapıldığına kısaca yer verilmiştir. Ayrıca bu çalışma Osmanlı tarih araştırmaları içerisinde arkeolojinin bir gereklilik olduğunun da kanıtıdır.

Türkiye’de Osmanlı Arkeolojisinin Gelişimi konulu tez çalışmamda yardımlarını esirgmeden fedakâr bir şekilde şahsıma yardımcı olan danışman hocalarım Doç. Dr. Özlem Sir Gavaz ve Dr. Öğr. Üyesi Emine Sökmen’e, tez konumu bulmamda yardımcı olan ve önerileriyle çalışmama yol gösteren sayın hocam Doç. Dr. Elif Koparal’a, Arkeoloji eğitimim boyunca mesleğimi sevdiren ve öğreten Dokuz Eylül Üniversitesi ile Hitit Üniversitesi’ndeki bütün hocalarıma teşekkür ederim.

Hedeflerime ulaşmak için yapmış olduğum bütün çalışmalarımnda maddi ve manevi hiçbir desteğini esirgemeyen, görüş ve düşünceleriyle hayatıma ışık tutan sevgili babam Mustafa Er ve annem Yüksel Er’e, kardeşim Cihan Er’e, sabır ve sevgiyle destek veren hayat arkadaşım Merve Obut Er’e, varlığıyla yaşam sevinci veren biricik oğlum Mustafa Batu Er’e teşekkür ederim.

Tez çalışmam boyunca sürekli olarak yardım aldığım sevgili ablam, Gaziosmanpaşa Üniversitesi Eğitim Fakültesi Sosyal Bilgiler Eğitimi Anabilim Dalı’nda Dr. Öğr. Üyesi Yasemin Er Tuna’ya ayrıca teşekkür ederim.

Ayrıca başta Cengizhan Sabri Tabanlıoğlu ile Murat Kazankaya olmak üzere bütün arkadaşlarıma destekleri için teşekkür ederim.

Ercan Semih ER

Haziran 2019

GİRİŞ

I. ARAŞTIRMANIN AMACI VE ÖNEMİ

Türkiye’de Osmanlı Arkeolojisinin Gelişimi konulu tez çalışmasında, Osmanlı arkeolojisinin ortaya çıkışından itibaren Türkiye’deki gelişimi kazı sonuçları raporlarına dayandırılarak incelenmektedir. Her ne kadar Türkiye’deki gelişimi üzerinde durulmuş olsa da yurt dışında doğup gelişme gösterdiği için yurtdışındaki gelişimi de ele alınmıştır. Osmanlı tarihinde çözümlenmeyi bekleyen birçok problem bulunmaktadır ve bu problemlerin bir kısmı arkeolojik kazı ve yüzey araştırmaları yapılarak çözülebilir. Bu yüzden de Osmanlı arkeolojisinin gerekliliğine de vurgu yapılmıştır.

Arkeoloji, eski eser toplayıcılığı ve bunların sınıflandırılması olarak başlamış sonrasında geçmişte yaşamış toplumların bırakmış olduğu maddi kalıntıları belgeleyen, gelişim sürecini irdeleyen ve yorumlayan (Özdoğan, 2011a, s.19) bir bilim dalı haline gelmiştir. Bu tanım, arkeolojinin çalışma alanını da genişletmektedir. Nitekim bu durumda insanlığın varoluşundan 20. yüzyıl sonuna kadar bütün zaman süreci ve insanlığın var olduğu bütün coğrafyalar arkeolojinin çalışma alanına girmiştir. Bunun sonucunda ise, araştırma teknikleri birbirine benzer ama önemli farklılıkları olan çeşitli anabilim dalları da ortaya çıkmıştır.

13-14. yüzyılda Anadolu’da küçük bir beylik olarak tarih sahnesine çıkan Osmanlılar (Harita 2.1.) 16. yüzyılda Asya ve Avrupa coğrafyasının büyük bir bölümüne egemen olmayı başarmışlardır (Harita: 2.3.). 20. yüzyıl başlarına kadar ise bir imparatorluk olarak tarih sahnesinde kalmışlardır. Bu kadar geniş bir coğrafyada uzun yıllar hâkimiyet kurmaları ise Osmanlı tarih yazıcılığında birçok sorunu da beraberinde getirmiştir. Özellikle Osmanlı’nın kuruluş dönemi, yazılı kaynak bakımından oldukça yetersiz olduğundan tarihçiler arasında büyük tartışma konusu olmuştur. Zira halen devletin kuruluş yeri ve tarihi kesin olarak saptanamamıştır. Bu ve bunun gibi birçok problemi ortadan kaldırmak için ise arkeoloji biliminin yardımına ihtiyaç duyulmuştur.

Arkeologlar 1990’lar boyunca herhangi bir disipline bağlı olmadan ve örgütsüz bir şekilde Osmanlı dönemine ait arkeolojik buluntuları, istifleyerek, çalışılacak malzeme olarak muhafaza etmişlerdir. Tarih, sanat tarihi, coğrafya gibi farklı disiplinlerden de

bilim adamlarının Osmanlı araştırmaları arttıka bu alanda yeni bir literatür gelişmiştir. Osmanlı dönemine ait bilgi içeren raporların çoğalmasý sonucunda ise bu alanda yeni tartişmalar ortaya çıkmaya başlamıştır. Bu tartişmaları birbirleriyle karşılaştırmak ve ilişkilendirmek için ise 1996 yılında New York Eyalet Üniversitesinde bir konferans düzenleme kararı alınmıştır. Bu konferansa farklı bilim dallarından birçok bilim insaný, Osmanlı arkeolojisi alanında fikirlerini beyan etmek ve bu konuyu tartişmaya açmak için katılmıştır. *Osmanlı İmparatorluğu Arkeolojisi İçin Yeni Temellerin Atılması: Bir Başlangıç ve Tartışma* konulu konferansın diğerk amacı ise bu alandaki potansiyeli açığa çıkartma ve mevcut çalışmaları sunmak olmuştur (Baram, 2004, s. 10). Bu konferansla birlikte Osmanlı arkeolojisinin temelleri atılmıştır. Yařanan bu gelişmelerin akabinde de Osmanlı'nın kültürel mirasına yönelik oldukça zengin veri sağlayan Yunanistan, Macaristan, Bulgaristan, Romanya gibi birçok Avrupa ülkesinde Osmanlı dönemine ait arkeolojik araştırmalar başlamıştır.

Avrupa'daki gelişmelerin işığında ise, Türkiye'deki Osmanlı arkeolojisinin gerekliliği dile getirilmeye başlanmıştır. Bu geç kalınmışlığın altında birçok farklı sebep yatmaktadır Bu sebeplerden bazıları bu çalışmanın tartişma konusunu oluşturmaktadır. Bu bağlamda, Türk bilim dünyasındaki Osmanlı algısına ve politik süreçlere değinilmiş, Osmanlı arkeolojisi alanında yapılan çalışmalar değerlendirilmiştir. Bu vesileyle Osmanlı arkeolojisinin Türkiye'deki gelişimi üzerine genel bir değerlendirme ve yorum yapılmaya çalışılmıştır.

Osmanlı arkeolojisinin Türkiye'deki gelişimini anlamak için öncelikle kazý sonuçları toplantılarından faydalanılmıştır. Türkiye'de gerçekteşen bütün kazılar taranarak Osmanlı dönemine ait veri sağlayan merkezler tespit edilmiştir (Tablo 2.2.). Bu kazılardan bazıları Osmanlı dönemini ayrıntılı bir şekilde mercek altına almıştır. Mesela Phokaia kazıları bunlardan biridir. Osmanlı dönemi mezarlık alanı kazıları geçekleştirildikten sonra gerekli düzenlemeler yapılarak koruma altına alınmıştır. Ayrıca Komana Antik Kenti'nde de ortaçağ dönemi her yönüyle incelenmiş ve Anadolu'daki Ortaçađ kentleriyle karşılaştırılmıştır.

Türkiye'de Oktay Aslanapa ile başlayan Ortaçađ kazıları, Osmanlı dönemine ait kalıntı ve buluntu yönünden oldukça zengindir. İlk sistemli Ortaçađ kazısı olan İćkale'de, İznik'te, Hasankeyf'te, Kadıkalesi/Anaia'da, Mersin/Yumuktepe'de, Yoros Kalesi'nde ki kazılarda zengin bir şekilde Osmanlı katmanları tespit edilmiştir.

Ülkemizde araştırma amacı direkt Osmanlı dönemi olan kazılar da gerçekleşmiştir. Fakat bu kazılar Osmanlı dönemi kalıntı ve buluntularının üzerinde yapılan çalışmalar olmasına rağmen doğrudan Osmanlı arkeolojisi uygulaması olarak nitelendirilemez. Çünkü her ne kadar Osmanlı arkeolojisi için önemli olsa da Osmanlı ile ilgili bir problemi çözmeye yönelik kazılar değildir. Daha çok koruma ve onarma amaçlı gerçekleşmiş kazılar olduğu bu çalışmayla ortaya konulmuştur. Ama bu kazılar Osmanlı arkeolojisi alanında çalışma yapan bir Osmanlı arkeoloğunun faydalanabileceği pek çok kıymetli bilgiler sunar.

Söz konusu kazıların bir kısmı müzeler tarafından koruma – onarma amaçlı kazılırken bir kısmı da Osmanlı'ya ait veri toplama amacıyla gerçekleştirilmiş sistemli kazılardır. Demirköy'deki Fatih Dökümhanesi, Edirne Yeni Saray Kazıları, Bilecik'te gerçekleşen mahalle kazıları, Van Hüsrev Paşa Külliye Kazıları restorasyona ve turizme yönelik gerçekleşen kazılardır. Yalnız her ne kadar koruma-onarma amaçlı kazılar olsa da, Osmanlı dönemine ait birçok önemli bilgi de sağlamıştır. Örneğin Demirköy de üzerinde "Cowen" damgalı ateş tuğlalarının bulunması Osmanlılar'ın İngilizler'le olan ticareti hakkında bilgi vermiştir. İstanbul'daki saraylar dışında Anadolu'daki ve Balkanlar'daki sarayların yok olması ise Edirne'deki sarayın önemini daha da artırmıştır.

İznik'te uzun yıllardan beri gerçekleştirilen seramik fırınlarındaki kazılar Osmanlı seramiklerinin yapım tekniği, süsleme tekniği, kullanım amaçları gibi birçok bilinmeyen problemi aydınlatmak için yapılmış kazılardır. Keza daha geç bir döneme ait Tekfur Sarayı'ndaki çini fırınları kazıları da Osmanlı seramikleri hakkında pek çok kıymetli bilgi sunmuştur. Bu kazılar dışında Osmanlı'nın kuruluş dönemine ait birçok sorunun cevabını bulmak için gerçekleştirilen Karacahisar Kalesi kazısının önemi de büyüktür. Bölgede Prof. Dr. Halil İnalçık'ın bilimsel danışmanlığında 1999 yılında yüzey araştırmasıyla başlayan ve akabinde Karacahisar kalesinde başlatılan kazılardaki amaç (Altınsapan, 2015, s. 622), Osmanlı'nın kuruluş problemi ile ilgili sorulara cevap bulmaktır.

Tezde, çalışmanın ana konusunu oluşturan, Türkiye'deki Osmanlı arkeolojisinin gelişimini anlamak amacı ile yapılan arkeolojik kazılar genel itibari ile ele alınmıştır. Ülkede Osmanlı arkeolojisinin neden geç ve yavaş geliştiği konusu ise, arkeolojinin gelişim süreci ve ülkedeki sosyo-politik durum ile açıklanmıştır. Diğer taraftan, Osmanlı

tarihinin tartışmalı bazı konularının da, Anadolu ve Trakya genelinde yapılacak bir Osmanlı arkeolojisi uygulamasıyla aydınlığa kavuşacağı dile getirilmiştir.

II. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ VE SINIRLILIKLARI

Türkiye’de Osmanlı arkeolojisinin neden geç ve yavaş geliştiği, arkeolojinin gelişim süreci ve Türkiye’de ki sosyo-politik durum ile ilişkisini ortaya koymaya çalışan bu araştırma, nitel araştırma yöntemlerinden tarama modeline göre desenlenmiştir.

Tarama modeli geçmişte ya da halen var olan bir durumu, olduğu şekli ile betimler. Araştırmaya konu olan birey ya da nesne, kendi koşulları içinde ve olduğu gibi tanımlanmaya çalışılır (Karasar, 2012, s. 178). Araştırmada veriler belgesel tarama yöntemi kullanılarak elde edilmiştir. Var olan kayıt ve belgeleri inceleyerek veri toplamaya belgesel tarama denir. Belgesel tarama, araştırılması hedeflenen olgu veya olgular hakkında bilgi içeren yazılı materyallerin incelenmesini kapsar (Karasar, 2012, s. 183). Araştırmanın sonunda elde edilen veriler, nitel araştırma yöntemlerinden betimsel analiz tekniği kullanılarak analiz edilmiştir. Betimsel analizle araştırma sonucu elde edilen veriler, belirlenen temalara göre özetlenerek yorumlanır. Analiz sonucunda elde edilmiş olan veriler ve yorumlar düzenlenerek okuyuculara sunulur. Bu yüzden veriler önce sistemli ve açık bir şekilde betimlenir ve daha sonra gerekli açıklamalar yapılarak yorumlanır. Elde edilen verilerdeki neden-sonuç ilişkileri irdelenerek bazı sonuçlara ulaşılır (Şimşek ve Yıldırım, 2013, s. 187). Araştırmacı Osmanlı arkeolojisinin Türkiye’deki gelişimine ilişkin veri elde edebilmek için pek çok makale, bilimsel araştırma ve kazı raporlarını betimsel analize tabi tutarak veri elde etmeye çalışmıştır.

Çalışma Osmanlı arkeolojisinin Türkiye’deki gelişimini kapsar. Osmanlı dönemine ait veri sağlayan kazıların belirlenmesi ve bu kazıların yapılış amaçlarının anlaşılmasına çalışılmasıyla sınırlandırılmıştır. Osmanlı arkeolojisi yurtdışında ortaya çıktığı ve geliştiği için yurtdışındaki belli başlı birkaç çalışma ile de sınırlandırılmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

ARKEOLOJİNİN GELİŞİMİ VE ORTAÇAĞ SONRASI

ARKEOLOJİSİ

1. ARKEOLOJİNİN GELİŞİMİ

Tevrat ve İncil gibi kutsal sayılan kitaplarda adı geçen yerleri arama, Hıristiyanlık öncesi var olmuş Pagan - Roma kültürünün ihtişamına olan merak, ulusal kimlik arayışı, önemli olaylara ait bulgu arayışı arkeolojinin doğmasına sebep olmuştur (Özdoğan, 2011a, s. 53-55). İlk başlarda sanat değeri olan tarihi eserleri toplamaktan ibaret olan arkeoloji günümüzde bu düşünceden çok daha farklı bir bilim dalı haline gelmiştir. Arkeolojinin günümüzdeki tanımını özet olarak ise geçmişte yaşamış insanların kültürel ve toplumsal düzenlerini, günümüze kadar var olmayı başarmış maddi kalıntılara dayanarak araştıran, belgeleyen ve yorumlayan bir bilim dalı olarak yapabiliriz. Fakat yine de ilk olarak klasik dönemler arkeolojinin ilgi alanına girmiştir (Özdoğan, 2011a, s. 19). Ortaçağ ve sonrası dönemlerin arkeolojinin ilgi alanına geç girmesi ve arkeolojinin diğer alt anabilim dallarına göre daha yavaş gelişmesinin sebeplerini anlamak için ise arkeolojinin gelişim tarihine bakmak gerekmektedir. Arkeolojinin geçmişini bilmek Ortaçağ ve sonrası arkeolojisinin neden geç ve yavaş geliştiği konusundaki soruların bir kısmına cevap verecektir.

Arkeolojiye olan ilginin ilk olarak rönesans ile başladığı söylenebilir. Yalnız 16. yüzyıldan 19. yüzyılın sonuna kadar yapılan çalışmalar amatör çalışmalardır. Arkeolojinin akademik bir çalışma alanına dönüşmesi ise 19. yüzyıl sonlarında gerçekleşen uluslararası katılımlı bilgi paylaşma toplantıları zemin hazırlamıştır. Bu toplantılar içerisinde *Societá Italianadi Scienze Naturali* tarafından 1865 yılında düzenlenen *Congrès Pelèethnologique International* (C.P.I.) adlı kongrede arkeolojinin yöntem ve terminolojisi belirli ölçülere bağlanması hedeflenmiştir. Katılımcılar 1866-1922 yılları arasında 14 adet kongre gerçekleştirerek günümüzde kullanılan birçok kavramı tanımlı hale getirmişlerdir. Söz konusu oluşum 1931 yılında ise *Dünya Prehistorya ve Protohistorya Birliđi* (UISSP) ismini kazanmış, günümüze kadar faaliyetlerine devam etmiştir (Özdoğan, 2011a, s. 64-66).

Batılı arkeolog ve araştırmacıların ilgisini çeken kültürlerin var olduğu bölgelerin hemen hemen tamamı Osmanlı İmparatorluğu egemenliği altındaydı. Bu yüzden batılı araştırmacılar 1800'l yılların başlarında Osmanlı egemenliği altında bulunan Mezopotamya, Mısır ve n Asya'da pek çok araştırmalar ve kazılar yapmışlardır. Buldukları eserleri ise kendi ülkelerine götürmüşlerdir. Daha önce var olduğu bilinen veya varlıklarına kuşkuyla bakılan kültürlere ait eserlerin batıya taşınması, batı dünyasında bu kültürlere olan ilgiyi artırarak arkeolojinin gelişmesine de katkı sağlamıştır (zdoğan, 2011b, s.121-122). Yapılan bu kazı ve araştırmaların bazıları şunlardır; C. Texier 1834 yılında Boğazköy', W. Hamilton 1835 yılında Alacahyk' keşfetmişlerdir. Yalnız bu çalışmaların yapıldığı dönemde Hititler'in var olduğu bölge Kuzey Suriye olarak düşünüldüğü için bulunan bu kentler önemli bir yerleşim yeri olarak adlandırılmış, tanımlanamamıştır. 1842 yılında P. E. Botta'nın Ninova'da yapmış olduğu çalışma ise Mezopotamya arkeolojisi ne yönelik yapılan ilk sistemli çalışmadır (zdoğan, 2011a, s. 74-76). Bunlar dışında 1857 yılında C. T. Newton Bodrum Mausoleum'da, H. Schliemann Troia, 1866 da R. Popplewell Priene'de, 1872-1873 de O. Rayet ile A. Thomas Didyma 'da ve 1878 – 1886 yılları arasında K. Humann ile A. Conze Pergamon'da kazı yapmışlardır. Kazıların sonunda ise pek çok eser ve anıtsal yapıyı Osmanlı İmparatorluğu dışına, batıya kaçırmışlardır (nar, 2014, s. 3).

Avrupa'da doğan ve gelişen arkeolojinin Osmanlı İmparatorluğu'na gelmesi ise biraz gecikmişdir. Bunun sebebi ise Osmanlı İmparatorluğu'nun son zamanlarda içinde bulunduğu ekonomik sıkıntılar, uzun ve yorucu bir hal alan savaşlardır. Osmanlı yöneticileri yaşanan sıkıntılara rağmen, müze kurtararak ve bazı kanunlar çıkartarak eski eserlerin yurt dışına çıkarılmasına engel olmaya çalışmışlardır (nar, 2014, s. 3-4). Osmanlılar ilk başlarda, kendi topraklarında daha önce yaşamış olan medeniyetlerin kültür varlıklarına yıllarca ilgisiz kalmış, onları yeni yapılarda kullanılmak üzere var olan hazır taş yapı elemanları olarak görmüşlerdir. Osmanlılar'ın kendi topraklarında 16. yüzyıl itibariyle başlayan ve git gide artan kazı ve araştırmalara bakışı 'Batı insanın tuhafliğı' şeklinededir. 19. yüzyılın ortalarına gelindiğinde ise batılılaşma sürecinin de etkisiyle 'Osmanlı topraklarından çıkan eserler Osmanlı'da kalmalı' şeklinde değişmeye başlamıştır. Birkaç Osmanlı aydını eser kaçakçılığına engel olmak için bir müze kurulması gerektiğini de savunmuşlardır (zdoğan, 2006, s. 51). 1846 yılında İstanbul'da Tophane-i Amire Müşiri Fethi Ahmet Paşa'nın eski eserleri Mecmua-i Asar Atika

(Resim: 1.1.) adı altında Aya İrini’de toplamaya başlaması ve 1864 yılında Osmanlı sınırları içerisinde bulunan Selçuk-Ayasuluk tepesindeki kazı için T. Wood’a resmi kazı izini verilmesi, Osmanlı’daki Arkeoloji algısının yavaş yavaş değiştiğini göstermesi açısından önemlidir (Özdoğan, 2011a, s. 75).

19. yüzyıl ortalarına kadar Osmanlı topraklarından çıkan eserler herhangi bir muamele yapılmadan yurt dışına rahat bir şekilde çıkartılmıştır. Bu konuda hukuki boşluk, Osmanlı arkeolojisine sağlam bir temel atan, Osman Hamdi Bey’in (Resim: 1.2.) de önyak olduğu bir düzenlemeyle giderilmeye çalışılmıştır. Bu düzenleme 21 Şubat 1884 de yürürlüğe giren, kazılarda çıkan eserlerin tabii oldukları mevzuatı yönetmenlikleri belirleyen ‘Asar-ı Atika Nizamnamesi’dir (Eldem, 2010, s. 53). Yalnız bu Nizamname arkeoloji alanında çıkan ilk düzenleme değildir. İlk yasal düzenleme 1863 yılında Efes kazılarını yürütmek için izin isteyen Jhon Turtle Wood’a verilen izni suistimal etmesiyle bir düzenleme gerektiği anlaşılmıştır. Dönemin Aydın Valisi Hekimbaşı İsmail Paşa, 24 Ağustos 1868 tarihinde Sadrazamlığa bir rapor hazırlamıştır. İzmir-Aydın demiryolu yönetici yardımcısı Edwards’dan aldığı bilgiler doğrultusunda kazılardan çıkan eserlerin sayısını ve bunların tamamının İngiltere’ye gönderildiğini rapor etmiştir. Oysa verilen izinde kazılardan çıkan 2 eserden 1 tanesinin devlete bırakılması gerektiği yazmaktadır. Vali Hekimbaşı İsmail Paşa raporunda Osmanlı’nın kazı izini politikasını eleştirmiş, bu konuda bir düzenleme yapılması gerektiğini vurgulamış ve bazı önerilerde bulunmuştur (Eldem, 2011, s. 316). Valinin eleştirisi ve önerileri dikkate alınarak bu konuda bir düzenleme gerektiği kanısına varılmıştır. 19 Mart 1869 tarihinde kamuoyuna açıklanan nizamname 7 madde halindedir. Bu nizamnameye göre yerli ve yabancı herkes kazı iznine başvurabilir yalnız sikke dışındaki eserlerin yurt dışına çıkması yasaklanmıştır. Fakat padişahın izni dâhilinde eserler yurt dışına satılabilmektedir. Ayrıca kendi arazisinde eser bulanlar, buldukları eserin sahibi olabilecektir. Osmanlı yönetimi bu alanda eleman yetiştirmesi gerektiğini ve daha fazla ödenek ayırması gerektiği kanaatine de varmıştır. 1874 yılında ise 4 bölüm ve 36 maddeden oluşan ilk Asar-ı Atika Nizamnamesine göre daha geniş ve ayrıntılı bir nizamname yazılmıştır (Eldem, 2010, s. 55-56).

Osmanlı’nın önemli aydınlarından olan İbrahim Edhem Paşa’nın oğlu Osman Hamdi Bey’in (Resim: 1.2.) ön ayak olarak çıkarttığı 3. Asar-ı Atika Nizamnamesi ise 1884 yılında yazılmıştır. Bu nizamname ile birlikte artık Osmanlı topraklarından çıkan

bütün eserler Osmanlı'nın malı olarak tescillenmiş ve yurt dışına çıkartılması kesinlikle yasaklanmıştır. Önceki yasalarda oluşan hukuki boşlukları doldurmak için ise 1906 yılında 4. Asar-ı Atika Nizamnamesi yürürlüğe girmiştir (Özdoğan, 2011a, 188).

Osmanlı çıkartmış olduğu yasalar dışında, eski eserleri koruma amaçlı bir de müze kurmuştur. Müzecilik Osmanlı'da 1839 yılında Topkapı Sarayı'nın dış avlusundaki eski kilise Aya İrini de eski eser ve silahların koleksiyonu oluşturularak başlamıştır. Mecma-ı Esliha-ı Atika (Eski Silahlar Sergisi) ismi verilen sergide eski silahlar, ganimetler; Mecma-ı Asar-ı Atika'da (Eski Eserler Sergisi) batılılar tarafından keşfedilmiş Hellenistik-Bizans dönemi eserler mevcuttu. 1869 yılında ise Sadrazam Ali Paşa Mecma-ı Asar-ı Atika'ya Müze-i Hümayun adını vermiş ve Galatasaray Lisesi öğretmenlerinden E. Goold'u müdür olarak tayin etmiştir. Goold'dan sonra Alman Philipp Anton Dethier müze müdürlüğü görevine getirilmiştir ve ölümüne kadar bu görevde kalmıştır. 1881 yılında ise müzeye ve Osmanlı arkeolojisine önemli katkılarda bulunan Osman Hamdi Bey müdürlük görevine getirilmiştir. Osman Hamdi Bey Osmanlı topraklarından çıkan eserleri müzede toplamaya çalışmıştır. Bu konularda yasa çıkartılmasında önyak olarak eski eserlerin yurt dışına çıkmasına engel olmaya çalışmıştır. 1883 yılında Nemrut Dağı'nda Kommagene anıtlarını belgelemesi (Resim: 1.3.) müzenin önemli çalışmalarındandır (Wendy, 2011, s. 425-427).

1887 yılında bir taş ocağı işletmecisinin Sayda'da bulduğu nekropol alanından çıkan lahitler (Büyük İskender lahdi (Resim: 1.4.), Ağlayan Kadınlar Lahdi (Resim: 1.5.)'i gibi müzenin en önemli koleksiyonları arasına girmiştir. MÖ. 4. yüzyıl Hellenistik döneme ait olan Sayda'da ki Fenike dönemi kraliyet nekropolünden çıkartılıp Müze-i Hümayun'a getirilen lahitler başka sorunları da peşinden getirmiştir. Müze olarak kullanılan Çinili Köşk (Resim: 1.6.) ve Aya İrini tıka basa dolmuştur ve yeni bir müze binasına ihtiyaç olduğu anlaşılmıştır (Wendy, 2011, s. 436). Müze, Osman Hamdi Bey'in de girişimleriyle Alexandre Vallaury tarafından tasarlanan yeni binasına 1891 yılında taşınmıştır (Resim: 1.7.). Binanın ilgi çeken yönü ise Ağlayan Kadınlar Lahdini tasarım örneği alınarak inşa edilmiştir (Wendy, 2011, s. 436). Ayrıca müzenin tamamlayıcısı olarak da 1892 yılında bilimsel bir kütüphane oluşturulmuştur. Sayda Lahitler 'ine göre yapılan bu yani binanın da diğer koleksiyonları sergilemek için yetersiz olduğu anlaşılması üzerine Philippe Belloy'a ikinci bir bina yaptırılmıştır. Yapılan bu yeni bina 7 Kasım 1903 yılında hizmete açılmıştır. Çinili Köşk ise ikinci müzenin açılışından sonra

Asar-ı İslamiye müzesine dönüştürülmüştür. İkinci müzenin açılışından bir yıl sonra üçüncü bir müze binası yapılarak 1907 yılında açılmıştır. Müze böylece 9000 metrekare kullanılabilir alanı olan bir müze kompleksine dönüşmüştür (Eldem, 2010, s. 395).

Osman Hamdi Bey'in Türk arkeolojisine ve Türk müzeciliğine çok büyük katkısı olduğu bir gerçektir. Günümüzdeki İstanbul Arkeoloji Müzeleri, uluslararası müzeler arasında saygın bir yere sahip olmasını başta Osman Hamdi Bey'e borçludur.

Osmanlı Devleti'nin yıkılmasından sonra kurulan Türkiye Cumhuriyeti'nde arkeolojinin gelişmesinde Mustafa Kemal ATATÜRK'ün çabaları kuşkusuz önemlidir. Mustafa Kemal'in girişimiyle 1921 yılında Ankara'da müze kurma girişiminde bulunulmuştur (Resim: 1.8.). 5 Kasım 1922'de arkeolojik ve etnografik eserlerin toplanması ve yeni müzeler kurulmasıyla ilgili bir genelge yayınlanmış, 14 Ağustos 1923'de hazırlanan hükümet programında müzelerin yaygınlaştırılmasına karar verilmiştir. Alınan bu karar neticesinde Anadolu'nun çeşitli yerlerinde yeni müzeler kurulmuştur. 1923'de Sivas; 1924'de Adana, Bergama, Topkapı Sarayı; 1925'de İzmir, 1926'da Tokat, Konya, Amasya; 1929'da Kayseri, 1930'da Efes; 1931'de Afyon; 1932'de Van; 1934'de Ayasofya, Diyarbakır; 1935'de Tire, Manisa; 1936'da Çanakkale, Niğde müzeleri kurulmuştur. Ayrıca bu aynı tarihte 1906 yılında ki Asar-i Atika Nizamnamesi gözden geçirilerek TBMM'de onaylanmıştır (Özdoğan, 2011a, s. 199)

Türk arkeolojisine katkı sağlayan kurumlardan bir tanesi de kuşkusuz Türk Tarih Kurumu'dur. Kurum 1935 yılında Türk Tarihi Tetik Cemiyeti'nin Türk Tarih Kurumu (TTK)'na dönüştürülmesi ile kurulmuştur. Kuruluşundan günümüze pek çok konuda yayınlar ve kazılar yapmış, devam eden kazılara maddi destekler sağlamıştır. TTK yetişmiş eleman açığını kapatmak için yurtdışına eğitime gönderilen, Türkiye'de arkeolojiyi akademik bir çalışma alanına dönüştürmeye çalışan bilim insanlarının eserlerini yayınlama görevini de üstlenmiştir. Tahsin ÖZGÜÇ, Ekrem AKURGAL, Arif Müfit MANSEL gibi önemli bilim insanlarının eserleri Türk arkeolojisinin temel kaynakları olmuştur (Özdoğan, 2011a, s. 203-205).

2. ORTAÇAĞ VE SONRASI İÇİN ARKEOLOJİ

20. yüzyıl ortalarında evrim geçirerek farklılaşan tarih ve arkeoloji geleneksel araştırma yöntemlerini, bilim anlayışlarını bir tarafa bırakarak yeni ortaya atılan görüşlerin etkisi altına girmeye başlamıştır. Böylece tarih sadece siyasi ve askeri olaylar dizisini anlatan, hikâyeci tek bir tarih anlayışından vazgeçmiş, somut ve kesin verilere dayalı, değişen coğrafya, iktisat, zaman ve siyasi olaylar üzerine kurulu farklı görüş ve yöntemlere açık tarih anlayışını kabullenmiştir. Arkeoloji ise sadece belirli bir dönem ve kültürün bırakmış olduğu eserlerin koleksiyonculuğunu yapma anlayışından vazgeçerek yeniden şekillenmiştir. Bu iki bilimdeki gelişmeler iki bilimin birbirinden faydalanması gerekliliğini doğurmuştur. Ayrıca sanat tarihçilerin arkeolojik kazıya ihtiyaç duyması Ortaçağ Arkeolojisinin gerekliliğini ortaya koymuştur (Lafli, 2018, s. 236).

Ortaçağ birçok siyasi, sosyal, dini ve ekonomik olayların baş gösterdiği bir zaman dilimidir. Hıristiyanlığın ortaya çıkması, kıtalar arası büyük göçlerin yaşanması ve bu göçler sonucunda Büyük Roma İmparatorluğu'nun önce ikiye bölünmesi, sonrasında Batı Roma'nın yıkılması, Avrupa Kıtası'nın göçler sonucu yeniden şekillenmesi, Arabistan Yarımadası'nda İslamiyet'in doğması ve yayılması gibi Dünya Tarihi açısından çok önemli olaylar bu çağda yaşanmıştır (Bedirhan, 2012, s. 7). Bu çağı araştıran bir araştırmacının arkeolojiden faydalanmak istemesi, kendine ait araştırma yöntemleri olan Ortaçağ arkeolojisinin doğmasına ve gelişmesine yol açmıştır.

2. Dünya Savaşı sonuna kadar Ortaçağ arkeolojisi tam bir çalışma alanına dönmemiştir. Bunun birçok sebebi vardır. Bunlardan en önemlisi Ortaçağ dönemi kentlerinin modern Avrupa kentlerinin altında kalması ve modern kentler kurulurken Ortaçağ kalıntılarının bu kentlerin kurulumunda yapı malzemesi olarak kullanılmasıdır. Ayrıca klasik dönemler ve daha erken dönemler arkeologların ilgisini daha çok çekmiştir. Bu sebepten Ortaçağ arkeolojisi, arkeolojinin diğer anabilim dallarına göre daha geç ve yavaş gelişme göstermiştir (Pam, 2009, s. 879).

Ortaçağ arkeolojisinin Avrupa'da bilinen en erken keşfi Belçika'nın Tournai Kenti'nde olmuştur. 1653 yılında Frank 1. Kralı Childeric'e ait mezarın kazara keşfedilmesi bu alandaki en eski çalışmadır. Ayrıca 19. ve 20. yüzyılda Avrupa'daki Ortaçağ dönemine ait kilise ve mezarlık alanlarında kazılar yapıldığı da bilinmektedir.

Fakat 2. Dünya Savaşı sonuna kadar ki sürede, Ortaçağ dönemi kazılarının yapılmasında ideolojik sebepler de vardır. 1920-1930'lu yıllarda Alman arkeologlar kendi kökenlerini ararken bilim dışı tekniklerle bazı yerleşimlerin Almanlar'a ait olduğunu iddia etmeleri ise bu ideolojik yaklaşımın en uç noktalarındandır. 2. Dünya savaşı sonrasında her dönem modern arkeolojik teknikler kullanılarak daha gerçekçi ve çağdaş değerlendirilmeler yapılmaya başlanmıştır. Mesela 1997 yılında başlayan Avrupa'daki Yahudi maddi kültürünün araştırılması ve müslüman Endülüsler'e ait kültür mirasının izlerinin aranması Avrupa'daki etnik farklılıkların ve farklı kültürlerin de ortaya çıkmasına vesile olmuştur (Pam, 2009, s. 879).

Ortaçağ Arkeolojisi Avrupa'da ilk olarak Polonya'da Maddi Kültür Tarihi Enstitüsü'ne (Instytut Historii Kultury Materialnej) (Resim: 1.9.) bağlı olarak Prehistorya, Klasik, Erken Ortaçağ ve Sanayi arkeolojileri bölümleriyle birlikte Ortaçağ Arkeolojisi kürsüsü ismiyle çalışmalarına başlamış ve devam etmiştir (Özbayoğlu, 1994, s. 245). Diğer Avrupa ülkelerine nazaran önce bu ülkede akademik bir çalışma ortamının kurulmasının temelinde yine bu ülkenin Ortaçağ dönemine olan ilgisi söylenebilir. Çünkü Polonya'da 18. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Ortaçağ araştırmalarının varlığı bilinmektedir. Bu yüzyılda Polonyalılar'ın Slav kökenleri hakkındaki merak ve bu yönde yapılan araştırmalar bu alana olan ilgiyi artırmıştır. Bunun dışında erken Ortaçağ mezarlarının keşfine ilgi duyan Kral Stanislaw August Poniatowski (1732-1795)'nin çalışmaları, 19. yüzyılda Duchess Izabela Czartoryska tarafından Pulawy'da Ortaçağ eserleri içeren bir koleksiyon başlatılması, tarihçi Joachim Lelewel'in Slav tarihini açıklamada arkeolojinin rolüne dikkat çekmesi Polonya'daki Ortaçağ merakına ve bu alanda arkeolojik çalışmaların başlama sinyallerinin verildiğine dair önemli örneklerdendir. 1920'li yıllarda ise Ortaçağ araştırmaları daha da bir önem kazanmıştır. Öyle ki 1925-1928 yılları arasında Polonya'da yapılan 287 arkeolojik yayının %12'si Erken ortaçağ ile ilgili konular üzerine yapılmıştır. 1926 yılında Sandomierz yakınlarındaki Złota kazılarında 10. yüzyıla kadar Erken Ortaçağ yerleşimi kalıntıları bulunmuş, St James Kilisesinde kurtarma kazısı gerçekleştirilmiş, Radom yakınlarındaki Konskie'de keşfedilen mezarlık alanında kurtarma kazısı yapılarak 170 den fazla mezarlık üzerinde araştırma yapılmıştır (Bucu, 2012, s. 361).

Ortaçağ Arkeolojisi klasik arkeolojiye yakın olsa da çalışma sistemi klasik arkeolojiden farklıdır. Ortaçağ dönemine ait kalıntıların bulunduğu yerlere uzmanlar

tarafından laboratuvarlar kurulur ve incelemesi yapılan malzemeler geri yerine konur. Klasik arkeolojinin üzerinde çalışma yaptığı malzemeler müzelerde sergilenirken, Ortaçağ arkeolojisinin çalışmaları katmanlar halinde yerinde sergilenir. Klasik arkeolojinin ilgi alanları anıtlar, tapınaklar, tiyatrolar veya sanat eseri değeri olan maddi kültür varlıkları iken Ortaçağ Arkeolojisinin çalışma alanları, Ortaçağ dönemine ait her türlü günlük yaşama dâhil kalıntı-buluntulardır. Ortaçağ Arkeologları çalışmalarını yaparken her türlü tapu kayıtları, kadı tutanakları, kitabeler gibi yazılı kaynakları da inceleyerek dönemi aydınlatmaya çalışır (Özbayoğlu, 1994, s. 245).

Türkiye’de ise Ortaçağ arkeolojisi Avrupa’dan çok daha sonra ilgi görmeye başlamıştır. Kesintisiz olarak tarihin her döneminde yerleşim görmüş kentlerde yapılan arkeolojik kazılarda bile ele geçen Bizans, Beylikler ya da Osmanlı dönemine ait buluntu ve kalıntılar yıllarca ya hiçbir çalışma yapılmadan kaldırılması gereken katmanlar olarak görülmüş ya da envanter kayıtları yapıldıktan sonra depolara kaldırılmıştır. Anadolu’daki Ortaçağ’a ait sistemli ilk arkeolojik çalışmalar ise 1961 yılında Oktay Aslanapa tarafından gerçekleştirilmiştir (Biçer, 2009, s. 629). Bu tarihe kadar ki sürede ise TTK’nın, Vakıflar Genel Müdürlüğü’nün ve müzelerin desteğiyle koruma ve restorasyonlara hazırlık amacıyla, yürütülen birkaç kurtarma kazısının ötesine geçilememiştir. Ortaçağ ve sonrasına ait dönemlere olan ilgisizliğin altında ise pek çok sebepler mevcuttur. Özellikle Osmanlı Devleti’ne karşı ideolojik yaklaşımlar, kalifiye eleman eksikliği, üniversitelerin yetersizliği, ödenek yokluğu, mevcut arkeologların daha erken dönemlerde yaşamış uygarlıklara olan ilgisi gibi sebepler verilebilecek birkaç örnek arasındadır. Bir diğer önemli sebep ise arkeolojinin çalışma alanının, Grek-Roma çağlarına kadar olan döneme kadar sürdüğü yanılığısıdır. Roma’dan sonraki dönemin sanat tarihinin ilgi alanına girdiği düşüncesi arkeolojinin ve sanat tarihinin amacının tam anlamıyla anlaşılmasından kaynaklanır. Sanat Tarihi’nin çalışma alanı kısaca sanatın tarihidir. Maddi kültür varlıklarını incelerken, sanat değeri olan varlıkları ele alır, sanatla sanatkâr arasındaki ilişkiyi inceler. Sanatın tarih içindeki gelişimi ve değişimini incelemek ise Sanat tarihinin görevlerindedir. Arkeolojinin sanat tarihinden kesin bir şekilde ayrıldığı nokta ise buluntunun veya kalıntının sanat değeri taşıyıp taşımadığına bakmaksızın çalışılacak materyal olarak görmesidir. Bu yüzden de gerek Arkeolojiye gerek sanat tarihine bir zaman sınırı konulamaz. Palaeolitik çağlarda mağara duvarlarındaki resimler sanat değeri taşıdığı için arkeolojiyle birlikte sanat tarihinin de

konusuna giriyorsa, Ortaçağ'da inşa edilmiş kilise, camii veya sanat değeri taşımayan günlük kullanım araç-gereçleri de arkeolojinin çalışma alanına girmelidir (Mülayim, 1983, s. 120-121). Bu iki bilim dalı birbirinden zengin bir şekilde faydalansalar da birbirlerinden tamamen farklıdır. Bu yüzden de Ortaçağ'ın bilinmezlerini öğrenmek için Ortaçağ arkeolojisi gereklidir.

Ortaçağ Arkeolojisinin Türkiye'deki gelişimine baktığımızda ise cumhuriyetin ilk yıllarında bu alanda çalışma yapmış sadece birkaç kişi karşımıza çıkar. Bunlardan birisi Remzi Oğuz Arık diğeri ise Mimar Sedat Çetintaş'tır. Arık'ın 1937 yılında gerçekleştirmiş olduğu Konya Alâeddin Tepesi'ndeki çalışmalar ve 1941 yılında başlatmış olduğu Alâeddin Köşkü kazısı Anadolu'daki Selçuklu kültürüne yönelik yapılmış ilk kazı olması açısından önemlidir. Yine 1937 yılında Sedat Çetintaş, Sivas Keykavus Şifahanesi (Resim: 1.10.) sondajını (Çetintaş, 1939, s. 62) yapması Selçuklu arkeolojisi 'ne yönelik yapılan ilk çalışmalardandır. Ayrıca Çetintaş 1943 yılında Bursa Orhan Bey Hamamı kazısını ve 1944-1945 yıllarında Bursa Yıldırım Darüşşifası (Resim: 1.11.) kazısını gerçekleştirmiştir. Yalnız bu kazılar koruma ve kurtarma amaçlı kazılar olarak kalmış akademik bir disiplin haline dönüşmemiştir (Arık, 2000, s.152-157). Ortaçağ dönemine yönelik yapılan ilk sistemli kazılar ise Prof. Dr. Oktay Aslanapa tarafından başlatılmıştır. Aslanapa'nın 1961 yılında Diyarbakır-İçkale'de başlatmış olduğu kazılar ortaçağ dönemini aydınlatmaya yönelik gerçekleştirilen ilk arkeolojik kazı olması açısından önemlidir. Kazının ilk yılında divanhane olarak düşünülen yerde yapılan çalışmalarda ortaya çıkartılan kesme taştan duvarlar, döşemeli zemin, kare biçimli dikdörtgen tuğlalar, fiskiyeli bir havuz gibi kalıntı ve buluntular gün yüzüne çıkartılmıştır (Aslanapa, 1961, s. 10). 1962 yılında da devam eden kazılarda saraya ait taş merdivenler, küçük bir hamam ve seramik parçaları ele geçmiştir. Yapı Aslanapa tarafından Artuklu (1200-1222) dönemine tarihlendirilmiştir (Resim: 1.12.). Kazılar sonucunda yazılı kaynaklar sayesinde varlığı bilinen bir sarayın kazısı yapılarak Anadolu Artuklu mimarisi hakkında önemli bilgiler elde edilmiştir (Yazıcı, 2009, s. 506). Aslanapa'nın gerçekleştirdiği kazıların kronolojik sırası işe şu şekildedir:

Tablo 1.1. Oktay Aslanapa'nın gerçekleştirmiş olduğu kazılar(Yazıcı, 2009, s. 505 vd)

Sıra	Kazı Adı	Yıl	Dönem	Bölge
1	İçkale'deki Artuklu Sarayı Kazısı	1961-1962	Artuklu hükümdarı Melik Nasırüddin Mahmud zamanına (1200-1222) tarihlendirilmiştir	Diyarbakır
2	İznik, Sultan Orhan İmaret Camii Kazısı	1963-1964	H:735 - Miladi: 1335 Osmanlı Dönemi	Bursa/İznik
3	Kayseri, Keykubadiye Köşklere Kazısı	1964	1.Alaeddin Keykubad dönemi. M.1220	Kayseri
4	Konya, Tacül Vezir Medresesi	1964	Herhangi bir veriye rastlanmadığı için kazı devam etmemiştir.	Konya
5	Kalehisar Mimari Serler Kazısı	1965-1966	Husamiye Medresesi, XII. Yüzyılın ilk çeyreği Kervansaray, XIV. Yüzyıl sonları	Çorum, Alaca
6	Kalehisar, Keramik Fırınlara Kazısı	1965	Selçuklu Dönemi	Çorum, Alaca
7	Afyon, Hisarardı Medresesi Kazısı	1965	XIII. Yüzyılın ikinci yarısı	Afyon

8	İznik, buluntusu kazısı	Stuko	1968	XIV-XV. Yüzyıl	Bursa, İznik
9	Yenişehir, Paşa Lahdi ve Etrafı Kazısı	Reyhan	1969	Lahitin mezar taşı H.734, M.1333 e tarihlenmiştir.	Bursa, Yenişehir
10	Eski Van Ulu Camii Kazısı		1970,1971,1972	XIV. Yüzyıl Karakoyunlu Dönemi	Van
11	İznik Çini Fırınları Kazısı		1.Dönem:1964- 1969 2.Dönem: 1980- devam etmekte	Osmanlı Dönemi	Bursa, İznik

Oktay Aslanapa'nın Anadolu'da gerçekleştirdiği Ortaçağ kazıları bu dönem hakkında birçok bilgi edinmemizi sağlamıştır. İçkale kazısı sayesinde sarayın Artuklu dönemine ait olduğu bilgisine varılıp, Artuklu mimarisi ve süsleme sanatı hakkında bilgiler edinilmiştir. İznik'te gerçekleştirilen Sultan Orhan İmareti kazısı sonucunda ise erken Osmanlı şehirciliğinde strateji olarak uygulanan sur dışı bayındırlık faaliyetine örnek bir yer olduğu kanısına varılmıştır. Keykubadiye Köşkü kazıları esnasında ele geçen kitabe ve diğer buluntular köşkü tarihleyebilmiştir. Kalehisar'da yapılan mimari kazılar, orada bulunan kervansarayın Selçuklu kervansaraylarından farklı bir mimari tarzda inşa edildiği bilgisini vermiş, seramik fırını kazıları sayesinde ise slip tekniğinin Selçuklu döneminde buradaki fırınlarda kullanıldığını göstermiştir. Bu tekniğin erken Osmanlı seramiklerinde de kullanılması Selçuklu-Osmanlı seramikleri arasındaki bağlantıyı somut olarak göstermektedir. Van Ulu Camii kazısı sonucunda ise yapı büyük oranda gün yüzüne çıkartılmış, ele geçen kalıntı ve buluntular ışığında yapının Karakoyunlulara ait bir camii olması kuvvet kazanmıştır. Öte yandan; İznik'te halen devam etmekte olan çini fırınları kazısı, uzun soluklu ortaçağ kazılarından Osmanlı seramik üretimi hakkında hem arkeologlara hem de sanat tarihçilere önemli bilgiler vermiştir. Yapılan bu kazılar sayesinde başta sanat tarihçileri için gerekli olan arkeolojik kazı ihtiyacı giderilmeye başlanmış olup, ortaçağ kazısı yapabilecek birçok akademisyen

yetişmesine olanak tanınmış ve bu alanda akademik bir çalışma ortamının oluşmasına zemin hazırlanmıştır (Yazıcı, 2009, s. 507-518).

1970'li yıllar Türkiye'de ortaçağ kazılarının ivme kazanmaya başladığı yıllardır. ODTÜ tarafından gerçekleştirilen Atatürk Barajı kurtarma kazıları sırasında Samsat'ta (Resim: 1.28.) yapılan kazılarda ortaçağ dönemine ait önemli tabakalara rastlanmıştır. Prof. Dr. Nimet Özgüç başkanlığında yapılan kazılar 1978-79, 1981, 1985 yıllarında gerçekleşmiştir. Orta tunç dönemine kadar veri sağlayan ve uzun yıllar sürekli iskân olduğu bilinen kent, Adıyaman'ın Samsat İlçesi'nde yer almaktadır. Yapılan kazılarda hiç bir yerde olmadığı kadar çok miktarda Ortaçağ konutu ortaya çıkartılmıştır. Yıldızlı bardaklar, sürahiler, kadehler gibi cam eserlerin yanı sıra kuyumculukla ilgili bazı buluntular da ortaçağ tabakalarında ele geçmiştir (Özbayoğlu, 1994: 343). Ayrıca bir ortaçağ kulesi içerisinde 12.200 adet temren (ok ucu), sikke ve seramiklerle birlikte ele geçmiştir (Resim: 1.31.). Bu büyük temren koleksiyonu ise sikke ve seramikler sayesinde 12.-13. yüzyıla tarihlenmiştir (Yavaş, 2017, s. 35). Samsat maalesef günümüzde sular altında kaldığı için bu önemli ortaçağ kenti hakkında daha fazla araştırma yapılamamaktadır.

1025 yılında Marmaris Serçe Limanı'nda (Resim: 1.32.) battığı düşünülen bir gemi Ortaçağ dönemine ait zengin bilgiler sağlamaktadır. 32 m derinlikteki batığın kazısı 1977-79 yıllarında gerçekleşmiştir. Batık dönemin sosyal ve ticari faaliyetlerinden gemi yapım tekniğine kadar pek çok konuda bilgi sağlar (Özbayoğlu, 1994, s. 244). Batık buluntuları içerisinde Fatimi Devleti'ne ait altın sikkeler ve cam eserler, gemi çalışanlarına ait günlük kullanılan malzemeler ve silahlar, Bizans devletine ait gümüş ve bakır sikkeler, amphoralar ele geçmiştir. Batığa ait bu zengin ortaçağ koleksiyonu Bodrum Sualtı Arkeoloji Müzesi'nde sergilenmektedir (Berkaya, 1993, s. 298).

Ortaçağ Türk dönemiyle ilgili en önemli merkezlerden birisi de kuşkusuz Ahlat'tır. Urartu döneminden Osmanlı dönemine kadar pek çok kültüre ev sahipliği yapan kent 1054 yılında Tuğrul Bey'in Anadolu akınları için üs olarak kullanılmıştır. Ortaçağ Türk mimarisi mezar tiplerinin topluca incelenebileceği bir Açık Hava Müzesi konumundaki kentte bulunan mezar abideleri ve kümbetler, Meydan Mezarlığı (Resim 1.13.-1.14.) ve eski Ahlat mahallelerinde bulunmaktadır (Altun, 1989, s. 22-23). Çini fırınları ve seramik çöplükleri verilerine göre Selçuklunun en büyük seramik üretim merkezi olan Ahlat, 6 ayrı mezarlık alanında toplamda 6 bin civarında anıtsal mezar

taşına, çok sayıda kurgan tipi kümbete ve cami, zaviye hamam gibi yapılara sahip önemli bir ortaçağ kenti görünümündedir. Bu merkezdeki ilk arkeolojik çalışmalar ise Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Öğretim Üyeleri Haluk Karamağaralı ve Beyhan Karamağaralı tarafından 1967 -1970 yıllarında yürütülmüştür (Karamağaralı, 1971, s. 59-60). Ahlat mezar taşları üzerindeki çalışmaları ise Beyhan Karamağaralı gerçekleştirmiştir. XII. yüzyıldan XVI. yüzyıla kadar devam eden çeşitli lahit ve mezar taşlarının yanı sıra bunları yapan sanatkarların adları da tespit edilmiştir. Haluk Karamağaralı, buradaki tümülüs tarzında yapılmış "Akıt" denilen Türk mezarlarının kazısını gerçekleştirmiştir. Kazılar sırasında bu mezarların on tanesi açılıp temizlenmiştir. Ayrıca dört ayrı yerde gerçekleştirilen kazılarda küçük bir hamamın tamamı, sıcaklık kısmında fıskiye bir havuz bulunan bir çifte hamam, iki katlı büyük bir zaviye binası, kale duvarının bir kısmı ile bir burç ortaya çıkartılmıştır (Karamağaralı, 1988, s. 143-144).

2006 yılı Ağustos ayı itibariyle Doç. Dr. Nakış Karamağaralı kazı başkanlığına atanmış ve "Ahlat Selçuklu Meydanlık Mezarlığı Karşılama Merkezi, Çevre Düzenleme ve Koruma Projesi" ismi ile 2010 yılına kadar çalışmalarını sürdürmüştür. 2015 yılından itibaren de Erciyes Üniversitesi Sanat Tarihi Bölümü Öğretim Üyesi Doç. Dr. Celil Arslan'ın bilimsel danışmanlığında, Ulu Cami, bezirhane, zaviye ve hamam kalıntılarında kazı çalışmaları tekrar başlatılmıştır.

Ortaçağ için önemli bir merkez olan Hasankeyf'te (Resim: 1.15.) ise kurtarma kazılarının başlaması 1986 yılını bulmuştur. Mağaralar, kilise, saray ve kale kalıntıları, anıtsal cami, türbe, tekke gibi yapıların olduğu tarihi kentte ilk koruma amaçlı eğilim ise 1981 yılında kentin 1. Derece arkeolojik sit alanı olarak tescil edilmesiyle olmuştur. Büyük bir çoğunluğu Ortaçağ yapısı olan tarihi kent üzerine inşa edilen Ilısu Barajından dolayı ören yerinin sular altında kalacak olması özellikle Ortaçağ arkeologları ve sanat tarihçiler için talihsiz bir durumdur. Bu sebepten dolayı 1990 yılında "*Hasankeyf tarihi ve arkeolojik sit alanı araştırma kazı ve kurtarma projesi*" adı altında genişletilerek tekrar kazı faaliyetlerine başlanılmıştır. Oluş Arık başkanlığında başlatılan kazılar 2004 yılından sonra ise Prof. Dr. Abdülislam Uluçam tarafından yürütülmüştür (Hasankeyf Kazıları, 2018). Hasankeyf'in aşağı şehir (Dış Kale) bölümünün tamamı su altında kalacağından, burada bulunan kültürel mirasın korunması için birçok proje geliştirilmiş ve hız kesmeden aralıksız bir şekilde projeler hayata geçirilmiştir. Ören yerinin su altında

kalacak olması ise kazıları sezon halinde değil de yıllık bazda gerçekleşmesine neden olmuştur (Uluçam, 2017, s. 14).

Hasankeyf Tarihi ve Arkeolojik Sit Alanı Araştırma, Kazı ve Kurtarma Projesi Uzun Erimli Eylem Planı çerçevesinde ören yerinde 2004-2014 yılları arasında 43 farklı alanda kazı ve sondaj çalışması gerçekleştirilmiştir. Bu kazı ve sondajlar sonunda ise 144 taşınmaz kültür varlığı ortaya çıkarılmıştır. 2016 yılda ise kamulaştırılmış alanlardaki kazı çalışmaları tamamen bitmiştir. Fakat modern Hasankeyf kentinin altında bulunan birçok yapının kazısı ise gerçekleştirilememiştir (Uluçam, 2017, s. 14).

Güneydoğu Anadolu Projesi (GAP) kapsamında yapılması planlanan Ilısu barajı Hasankeyf'i sular altında bırakacak olması ulusal ve uluslararası birçok tartışmaların da ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Barajın gerekliliği ve çevreye olumlu-olumsuz etkileri, kültür varlıkları üzerindeki olumsuz etkisi, ekonomiye katkısı gibi birçok tartışmaya alternatifler geliştirilmiştir. Fakat somut bir gelişme olmadığından barajın yapımı devam etmiştir. Barajın yapımının devam etmesi ise Hasankeyf'in koruma altına alınması problemini ortaya çıkartmıştır. Sonuç olarak ise kentteki taşınabilir durumdaki Orta Kapı, Zeynel Bey Türbesi, İmam Abdullah Türbesi Sandukası, Er-Rızk Camii, Sultan Süleyman Külliyesi, Koç ve Kızlar Camilerinin bir bölümü, Yamaç Külliyesi Mihrabı ve Artuklu Hamamı Kültür Bakanlığınca Yeni Hasankeyf'te oluşturulan Kültürel Park ve çevresine taşınmasına karar vermiştir. Taşıma işlemi ise teknik ve altyapı çalışmalarının bitmesi akabinde Kültür Bakanlığı'nın ihale ettiği iki firma tarafından başlanmış ve tamamlanmıştır (Uluçam, 2017, s. 17). Ören yerinde bulunan Hasankeyf Köprüsü, İmam Abdullah Zaviyesi'nin (Resim: 17) Türbe dışındaki bölümleri, Zeynel Bey Külliyesi (Resim: 1.16.), Merkezi Kazı Alanı'ndaki anıtsal kültürel mirasın bir kısmı için ise su altında zarar görmeyecek şekilde restore edilerek yerinde kalmasına karar verilmiştir. Fakat Mardinike Külliyesi, Salihye Yapıları, Artuklu Köşkü, Kasımiye Köşklere, Hasankeyf Höyük gibi önemli kültür varlıkları konusunda herhangi bir koruma proje geliştirilmediğinden bu şekilde sular altında kalacaktır (Uluçam, 2017, s. 20). Son olarak ise İçkale'nin üzerinde oturduğu ve binlerce mağara-konutun olduğu bölüm ise sudan etkilenmeyecek şekilde figüre malzeme ile doldurularak yarım ada şeklinde koruma altında alınması planlanmıştır (Uluçam, 2017, s. 20).

Hasankeyf kazılarında ele geçen birçok lüle, seramik, aydınlanma gereçleri (kandiller) cam ve metal buluntular da arkeolojik platformda çalışılmıştır. Mesela 2009

yılına kadar olan kazılarda ele geçen 750 adet lüle parçası 12 ayrı tip olarak sınıflandırılmıştır. Bu lülelerin 17. ile 20. yüzyıl başlarında kullanıldığı bilgisine de ulaşılmıştır (Ayhan, 2010, s. 1). Bunun dışında ise kentin Salahaliye Bahçeleri olarak bilinen bölgesinde yoğunlaştığı fark edilen ve bir meslek grubunun bulunduğu sokak/ mahalle olduğu düşünülen bölgede ise çok sayıda seramik fırını tespit edilmiştir. Seramik fırınlarında yapılan kazılarda ise diğer çağdaş seramik fırınlarıyla benzerlik gösterdiği de tespit edilmiştir. Kazılarda ise farklı renk ve tekniklerde yapılmış seramik parçaları, üretim atıkları ve üretimde kullanılan çeşitli seramik üretim malzemeleri (Çeken, 2007, s. 245-vd) ve kaideli ve kaidesiz olarak iki gruba ayrılan Hasankeyf kandilleri, de ele geçmiştir (Yılmaz, 2016, s. 278).

Son dönemlerde yapılan ortaçağ dönemi kazılarına örnek gösterilebilecek kazılardan olan biri de Komana Pontika (Resim: 1.18.) antik kenti kazısıdır. Prof. Dr. Burcu Erciyas başkanlığında sürdürülen kazılarda amaç bir Klasik Çağ kenti olan Komana'nın konumunu belirlemek, kent dokusunu anlamaktır (Komana, 2018). Tokat İl Merkezi'nin 9 km kuzeydoğusunda bulunan antik kentte kazılar 2009 yılında başlamıştır. 2009-2014 yılları arasında yapılan kazılarda yoğun olarak 10. ve 13. yüzyıla ait yapı katmanları gün yüzüne çıkarılmıştır. Kazının 2014 yılındaki çalışma amacı Anadolu'nun Ortaçağ dönemini anlamaya çalışmak olmuştur. Bizans, Beylikler, Selçuklu ve Osmanlı dönemine ait arkeolojik bulgular ışığında dönemin sosyo-kültürel ve gündelik yaşamı aydınlatılmaya çalışılmıştır. 2009 ile 2014 yılları arasında Hamamtepe üzerinde 7 ayrı alanda kazı çalışmaları yürütülmüş ve 4 ayrı evre tespit edilmiştir (Erciyas ve Tatbul, 2015, s. 612-613). Birinci evre 16-17. yüzyıllara ait Osmanlı dönemi konut evresidir. Bu evreye ait buluntular az sayıda olmakla beraber Anadolu'daki Osmanlı konut mimarisi hakkında birtakım bilgiler vermektedir. İkinci evre Danişmend dönemi konut ve ışık evresidir. Bu evreyi aydınlatmak için arkeobotanik ve arkeozoolojik veriler ile arkeolojik buluntular birlikte değerlendirilmiştir. Yapılan çalışmalarla Komana'nın bu dönemine ait tarım üretimi ve hayvan kullanımı anlaşılmasına çalışılmıştır. Üçüncü evre ise orta Bizans dönemi mezarlık ve kilise dönemidir (Erciyas ve Tatbul, 2015, s. 613-614). Hamamtepe üzerinde çekilen hava fotoğraflarında kenti çevreleyen sur duvarları tespit edilmiştir. Yapılan kazılar sonucunda bu sur duvarlarının orta Bizans dönemine ait olduğu düşünülmektedir ayrıca bu döneme ait iki adet kilise ve 69 adet mezar bulunmuştur (Erciyas ve Tatbul, 2015, s. 615). Anadolu'da Orta Bizans dönemine ait az sayıda kilise

mevcuttur. Bu döneme ait kiliseler daha çok Kappadokia bölgesindedir. Yalnız Komana'daki kiliseler 9. yüzyıl sonlarına – 10. yüzyıl başlarına tarihlenen Hagios Stephanos ve Taxiarchs kiliseleriyle, 11. yüzyılın ilk yarısına tarihlenen Hagioi Anargyroi kilisesine mimari açıdan benzerlik göstermektedir. Bu kiliselerde de bir büyük iki küçük apsisli üç nef bulunmaktadır. Komana'daki dördüncü evre de erken Bizans dönemi evresidir. Orta Bizans ve mezarlık evresinin alt seviyesinde Bizans ve Roma dönemine tarihlenebilecek çok sayıda devşirme mimari yapı taşı, orta Bizans kilisesinin ana nefinin zemininde 3.- 4. yüzyıllara ait Theos Hypsistos'a adanmış adak yazıt parçası ve Hellenistik dönem megara kâsesi parçası bulunmuştur. Bu buluntulardan Komana'nın daha erken dönemlerde de var olduğu anlaşılmıştır (Erciyas ve Tatbul, 2015, s. 619-620).

İlk kez 1936-1939 yıllarında John Garstang tarafından kazısı yapılan Mersin-Yumuktepe'de (Resim: 1.19.) Ortaçağ arkeolojisine veri sağlayan höyüklerdendir. Höyük'te Ortaçağ'dan Erken Neolitik Dönemine kadar kesintisiz yapı katmanları vardır. Garstang burada 33 yapı katının varlığını tespit etmiştir. 1993 yılında Prof. Dr. Veli Sevin ile birlikte İsabella Caneva höyükte kurtarma kazısı yapmış ve daha sonra sistemli bir şekilde kazılara başlanmıştır. (Sevin ve Caneva, 1994, s. 27). Isabella Caneva başkanlığında yapılan kazılarda 12. yüzyılın ikinci yarısı ya da 13. yüzyılın ilk yarısına tarihlendirilen sırlı ve sırsız seramikler, Bizans Dönemi'ne ait çukur elektron sikkeler, höyüğün zirve kısmında 11. yüzyıla tarihlendirilen bir kilise gibi Ortaçağ dönemine ait pek çok buluntu ve kalıntı gün yüzüne çıkartılmıştır (Caneva ve Köroğlu, 2008, s.151-160).

Ege Üniversitesi Sanat Tarihi bölümünden Prof. Dr. Zeynep Mercangöz başkanlığında sürdürülen Kadıkalesi/Anaia (Resim: 1.20.) kazısı da Ortaçağ dönemine ışık tutacak kazılardandır. Bölgedeki kazılar ilk olarak 2001 yılında "Kuşadası-Kadıkalesi Kazı ve Restorasyon Projesi" isminde Aydın Müzesi tarafından kurtarma kazısı olarak başlamış daha sonraki yıllarda ise sistemli bir şekilde devam etmiştir (Mercangöz, 2005: 205). 13.yüzyılda inşa edildiği düşünülen kaledeki kazıda Bizans günlük yaşamını belgeleyen çok sayıda seramik, cam bardaklar, cam kandiller, sarraf terazileri ele geçmiştir (Çakmaklı ve İnanan, 2009, s. 51-60). Buluntular içerisinde ise Orta Bizans dönemine kadar tarihlenen cam buluntular (Resim: 1.21.) dikkat çekmektedir. Ortaçağ Bizans camcılığına yeni bilgiler sunan bu buluntular işlevlerine göre aydınlatma amaçlı kandiller, pencere camları ve süs eşyası objeler (Resim: 1.21.) olarak üç grupta

incelenerek yayınları yapılmıştır (Çakmakçı, 2012, s. 114-115). Kale kazısında ele geçen diğer seramik, metal gibi buluntular üzerinde de arkeolojik çalışma yöntemleri kullanılarak kalenin gündelik yaşamına, üretim faaliyetlerine ve ticareti hakkında bilgi edinilmeye çalışılmaktadır.

Ortaçağ araştırmaları içerisinde bulunan bir diğer önemli çalışma Yoros Kalesi (Resim: 1.22.) üzerinde yapılan çalışmadır. 13. ve 14. yüzyılda inşa edilen kale İstanbul'daki tek Bizans kalesidir. Yoros Kalesi Anadolu Kavağı'nda Boğazın Karadeniz'e açılan noktasında bir tepe üzerinde yer alır. Kalenin genişliği 60 ile 130 metre arasında değişmektedir. Kalenin gösterişli iki adet de kulesi bulunmaktadır (Kurugül ve Tekin, 2010, s. 767-770). Ortaçağ Arkeolojisi ve Ortaçağ Tarihi açısından önemli olan bu kalede uzun yıllar boyunca hiçbir tarihsel ve arkeolojik çalışma yapılmamıştır. İstanbul Üniversitesi'nden Prof. Dr. Asnu-Bilban Yalçın tarafından 2005 yılında Boğaziçi bölgesinin Antik, Ortaçağ ve Erken Osmanlı dönemindeki topografyasını araştırmak amacıyla yüzey araştırmalarına başlamıştır (Yalçın, 2006, s. 297). 2010 yılında ise 'Anadolu Kavağı: Yoros Kalesi Arkeolojik Kazı Projesi' adı altında, yürüttüğü çalışmalarla kale içinde ve surlarda temizlik ve sağlamlaştırma çalışmaları yapılarak koruma altına alınmış, farklı dönemlere ait birçok buluntu ele geçmiştir (Resim: 1.23.-1.24.) (Yalçın, 2011, s. 97).

Görüldüğü üzere ülkemizdeki Roma sonrası dönemlerle ilgili çalışmaları 1930'lu yıllara dayandırmak mümkün olsa da 1980'li yıllara kadar olan sürede yeterli oranda ortaçağ kazısı gerçekleştirilmemiştir. 20. yüzyılın son çeyreğine kadar gerçekleşen çoğu Vakıflar Genel Müdürlüğü ile Eski Eserler ve Müzeler Genel Müdürlüğü tarafından yapılan bu kazı ve yüzey araştırmaları koruma ve onarma amaçlı olduğu için küçük çapta yapılmış çalışmalar olarak kalmıştır. Fakat Ortaçağ ve sonrasına ait dönemlerin aydınlanması için arkeolojik çalışmalara gereksinimin gün geçtikçe artması bu alanda çalışma yapacak akademisyen ihtiyacını da beraberinde getirmiştir. Sonuç olarak ihtiyacı karşılamak için pek çok üniversitede Ortaçağ Arkeolojisi Anabilim dalı ve araştırma merkezleri kurulmuştur. Ortaçağ arkeolojisi alanında eğitim veren bu üniversiteler alfabetik sıra ile Bilecik, Çankırı Karatekin, Cumhuriyet, Dokuz Eylül, Düzce, İstanbul, Kahramanmaraş Sütçü İmam, Karamanoğlu Mehmet Bey ve Uludağ Üniversiteleridir. Bunun dışında İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesinde "Türk-İslam Arkeolojisi" ve Çanakkale On sekiz Mart Üniversitesinde "Türk Dünyası ve Ortaçağ Kültürleri

Arkeolojisi" bölümleri Ortaçağ arkeolojisi alanında eğitim vermektedir (Lafli, 2017, s. 241-242). Ayrıca Boğaziçi Üniversitesi bünyesinde bulunan "Bizans Araştırma Merkezi" ile Koç Üniversitesi – Stavros Niarchos Vakfı Geç Antik Çağ ve Bizans Araştırmaları Merkezi' (GABAM)'nin de yapmış olduğu Ortaçağ araştırmaları Ortaçağ arkeolojisinin gelişimine önemli katkılar sağlamaktadır. Kurulan araştırma merkezlerinin ve bölümlerin amacı ise genel olarak Ortaçağ'da yaşamış insanların yaşam koşullarını, mimari ve günlük araç gereçlerin yapım tekniklerini, her türlü üretim faaliyetlerini, ticari faaliyetlerini ve topografyayı sadece yazılı belgelerden öğrenmek yerine, arkeolojinin de yardımıyla dönemin bilinmezlerini yorumlayarak anlamaya çalışan akademisyen yetiştirmek olmuştur.

Türkiye'de teorik anlamda ilk kez Erendiz Özbayoğlu tarafından tanımlanan Ortaçağ arkeolojisinin ilgi alanı da bu çalışmada vurgulanmıştır. Özbayoğlu Ortaçağ arkeolojisinin ilgi alanının Bizans'la beraber Ortaçağ Arapları, Haçlılar, Türk göçleri, Anadolu'nun Türkleşmesi ve Müslümanlaşması gibi Ortaçağda yaşanmış olaylar olabileceğini dile getirmiştir. Gün geçtikçe artan Roma sonrası dönemlere ait arkeolojik kazı ve araştırmaların sonuçları ise "Kazı Sonuçları Toplantısı", "Araştırma Toplantıları Sonuçları", "Müze Kurtarma Kazıları Semineri" gibi Kültür Bakanlığı tarafından düzenlenen sempozyumlar da yayımlanmaktadır. Bunun dışında 1997 yılından itibaren gerçekleştirilen "Ortaçağ ve Türk Dönemi Kazıları Sempozyumu" da bu alanda düzenlenen en önemli organizasyonlardan biridir (Biçer, 2009, s. 629-630).

Arkeoloji sadece Ortaçağ ile de sınırlı kalmamış daha yakın dönemlerinde arkeolojik bir çalışma sistemi içerisinde aydınlığa kavuşmasını amaçlamıştır. Özellikle Avrupa ve Amerika'da kullanılan ve son 500 yılın arkeolojisi olarak tanımlanan Tarihsel Arkeoloji yakın zaman geçmişini aydınlatmada başarılı olmuş disiplinlerin başında gelir. 19. yüzyılın ortalarında ortaya çıkan tarihsel arkeolojiyi kısaca yazının kullanıldığı toplumları inceleyen bilim dalı olarak tanımlayabiliriz. Yazının kullanılmadığı toplumlar araştırılırken ise okuyucu komşu toplumların yazılı kaynaklarından faydalanılır. Yazılı metinler ile maddi kültür varlıklar arasındaki ilişki tarihsel arkeologlar tarafından irdelenir (nmnh.typepad, 2018) . Çalışma alanı ise yerli köyler, terkedilmiş kasabalar, madencilik kampları ve işgal edilmiş kent ve bölgeler gibi yerlerdir. Tarihsel arkeoloji alanında yayınlanan ilk yayın ise Noël Hume ye aittir. 1969 yılındaki yazısında Virginia'daki sömürge Williamsburg araştırmasının detayla birlikte arkeolojik kazıları

nasıl tasarladıkları, toprak katmanlarını nasıl okuduklarını ve eserleri nasıl yorumladıkları hakkında da bilgi verilmiştir. 1967 yılından beri Amerika- Germantown'da faaliyet gösteren Society for Historical Archaeology (SHA) derneğinin düzenli olarak çıkarttığı dergiler sayesinde ise bu alanda yapılan çalışmaları bir arada toplayarak bilgi alışverişi ne olanak sağlamaktadır (sha.org, 2018).

Ortaçağ ve sonrasını kapsayan dönemlerin arkeolojik platformda değerlendirildiği bir önemli arkeolojik disiplin ise İslam Arkeolojisi'dir. İslam Arkeolojisi, İslam'ın ortaya çıkışından günümüze kadarki sürede bu dine özgü maddi kültür varlıklarının arkeolojik araştırma yöntemleri kullanılarak geçmişten günümüze Müslüman toplumların daha iyi anlaşılmasını hedeflenmiştir. İslam Arkeolojisi, Ortaçağ Arkeolojisi veya Tarihsel Arkeoloji gibi yazılı tarihe bağlı olarak değil de sanat tarihine bağlı olarak gelişmeye başlamıştır. Bu yüzden cami, konut, türbe, medrese gibi anıtsal yapılar veya İslam sanatını anlamamıza katkı sağlayacak çanak çömlekler incelenerek İslam sanatının gelişimi anlaşılabilmiş, fakat maalesef müslüman toplumların gündelik yaşamına dair pek çok şey öğrenilememiştir. Bu yüzden de modern İslam arkeologlarının çalışmaları antropolojik, tarihsel ve toplum bilimsel verilerden de faydalanarak müslüman toplumların ne yiyip içtiğinden, konut mimarisi, toplumsal yaşam alanları, kentleri gibi birçok konunun anlaşılmasına olanak sağlamak olmuştur. Zira İslam'ın ortaya çıktığı ilk yüzyıldan bu yana pek değişmemiş olması ise bu alanda çalışan arkeologların en büyük kazançlarıdır. Bu alandaki en önemli sorun ise arkeologların araştırmalarının gerçek amacına ulaşmak için İslam dönemi katmanları göz ardı etmesi ya da gönülsüzce sadece kayıtlarını yapıp depolara kaldırmasıdır. Oysa günümüzde halen yaşayan bir dinin toplumlar üzerinde nasıl bir etki yarattığını öğrenmek ve müslüman toplumların geçmişte bırakmış oldukları maddi kültürlerini araştırmak arkeolojinin diğer çalışma alanları ve çağdaş tarih yazımı için önem arz etmektedir (İnsoll, 2007, s. 15-17).

Yazılı kaynaklar genellikle idareciler, askerler ya da seçkin insanlar tarafından oluşturulmuş kaynaklardır. Bu yüzden yazılması ihtiyaç görülen şeyler yazılmıştır. Toplumların gündelik yaşamına dair bilgiler yazılı kaynaklarda çoğunlukla yoktur. Hangi dönem olursa olsun yazarlarında hangi duygu ve düşüncelerle yazı yazdıkları o dönemi iyi bilmekle anlaşılabilir. Bu yüzden maddi kültür varlıkları yazılı kaynaklar olmadan yorumlamak yanlış bilgiler edinmemize sebep olabilir. Ya da sadece yazılı kaynaklardan bir toplumu anlamaya çalışmak eksik veya yanlış bilgiler elde etmemiz sonucunu

doğurabilir. Topluların bilinmeyen yanlarını aydınlatma çabası içerisindeki arkeoloji bilimi yazılı kaynakları maddi kültürlerle destekleme amacı gütmektedir. Bunu yaparken de yer ve zaman kısıtlaması yapmamaktadır. Arkeologlar 19. yüzyıl başlarına kadar sadece ortaçağ öncesinde yaşamış toplumlar üzerinde araştırma yapma fikrinden vazgeçmiş 20. yüzyılda varlık göstermiş toplumlar üzerinde bile arkeolojik araştırmalar yapmaya başlamıştır. Çalışma alanı Mezopotamya Uruk kültürü olan H. Wright'ın Madagaskar'da yapmış olduğu araştırma ise arkeolojiye bir zaman kısıtlaması getirilmekten vazgeçildiğine verilebilecek önemli örneklerdendir. Weight batılı kolonistlerin Madagaskar'daki yerliler hakkında verdiği yazılı bilgiler ile o döneme ait kalıntıların karşılaştırarak incelemesi Yakınçağ arkeolojisinin de olabileceğini ispatlamış ve arkeolojinin yorumsal çerçevesine yeni bir boyut katmıştır. Dünyanın varoluşundan yakın geçmişimize kadar bütün süreyi anlayabilmemiz için arkeolojik çalışmalar yapılması gerekmektedir. Zira arkeolojik bulgular ise jeoloji, tarih, antropoloji gibi pek çok bilimden faydalanarak yorumlanabilir (Özdoğan, 2011a, s.142).

İKİNCİ BÖLÜM

OSMANLI ARKEOLOJİSİ ÇALIŞMALARI

2. 1. TÜRKİYE'DE OSMANLI ARKEOLOJİSİ ÇALIŞMALARI

Osmanlı Devleti'nin en büyük mirasçısı kabul edilen Türkiye ve onun yetiştirdiği Türk bilim insanları Osmanlı tarihine ilgisiz kalmış ve hatta bazı bilim insanları olumsuz bir bakış açısı geliştirmiştir. Böyle bir tavır ve tutum içerisine girilmesinin pek çok sebebi olduğu aşikârdır. Batı dünyasını kasıp kavuran milliyetçilik akımının hem darbesini yemiş, hem de milliyet kimliğinin kazılmasında mücadele etmiş bir toplumun oluşturduğu yeni bir devletin en önemli meselesi ulus devlet olmak, ulusal kimlik ve benlik geliştirmektir. Bu sebeple Türkiye Cumhuriyeti'ndeki tarih araştırmaları daha çok ya Orta Asya'ya ya da Anadolu'daki diğer devletlere yönelik olduğu gözlemlenmiştir (Mülayim, 2006, s. 66).

Türkiye'ye Avrupa'dan ithal olarak gelen arkeoloji, Osman Hamdi Bey'in ve onun gibi birkaç entelektüelin çabaları sayesinde sağlam temeller üzerine kurulmuştur. Türkiye Cumhuriyetin kurucusu Mustafa Kemal Atatürk'ün bu alandaki girişimleri sayesinde farklı bir boyut kazanarak gelişmiştir. Cumhuriyetin kurulmasıyla bilimsel bir zemin üzerinde gelişen arkeoloji, zaman içerisinde Prehistorya, Ön Asya Arkeolojisi, Klasik Arkeoloji gibi disiplinlere ayrılmış, yalnız Ortaçağ ve sonrası dönemler arkeolojinin çalışma alanı dışında kalmıştır. Bu dönemlerin sanat tarihçilerinin çalışma alanıymış gibi bir yanlış düşüncenin doğması Roma dönemi sonrasının arkeolojinin ilgi alanına geç girmesine sebep olmuştur.

Osmanlı dönemiyle ilgili gerek arkeolojik gerekse tarihsel araştırmaların öneminin anlaşılması cumhuriyetin kurulmasından çok sonra olmuştur. Özellikle arkeolojik araştırmalar üzerinde durulacak olursak 1980'li yıllara kadar Osmanlı dönemiyle ilgili arkeolojik kazıların yapılması gerektiği neredeyse hiçbir arkeolog tarafından dile getirilmemiştir. Roma sonrası dönemlerin arkeolojinin ilgi alanına geç girmesinin sebebinin altında pek çok etken vardır. Bunlardan bir tanesi Osmanlı Devleti'nin arkeoloji anlayışının Türkiye Cumhuriyeti'ne devredilmesidir. Osmanlı Devleti Avrupa'dan arkeolojiyi neredeyse sadece Klasik Arkeoloji olarak öğrenmiş, kazı

çalışmalarını da genelde klasik dönem yönünde yapmıştır. Osmanlı devletinde gelişen bu arkeoloji anlayışı Osmanlının yıkılışının ardından Türkiye Cumhuriyeti'ne miras kalmıştır.

Arkeoloji sosyal bir bilim dalıdır ve gelişimi toplumsal olaylar, siyasi gelişmeler gibi olayların etkisinde sürmüştür. Cumhuriyetin ilk yıllarındaki arkeolojik çalışmalara baktığımız zaman da siyasetin arkeoloji üzerindeki etkisini bariz görebiliriz. Osmanlı arkeolojisinin bu yıllarda neden gelişmediğini öğrenmek için cumhuriyetin ilk yıllarındaki sosyal ve siyasi olayları da irdelemek fayda sağlayacaktır.

Özellikle Avrupa'da gelişen milliyetçilik akımı sonucunda Balkanlar'da yaşayan toplumlar kendi ulus devletlerini kurmak için Osmanlı'yla bir mücadele içine girmişler sonuç olarak da Balkan savaşları başlamıştır. 1912-1913 yıllarında gerçekleşen Balkan savaşları sonucunda Osmanlı Avrupa'daki topraklarını kaybederek Avrupalılık kimliğini ile vedalaşmak zorunda kalmıştır(Harita: 2.4.). Akabindeki 1. Dünya Savaşı'nda ise devletin topraklarında daralma meydana gelmiş, İslamcılık ve Osmanlılık gibi düşünceler zayıflamış, Anadolu odaklı yeni bir ulusal kimlik arayışı gelişmeye başlamıştır (Bülbül, 2016, s. 75). Aynı toprak üzerinde yaşayan insanların kader ortaklığı, coğrafya milliyetçiliği üzerine kurulan Anadoluçuluk düşüncesi, Osmanlı Devletinin parçalanmaya başladığı, cumhuriyetin kurulduğu kurtuluş döneminde Turancılık, Osmanlılık, Türkçülük ve İslamcılıktan farklı olarak ortaya çıkmıştır. 1. Dünya Savaşı yıllarında Türk Ocakları tarafından söylemsel anlamda ortaya atılan *Küçük Türkçülük/Türkiyecilik* ismiyle de bilinen Anadoluçuluk akımı dönemin Pan-Türkist ağırlıklı milliyetçiliğine bir alternatif olarak da dikkat çekmiştir (Bülbül, 2016, s. 76). 25 Mart 1912 yılında kurulan Türk Ocağı'nın 1918 deki kongresinde ocağın mevcut amacının Turancılık'tan ziyade Türkiyeci bir anlayış benimsenmesi gerektiği kanaatine varılmıştır. Türk Ocağı cemiyetinin amacının açıklandığı 1912 deki nizamnamesinin 2. maddesi olan, "Türklerin millî terbiye ve ilmî, içtimai, iktisadi seviyelerinin yükseltilmesi ve yüceltilmesiyle Türk ırk ve dilinin mükemmelleşmesine çalışma" maddesi yeniden düzenlenerek Ocağın maksadı, "Türklerin harsi birliğine ve medeni kemaline çalışmaktır. Ocağın faaliyet sahası bilhassa Türkiye'dir" şeklinde hedef daraltılarak değiştirilmiştir (Karaduman, 2007, s. 507).

1924-1925 yıllarında İstanbul'da 12 sayı şeklinde çıkartılan Anadolu Mecmuası, Anadoluçuluğu ciddi anlamda ele alarak bu düşüncenin ilk resmi yayım organı

sayılmıştır. Anadolu Mecmuası Anadoluçuluğun hangi temeller üzerine dayanacağını belirlemeye çalışmış, Anadolu'nun sosyal, kültürel, tarihsel, coğrafi tanıtımını yapma görevini de üstlenmiştir. 1940'lı yıllarda ise Remzi Oğuz Arık; Çığır, Dönüm, Millet dergilerinde; Nurettin Topçu ise Hareket dergisinde Anadoluçuluğu İslami ve mistik bir açıdan ele alarak bu görüşü geliştirmeye devam etmişlerdir (Hacısalihoglu, 2015, s. 255).

İki dalga halinde değerlendirilen Anadoluçuluktan sonra gelişen Mavi Anadoluçuluk akımı söylemsel olarak kendinden önceki Anadoluçuluk anlayışından çok farklıdır. Anadoluçulukla hiçbir organik bağı olmayan Mavi Anadoluçular hümanist bir yaklaşım sergileyerek Anadolu'daki bütün uygarlıklara kucak açmışlardır. Dinsel ve etnik birlikteliklere karşı olan Mavi Anadoluçular Anadolu insanını ve kültürünü merkeze alarak Yunan kültürünün Anadolu kültürünün öncüsü değil izleyicisi olduğunu söyleyerek farklı bir düşünce ortaya koymuşlardır. 1955-1960'lı yıllarda ortaya çıkan bu akımın öncülüğünü Cevat Şakir Kabaağaç, Sebahattin Eyupoğlu, Nurullah Ataç, Azra Erhat yapmıştır (Hacısalihoglu, 2015, s. 256).

Türkiye Cumhuriyeti uzun süren savaşların sonucunda yıkılmış olan bir imparatorluğun üzerine kurulmuştu. Bu uzun süren savaşlar sonucunda halk yorgun ve pek çok toprak kaybı yaşadığı için ezik ve üzgün bir haldeydi. Halk Kurtuluş savaşını kazanmış da olsa birçok savaştan yenik çıkmış olması halkın moralini çok bozmuştu. Mustafa Kemal Atatürk ise yeni kurulan bu ulus devletinin kendine özgüven kazanmasını köklü ve görkemli bir geçmişe sahip olmasından geçtiği görüşündeydi. Bunun içinde geri planda Orta Asya kökenini kullanarak Anadolu'nun en eski uygarlıklarını Türk kimliği ile bağdaştırdı. Hititler, Sümerler gibi Anadolu'nun eski uygarlıkları Türklerle özleştirilerek yeni kurulan Cumhuriyetin o uygarlıkların mirasçısı olarak tanımlanmıştır. Türk Tarih Tezi olarak adlandırılan bu söylem Afet İnan tarafından 1930 yılında Türk Ocakları Kurultayında tanımlanmıştır (Özdoğan, 2011b, s.128). Türk Tarih Tezi'ne filolojik destek olması amacıyla birde Güneş-Dil Teorisi ortaya atılmıştır. Türk Dil Kurumunun 1936 yılındaki 3. Kongresinde açıklanan dil teorisine göre dünyada kullanılan bütün diller, Hititçe, Sümerce gibi eski çağ dilleri dahil, Türkçe'nin bir kolu kabul edilmiştir. Türkçenin kolu olan bir dil de dolayısıyla bir Türk toplumu olarak görülmüştür (Gölbaş, 2016, s. 308).

Atatürk'ün tarih ve arkeolojiye ilgisi büyüktür. Pek çok arkeolojik kazının başlamasına vesile olduğu, kendi cebinden ödenek ayırdığı bilinmektedir. Anadolu

tarihine bakış açısı ise arkeolojiyi etkilediği içinde önem arz etmektedir. Afet İnan'ın Mustafa Kemal ile gerçekleştirdiği bir sohbette Mustafa Kemal'in Türk Tarih Tezi üzerine söylediği sözler ise Atatürk'ün Anadolu tarihi anlayışını özetlemektedir sohbeti şu şekilde aktarmıştır:

“Büyük devletler kuran ecdadımız büyük ve şümüllü medeniyete de sahip olmuştur, bunu aramak tetkik etmek Türklüğe ve cihana bildirmek bizler için bir borçtur. Türk çocuğu ecdadını tanıdıkça daha büyük işler yapmak için kendinde kuvvet bulacaktır. O yakın bir tarihte göç etmiş olmakla bu vatanın hakiki sahibi olamaz. Bu fikir tarihen, ilmen yanlıştır. Türk brakisefal ırkı Anadolu'da ilk devlet kuran bir millettir. Bu ırkın kültür yurdu ilk zamanlarda, iklimi müsait olan Orta Asya'da idi. İklim tabii şartlar dahilinde değişti. Taşı cilalamağı bulan, ziraat hayatına erişen, madenlerden istifadeyi keşfeden bu halk kütlesi, göç etmeğe mecbur kaldı. Orta Asya'dan, şarka, cenuba, garbe Hazer Denizi'nin şimal ve cenubunda olmak üzere yayıldı. Gittikleri yerlere yerleştiler, kültürlerini oralara kurdular. Bazı mntikalarda otokon oldular, bazılarında otokon olan diğer bir ırkla karıştılar. Avrupa'da tesadüf ettikleri ırk tipi dolikosefal idi. Irak, Anadolu, Mısır, Ege medeniyetlerinin ilk kurucuları Orta Asyalı brakisefal ırkın mümessilleridir. Biz bu günkü Türkler onların çocuklarıyız” (İnan, 1939, s. 245).

Anadolucu anlayış ile Türk Tarih Tezi arasındaki en büyük birliktelik coğrafya milliyetçiliğidir. Anadolu'yu vatan olarak kabul etmiş olmaları ise dönemin tarih anlayışını yansıtmaktadır. Dönemin tarih anlayışı ise arkeolojik kazıları doğrudan etkilediğini söylemek yanlış olmayacaktır. Öyle ki Cumhuriyetin ilk yıllarındaki yabancı kazıların büyük çoğunluğu Yunan-Roma dönemine yönelik kazılarken Atatürk'ün desteğiyle gerçekleşen kazılar Anatolizm (Özdoğan,2011b, s.127) etkisinde kalmış kazılardır. Ayrıca not düşmek gerekir ki bu dönemde yapılan kazıların hemen hemen hepsinin kazı sonuçları Almanca, İngilizce ve Fransızca yazılmaktaydı. Türk Tarih Kurumu (TTK) tarafından basılan Belleten, Türk Tarih, Arkeologya ve Etnografya Dergisi ile Türk Tarih Kongrelerinin bildiri yayımları gibi birçok eserler sayesinde Türkçe olarak basılmıştır. Kazı sonuçlarının Türkçe yazılması ise, Atatürk'ün kurmuş olduğu bir kurum olan TTK'nın Türk arkeolojisine sağlamış olduğu önemli katkılarının birisi olduğunun da altını çizmek gerekir (Gökalp, 2014, s. 467).

Anadolu'daki Türk varlığının geçmişini araştırması amacıyla kurulan Türk Tarih Kurumunun desteğiyle gerçekleşen Cumhuriyetin ilk kazıları aşağıdaki tabloda yer almaktadır.

Tablo: 2.1. Cumhuriyet'in ilk döneminde gerçekleştirilen kazılar

Kazı Adı	Yıl	Kazı Başkanı	Dönemler	Bölge
1 Çankırıkapı	1931	H. Z. Koşay	Demirçağı, Klasik dönem	Ankara
2 Orman Çifliği	1932	H. Z. Koşay	Frig Dönemi	Ankara
3 Ahlatlıbel	1933	H. Z. Koşay - R. O. Arık		Ankara
4 Karalar	1933	R. O. Arık	GTÇ-Osmanlı arası	Ankara / Kazan
5 Ankara Kalesi	1933	R. O. Arık		Ankara
6 Güllüdağ	1934	R. O. Arık	Geç Hitit Dönemi	Niğde
7 Pazarlı	1934	H. Z. Koşay - R. O. Arık	Frig Dönemi	Çorum / Alaca
8 Alacahöyük	1935	H. Z. Koşay - R. O. Arık	Hitit Dönemi	Çorum / Alaca
9 Etiyokuşu	1937	Ş. Aziz Kansu	Paleolitik Dönem	Ankara
10 Namazgah	1937	Rüstem Duyuran		İzmir
11 Saray Burnu	1937	Aziz Organ		İstanbul
12 Tayyare Meydanı	1938			
13 Trakya Tümülsleri	1936- 1939	Arif Müfit Mansel	Roma Dönemi	Kırklareli/Apullu
14 Karaoğlan	1938	R. O. Arık		Ankara

Tablo incelendiğinde 1931-1938 yılları arasında toplam 14 kazının yapıldığı anlaşılmaktadır. Bu kazılar: Demirçağ, Klasik dönem, 2 adet Frig dönemi, GTÇ-Osmanlı ara dönemi, Geç Hitit Dönemi, Hitit dönemi, Paleolitik dönem ve Roma dönemidir. Ağırlıklı olarak Ankara olmak üzere Niğde, Alaca ve Kırklareli' de kazılar yapılmıştır. Çeşitli milliyetçi görüşlerin zirve yaptığı bir dönemde ortaya atılan bir tezin arkeolojik kazılara nasıl etki yaptığı aşikârdır. Cumhuriyetin ilk yıllarında zaten az sayıda olan arkeolog ve arkeolojiye ilgisi olan insanların tercihi de dönemin görüş ve düşüncelerinin etkisiyle devam eden klasik dönem kazılarına, eskiçağ uygarlıkları kazıları da eklenmiştir. Kuruluş dönemindeki kazıların büyük çoğunluğunu yapan Cumhuriyetin ilk arkeologlarından Remzi Oğuz Arık da zaten 2.dönem Anadoluculuk akımının önemli savunucularındandır.

Cumhuriyet'in ilk döneminde Osmanlı arkeolojisiyle ilgili hiçbir kazının olmamasına karşın bu dönemde yapılan bazı Osmanlı dönemi araştırmaları mevcuttur. Milli Eğitim Bakanlığı tarafından 1933 yılından itibaren yayınlanan *Türk Tarih*,

Arkeologya ve Etnografya dergisindeki raporlar içerisinde Osmanlı Arkeologlarına katkı sağlayacak bazı raporlar da vardır. Prof. A.Gabriel'in Mardin, Diyarbakır, Bitlis, Ahlat gibi pek çok yerde araştırma yapması ve raporda özellikle Türk dönemine ait kalıntılar rapor etmesi (Gabriel, 1933, s.134), 1934 yılında T.D.T.C. kâtibi İhsan Bey'in Eskişehir deki Selçuklu ve Osmanlı dönemi kitabelerin yayını yapması (İhsan, 1934, s.264), Ankara Arkeoloji Müzesi Müdürü Hikmet Turhan Dağlıoğlu'nun ise 1934 yılında Edirne'de şehrin Türk kültür tarihi içerisindeki öneme dikkat çekmek amacıyla kentte bulunan 14 Osmanlı mezarlığını incelemesi ve mezarlık alanlarındaki mezar taşlarının çizimlerini yaparak ayrıca da fotoğraflayarak günümüze ulaşmasını sağlaması (Dağlıoğlu, 1936, s.163) direkt arkeolojik çalışma olmasa da henüz düzensiz kentleşmenin tahrip edici gücüne maruz kalmadan veya muhtelif sebeplerden tahrip olmadan kayıtları tutulduğu için günümüzde gelişmekte olan Osmanlı Arkeolojisi için önem arz etmektedir.

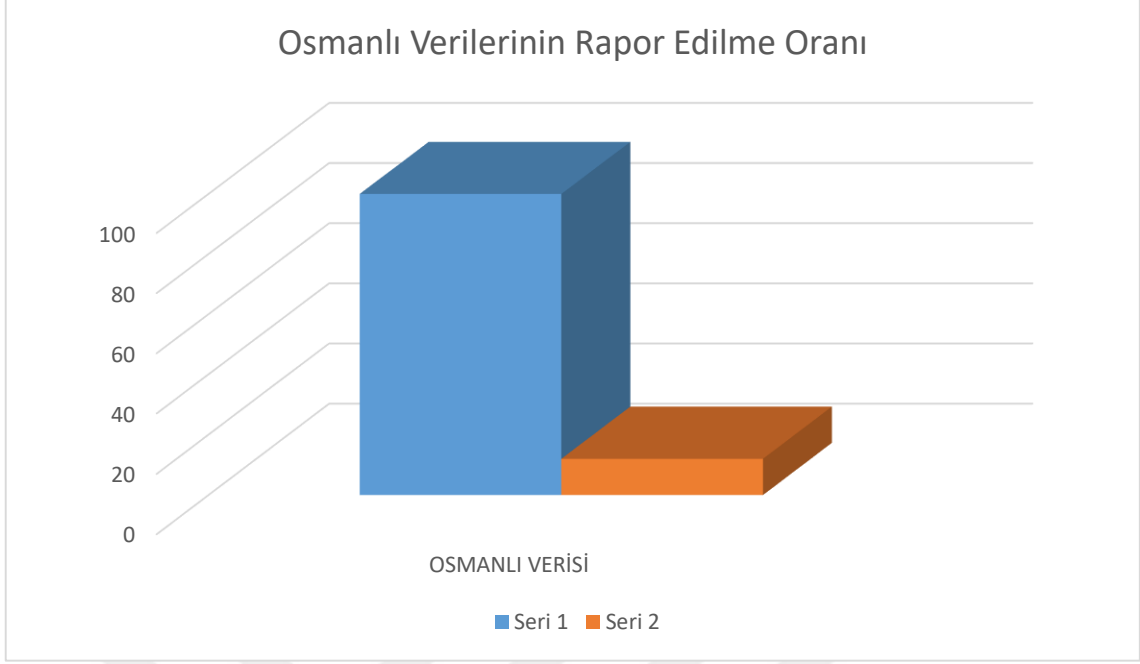
Osmanlı dönemiyle ilgili ilk kazı restorasyon amaçlı yapılan kurtarma kazılarıdır. Kazıları milli eğitim bakanlığının desteğiyle Türkiye'nin ilk restoratör mimarı Sedat Çetintaş yapmıştır. Kurtarma kazılarının ilki Bursa'da bulunan 1339 yılında yapıldığı tahmin edilen ve Osmanlı dönemine ait en erken çifte hamamı olarak kabul edilen Orhan Bey hamamında 1943 yılında yapılmıştır (Çetintaş, 1946, s.25-30). Bir diğer kurtarma kazısı ise yine Sedat Çetintaş tarafından Bursa'da 14. Yüzyılda Yıldırım Bayezid'in yaptırdığı Yıldırım Darüşşifası'nda yapılmıştır. Kazılar Eski Eserler ve Müzeler Genel Müdürlüğünün desteğiyle 1947 yılında yapılmıştır (Çetintaş, 1952, s. 38).

Anlatılanları toparlayacak olursak cumhuriyetin kuruluşundan 1960 yıllarına kadar Osmanlı dönemiyle ilgili çok az sayıda kazının yapılmasının temelinde hem yetişmiş kalifiye eleman sıkıntısı hem de siyasi ve düşünsel akımların arkeoloji üzerindeki etkisi diyebiliriz. Ayrıca Avrupa'da zuhur eden arkeolojik tartışmaları Türk arkeologları bir adım geriden takip etmekteydi ve o tarihlerde Avrupa'da da geç dönem kazıları sayısı azdır.

1960'lı yılların başı ise özellikle sanat tarihçilerin ortaçağ kazılarına ihtiyaç olduğunu söylemeye başladığı bir dönemdir. Prof. Dr. Oktay Aslanapa ise sistemli olarak Ortaçağ kazıları yapmaya başlayan ilk Türk sanat tarihçi bilim adamıdır. Aslanapa'nın 1961 yılında Diyarbakır İçkale kazılarıyla başlayan Anadolu'nun farklı yerlerindeki Ortaçağ kazıları sayesinde pek çok kalıntı ve buluntu hem Arkeoloji dünyasına hem de

Sanat tarihçilere çalışılacak materyal olarak kazandırılmıştır. Aslanapa'nın yapmış olduğu kazıların neredeyse tamamında ise Osmanlı dönemine ait kalıntı ve buluntular gün yüzüne çıkartılmıştır. Yapılan bu çalışmalar sayesinde ise Türkiye'de Osmanlı arkeolojisine ilk adımlar atılmaya başlanmıştır.

Cumhuriyetin ilanından günümüze gelen süreçteki Türkiye arkeolojisinin içindeki Osmanlı Dönemini araştırmaları 3 ayrı dönem içerisinde ele almakta fayda sağlayacaktır. Birinci dönem Osmanlı Dönemine ait çok az sayıda kazının gerçekleştiği, yapılan diğer kazılarda da Osmanlı dönemi buluntularından çok fazla bahsedilmediği 1923-1980 yıllarıdır. Bu dönem Daha önceden bahsettiğimiz birkaç kurtarma kazısı ve Aslanapa'nın girişimleri sonucunda yapılan sanat tarihi araştırmaları odaklı çalışmaların olduğu bir dönemdir. 1980-2000 yılları ise Osmanlı dönemlerinin de arkeolojinin çalışma alanına girmesi gerektiğini dile getiren bilim insanlarının olduğu ikinci bir dönemdir. Her ne kadar Osmanlı Arkeolojisinin olabileceği düşünölmeye başlansa da bu yıllarda da ciddi manada bir Osmanlı Dönemi kazısı maalesef yoktur. Yalnız kazılardan çıkan Osmanlı buluntularının rapor edildiği, Ortaçağ kazılarının yavaş yavaş hız kazanmaya başladığı yıllar olarak kabul edebiliriz. Bununla alakalı olarak Kültür ve Turizm bakanlığı tarafından 1980 yılından beri her yıl düzenlenen Kazı Sonuçları Toplantısı raporları ve 1990 yılından itibaren yayınlanan Müze Kurtarma Kazıları raporları aracılığı ile kazı sayılarına ulaşılabilir. 1980-2000 yılları arasında yapılan kazılar ve Osmanlı Dönemine ait veri sağlayan kazıların yüzdilik oranı aşağıdaki tablolarda mevcuttur (Şekil 2.1.). 2000'li yıllar ise Osmanlı dönemi arkeolojik çalışmaların önceki yıllara göre daha fazla olduğu üçüncü dönem olarak kabul edebiliriz. Bu yıllarda gerçekleşen Osmanlı dönemi kazılarda, koruma kurtarma amaçlı olmakla birlikte birinci ve ikinci dönemden farklı olarak Osmanlıya ait bir problemi çözme odaklı kazılarda mevcuttur.

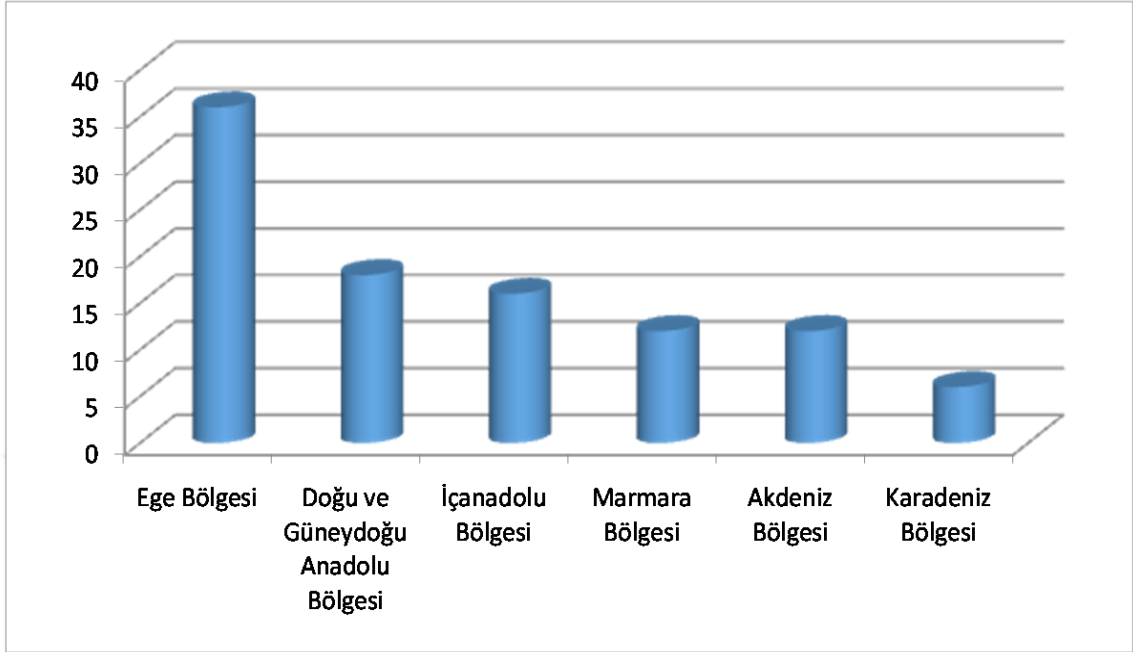

Şekil 2.1. 1980-2000 yılları arasında Osmanlı verilerinin rapor edilme oranı ¹

Kazı raporlarına göre, 1980-2000 yılları arasında Türkiye’de 1500 civarında kazı gerçekleştirilmiştir. Grafikteki kategori Türkiye’deki toplam kazı sayısı içerisinde Osmanlı Dönemine ait buluntuların rapor edilme oranını göstermektedir. Grafikten de anlaşılacağı üzere Osmanlı dönemine ait buluntuların rapor edilme oranı % 12 civarındadır. Genel toplam göz önünde tutulduğunda Osmanlı Dönemine ait raporlamanın çok düşük olduğu ortaya çıkmaktadır.

1980-2000 yılları arasında gerçekleşen arkeolojik kazıların amacı incelendiğinde büyük bir çoğunluğunun Roma öncesi dönemleri aydınlatmak amacıyla gerçekleştirildiği anlaşılmaktadır. Bu yüzden de Osmanlı dönemi kalıntı ve buluntuların neredeyse tamamı gerekli envanter kayıtları yapıldıktan sonra ya üzerlerinde arkeolojik araştırma yöntemleri kullanılmadan depolara kaldırılmıştır ya da müzelere teslim edilmiş olmalıdır. Türkiye’nin farklı bölgelerinde gerçekleşen bu kazılardan çıkan Osmanlı Dönemi buluntuların bölgelere dağılımı ise aşağıdaki gibidir:

¹ Tablodaki bilgiler için T.C..Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından yayınlanan Kazı Sonuçları Toplantısı raporlarından ve Müze Kurtarma Kazıları raporlarına faydalanmıştır.

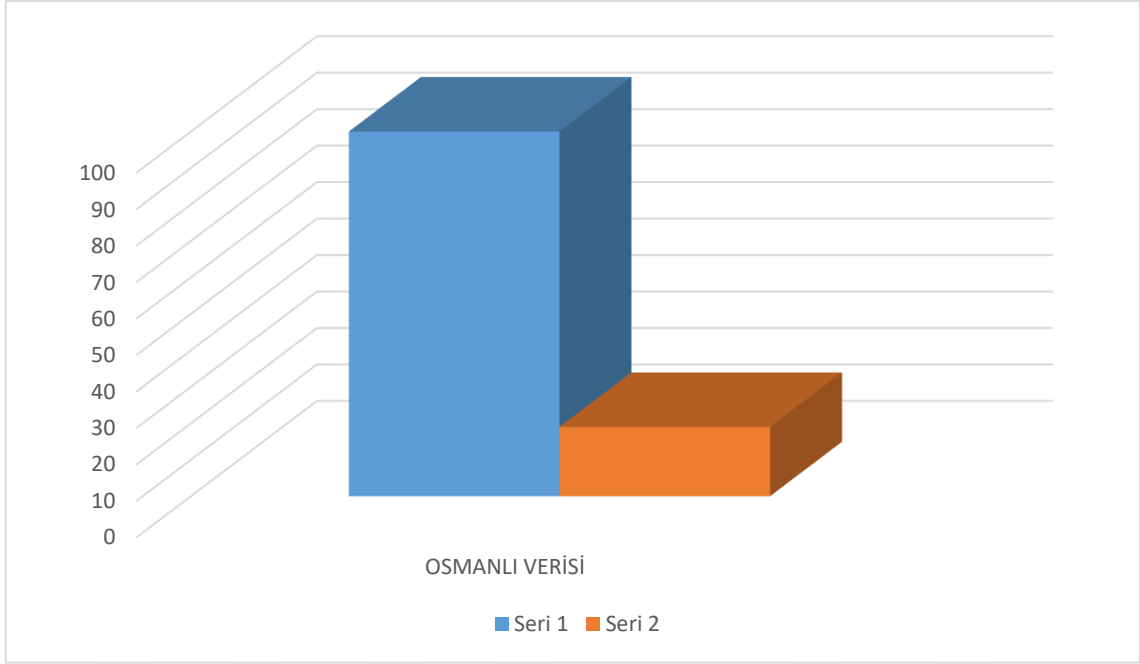

Şekil 2.2. 1980-2000 Yılları Arasında Kazılarda Çıkan Osmanlı Dönemi Buluntularının Bölgelere Göre Dağılımı

Grafik incelendiğinde Türkiye’de ortaya çıkartılan Osmanlı dönemi kalıntı ve buluntuların bölgelere dağılımını görmekteyiz. Grafığe göre en çok Osmanlı verisi Ege bölgesindeki kazılardan sağlandığı sonucu çıkmaktadır. Yalnız Türkiye’deki arkeolojik çalışma alanları yurt geneline eşit bir şekilde dağılmadığını da unutmamak gerektedir. Türkiye’de en çok kazı Ege Bölgesi’nde iken Karadeniz Bölgesi’ndeki arkeolojik kazıların sayısı çeşitli sebeplerden dolayı oldukça düşüktür. Osmanlı Devleti’nin Anadolu’daki etkisini daha net bir şekilde öğrenmek için Anadolu’nun genelinde yapılacak bir Osmanlı Arkeolojisi araştırması daha doğru sonuçlar elde etmemiz açısından önemlidir.

2000’li yılların başlamasıyla birlikte ise Osmanlı dönemi kazıların yavaş yavaş ortaçağ kazılarından ayrılarak kendi çalışma ortamının hazırlanmaya başladığı yıllar olarak söyleyebiliriz. Bu yıllarda da gerçekleşen Osmanlı kazıları her ne kadar direkt Osmanlı kazısı olarak ifade edilmeye başlanmış olsa da daha çok Osmanlı döneminin bilinmeyen bir problemini çözmeye yönelik değil, koruma ve onarmaya hazırlık amaçlı kazılar olarak gerçekleştirilmiştir. Özellikle son yıllarda Osmanlı’nın erken ve klasik dönemine olan ilgi, Türk halkın ve yabancı turistlerin o döneme ait yapılara olan

ziyaretlerin sayısını artırmıştır. Birçok şehir ise Osmanlı dönemi yapılarını tanıtım ve reklamlarında fazlaca kullanmışlardır. Buda restorasyonların sayısının artmasını tetiklemiştir. Sonuç olarak da yapılar restorasyon yapmaya ve turizme kazandırmaya uygun hale getirmek için arkeolojik kazı ihtiyacını doğurmuştur.

Şekil 2.3. 2006-2016 yılları arasında Osmanlı verilerinin rapor edilme oranı

2006-2016 yılları arasında ise Kültür Bakanlığının verilerine göre ülkemizde 1700 ün üzerinde kazı gerçekleştirilmiştir. Gerçekleşen bu kazıların 250 kadarında Osmanlı dönemine ait kalıntı ve buluntuların kaydedildiği gözlenmiştir. Toplan kazılar içerisinde ise Osmanlı döneminin rapor edilme oranı %15 civarındadır. Yalnız bu yıllar içerisinde bile Osmanlı döneminin kaydedilme oranının yıllara göre arttığı tespit edilmiştir. 2006, 2007 ve 2008 yıllarında 249’u yerli toplam 375 kazı gerçekleşmiş ve bu kazıların 36’sında Osmanlı döneminin varlığı kaydedilmiştir. Bu da orana çevrildiğinde %10 a denk gelmektedir. 2014, 2015 ve 2016 yıllarında ise 350 si yerli 447 kazının 68 inde kaydedilmiştir. Buda son 3 yılda gerçekleşen kazıların yaklaşık %16 Osmanlı dönemi buluntuları kaydetmiş olduğu bilgisine ulaşılmaktadır. Bu oranın ise her geçen yıl artması ise arkeolojinin Osmanlı dönemine bakış açısının gün geçtikçe olumlu yönde geliştiğini göstermektedir.

Osmanlı dönemine ait veri sağlayan ve bunu kazı sonuçları toplantılarında raporlarına kaydeden kazılar ise aşağıdaki tabloda yer almaktadır.

Tablo: 2.2. Osmanlı dönemine ait veri sağladığını rapor eden kazılar

Sıra	Kazı Adı	Şehir	Kazı Başkanı
1	Acemhöyük Kazısı	Aksaray	Aliye Öztan
2	Adramytteion Kazısı	Balıkesir	Engin Beksaç, Tülin Çoruhlu
3	Aizanoi	Kütahya	Elif Özer
4	Akhisar-Thyateira	Manisa	Engin Akdeniz
5	Alacahöyük Kazısı	Çorum	Aykut Çınaroğlu
6	Alanya Kalesi Kazısı	Antalya	Osman Eravşar
7	Alianoi Kazısı	İzmir	Ahmet Yaraş
8	Amasya-Harşena Kalesi ve Kızlar Sarayı Kazısı	Amasya	Emine Naza- Dönmez
9	Amorium Kazısı	Afyonkarahisar	Chris Lightfoot
10	Anadolu Kavağı, Yoros Kalesi Kazı	İstanbul	Asnu-Bilban Yalçın
11	Antakya Hipodrom ve Çevresi Kazıları	Hatay	Hatice Pamir
12	Antandros Kazısı	Balıkesir	Gürcan Polat
13	Aphrodisias kazısı	Aydın	Christopher Ratté, R.R.R. Smith
14	Assos	Çanakkale	Nurettin Arslan
15	Ayasuluk Tepesi ve ST. Jean anıtı	Çanakkale	Mustafa Büyükkolancı
16	Balatlar Kilisesi Kazısı	Sinop	Gülgün Köroğlu
17	Beçin Kalesi Kazısı	Muğla	Kadir Pektaş
18	Besni	Adıyaman	Turgut Zeyrek
19	Beycesultan	Denizli	Eşref Abay
20	Bilecik Osmangazi İmaretı ve Eski Pazar Mah. Kazısı	Bilecik	Erol Altınsapan

21	Bilecik Osmanlı Dönemi Çarşısı Kazısı	Bilecik	Erol Altınsapan
22	Bitlis Kalesi Kazısı	Bitlis	Kadir Pektaş, Gülşen Baş
23	Boğazköy Hattuşa Kazısı	Çorum	Andreas Schacahner
24	Büklükale	Kırıkkale	Kimiyoshi Matsumura
25	Demirköy Fatih Demir Dökümhanesi Kazısı	Kırklareli	Zülfü Yılmaz, Nurcan Yazıcı
26	Demre-Myra Aziz Nikolas Kilisesi Kazısı	Antalya	Sema Doğan
27	Denizli - İlbadi (eski) Mezarlığı Kazısı	Denizli	Kadir Pektaş
28	Derekutuğun Eski Maden İşletmeleri Kazı Çalış.	Çorum	Ünsal Yalçın, Önder İpek
29	Didyma	Aydın	Andreas Furtwängler
30	Divriği Kalesi	Sivas	Erdal Eser
31	Edirne Yeni Saray Kazısı	Edirne	Mustafa Özer
32	Enez (Ainos) Kazısı	Edirne	Sait Başaran
33	Erythrai Kazısı	İzmir	Ayşegül Akalın
34	Erzurum Kalesi	Erzurum	Mustafa Erkmen
35	Eski Van Şehri Kazısı	Van	Erkan Konyar
36	Eskişehir Karacahisar Kalesi Kazısı	Eskişehir	Ebru Parman
37	Gaziantep Kalehöyük Kazısı	Gaziantep	Fikri Kulakoğlu
38	Gordion Kazısı	Ankara	G. Kenneth Sams
39	Halikarnossos Bazısı	Muğla	Maria Berg Briese
40	Harput İçkale Osmanlı Mahalle Kazısı	Elazığ	Veli Sevin
41	Harput Osmanlı Mahalle Kazısı	Elazığ	Nejla Arslan Sevin

42	Hasankeyif Kurtarma Kazısı	Batman	Oluş Arık, Abdüsselam Uluçam
43	Hierapolis Antik Kenti Kazısı	Denizli	Francesco D'andria
44	Horum Höyük	Gaziantep	Catherine Marro
45	Iasos	Muğla	Asuman Baldıran
46	İznik Çini Fırınları Kazısı	Bursa	Ara Altun, Belgin Demirsar Arlı
47	İznik Tiyatro Kazısı	Bursa	Bedri Yalman
48	Kale-i Tavas (Tabae)	Denizli	Bozkurt Ersoy
49	Kaman Kalehöyük Kazısı	Kırşehir	Sachihiro Omura
50	Kars/Ani Kazısı	Kars	Fahriye Bayram
51	Kelenderis Kazısı	Mersin	Levent Zoroğlu
52	Kemah Kalesi	Erzincan	Hüseyin Yurttaş
53	Kırşehir Kalehöyük Kazısı	Kırşehir	Işık Adak Adıbelli
54	Komana	Tokat	D. Burcu Erciyas
55	Kuşadası Kadı Kalesi Kazısı	Aydın	Zeynep Mercangöz
56	Küçükçekmece Göl Havzası İlk Dönem Kazısı	İstanbul	Şengül Aydıngün
57	Kyzikos	Balıkesir	Nurettin Koçhan
58	Leodikeia	Denizli	Celal Şimşek
59	Magarsus Kazısı	Adana	Fatih Erhan
60	Maydos Kilisetepe Höyüğü	Çanakkale	Göksel Sazcı
61	Melik Mahmud Gazi Hangahı Kazısı	Aksaray	Eser Gül Tekin
62	Milet Çalışmaları	Aydın	Volkmar von Graeve
63	Myra ve Andriake Kazıları	Antalya	Nevzat Çevik
64	Nif (Olympos) Dağı Arşt. ve Kazısı Projesi	İzmir	Elif Tül Tulunay
65	Oylum Höyük	Kilis	Atilla Engin
66	Panaztepe Kazısı	İzmir	Armağan Erkanal

67	Pedasa	Muğla	Adnan Diler
68	Pergamon	İzmir	Felix Pirson
69	Pessinus	Eskişehir	Gocha Tsetskhladze
70	Phokaia Kazısı	İzmir	Ömer Özyiğit
71	Phrygia Hierapolis'i	Denizli	Francesco D'andria
72	Prusias ad Hypium Tiyatro kazısı	Düzce	Nurperi Ayengin
73	Sagalassos	Burdur	Jeroen Poblome
74	Sardis	Manisa	Nicholas Cahill
75	Sebastopolis	Tokat	Şengül Dilek Ful
76	Seyitömer Höyük	Kütahya	Nejat Bilgen
77	Side	Antalya	Hüseyin Alanyalı
78	Smintheion	Çanakkale	Coşkun Özgünel
79	Smyrna Antik Kenti (Agora)	İzmir	Akın Ersoy
80	Stratonikeia	Muğla	Bilal Söğüt
81	Şavşat (Satlel) Kalesi	Artvin	Osman Aytekin
82	Tekfur Sarayı Çini Fırınları Kazısı	İstanbul	Filiz Yenişehirlioğlu
83	Teos	İzmir	Musa Kadioğlu
84	Tepebağ Höyük	Adana	Fatma Şahin
85	Thyateira	Akhisar	Engin Akdeniz
86	Tlos	Muğla	Taner Korut
87	Trallies Antik Kenti	Aydın	Abdullah Yaylalı
88	Tyana Kemerhisar Kazısı	Niğde	Guido Rosada
89	Van Kalesi Höyüğü Kazıları	Van	Erkan Konyar
90	Zeytinliada Kazısı	Balıkesir	Nurettin Öztürk
91	Ziyarettepe	Diyarbakır	Timoty Matnel

Ortaçağ kazılarının başladığı tarihten günümüze kadar asıl amacı Osmanlı dönemine ait buluntu ve kalıntıları arkeolojik platformda inceleyerek bilim dünyasına kazandırma ve koruma-onarma amacı güden arkeolojik kazılardan bazıları ise şunlardır;

2.1.1. İznik Çini Fırınları Kazıları

İznik Osmanlı tarihi içerisinde önemli bir yere sahip bir merkezdir. 1331 yılında Orhan Gazi tarafından fetih edilen İznik erken Osmanlı döneminin en önemli kültür merkezi konumuna ve 16. ve 17. yüzyılda önemli bir çini ve seramik üretim merkezi haline gelmiştir. İstanbul'un fethinden sonra önemini kaybetmeye başlayan kent, 20. Yüzyıl başlarında kasaba haline dönmüştür. İznik'in kültürel mirasını toplu ve çeşitli yönleriyle ele alan bu kazılar Prof. Dr. Oktay Aslanapa'nın 1963 yılında yapmış olduğu Orhan İmaretini ve hamamı kazılarıyla başlamıştır. Kazıların ilk iki yılı sur dışında İznik'in güneyinde yer alan Orhan imaretinin ve hamamının ortaya çıkartılması şeklinde gerçekleşmiştir. Yapılan kazılarda cami iki yıl içerisinde neredeyse tamamen ortaya çıkarılmıştır. Parçalar halinde ele geçen camii kitabesine göre caminin 1335 yılında yapıldığı saptanmıştır. 1964 yılındaki çalışmalar sırasında ise hamam kalıntısının da planı çıkartılmıştır. Buradaki çalışmalar 1984 yılında tekrar başlamıştır ve küçük bir çini fırını kalıntısı tespit edilmiştir. Fırın kalıntılarının bulunmasıyla, Orhan gazi caminin iç yüzünde ve erken Osmanlı yapılarında kullanılan sırlı tek renk altıgen çinilerin de burada üretilmiş olma ihtimali olduğu dile getirilmiştir. Sur dışında yapılan bu kazıların başka bir önemi ise erken Osmanlı şehirciliği ve mimarisi hakkında ipuçları vermesidir (Altun, 2000, s.276-279).

İznik'i ünlü kılan seramik ve çiniler konusundaki kazı çalışmaları ise 2 ayrı dönem halinde gerçekleşmiştir. 1963 yılında sur dışındaki çalışmalar dışında seramik ve çini fırınları kazıları 1964 yılında başlamıştır. Kazı ve sondaj çalışmaları 1969 yılına kadar düzenli olarak yapılmıştır. Birinci dönem kazılar sonucunda Osmanlı dönemine ait çini ve seramiklerinin devirleri, üslupları teknikleri hakkında önemli saptamalar yapılmıştır. Ayrıca Haliç işi (Resim: 2.5a), Milet işi (Resim: 2.5b), Şam işi (Resim: 2.6), Rodos işi gibi isimler verilerek tanımlanmaya çalışılan Osmanlı seramik ve çinilerinin fırın kalıntıları, üretim fireleri, yarı mamul buluntular ve imalat hatası artık seramik parçaları sayesinde asıl önemli üretim merkezinin İznik olduğu da kesinleşmiştir. Oktay Aslanapa tarafından yayınlanan Anadolu'da Türk çini ve seramik sanatı başlıklı kitabı ve İznik çinileri üzerine yapılan yayınlar sayesinde uluslararası platformda Osmanlı seramiği üzerine yeni tartışmalar ve değerlendirmeler başlamıştır. 1970 yılında başlayan Van ulu camii kazısına ağırlık verildiğinden kazılara ara verilmek zorunda kalınmıştır (Altun,

2000, s. 280). 1981 yılında ise Oktay Aslanapa başkanlığında 2. Dönem İznik çini fırınları kazı ve sondajları ile yüzey araştırmaları isminde çalışmalar tekrar başlanmıştır (Aslanapa, 1982, s. 419). . Çalışmalar ilk üç yıl ağırlıklı olarak sondaj çalışmaları şeklinde gerçekleştirilmiştir. 1983 yılında 2. Murad Hamamının doğu tarafındaki alanda 2 sondaj yapılmış ve birinci dönem de aynı yerdeki sondaj çalışmaları verileri ışığında kazılara başlanmıştır. BHD olarak kodlandırılan bölgede şimdiye kadar dört fırın kalıntısı bulunmuş ve insitu olarak korunmuş, 6000 civarında buluntu üzerinde gerekli çalışmalar yapılarak İznik müzesine teslim edilmiştir (Arlı, 2011 s. 85).Bu çalışmaların dışında disiplinler arası çalışmalarında gerektiği düşüncesiyle Boğaziçi Üniversitesi Kandilli Rasathanesi, MTA, gibi kuruluşlardan bilimsel destek alınmıştır. Yerinde yapılan Arkeotektonik incelemeler bulunan Arkeolojik sonuçlara referans olmuştur. İkinci dönem kazı ekibinin sondaj çalışmaları esnasında İznik Sarayı, Selçuklu dönemine ait mescit, Çandarlı ailesine ait olabileceği düşünülen köşk ile mezar şapelleri izlerine rastlanmış ve kamulaştırılmıştır. Yapılan bu çalışmalar sayesinde pek çok alan kamulaştırılmış, SİT alanı içerisine sokularak kentleşmenin olumsuz etkilerine maruz kalmadan korunması sağlanmıştır. İznik teki bu çalışmalar üzerinde doktora ve yüksek lisans tezleri, makaleler, rapor ve bildirimler yayınlanarak Osmanlı seramik ve çiniciliği üzerine yeni buluntular ışığında tartışmaların başlamasına vesile olunmuştur (Altun: 2000, s. 280). 11 ile 17. yüzyıllara ait veriler sağlayan kazılar 1981-1994 yılları arasında Oktay Aslanapa, 1994 sonrasındaki çalışmalar ise Ara Altun başkanlığında gerçekleşmiştir. Şuan ise çalışmaları İstanbul Üniversitesi Sanat Tarih bölümünden Dr. Öğrt. Üyesi Belgin Demirsar Arlı yürütmektedir.

2.1.2. Demirköy'deki Fatih Dökümhanesi Kazıları

Osmanlı resmi yazışmalarında Samakocuk dökümhane-i Amiresi olarak geçen ve Fatih dökümhanesi olarak bilinen dökümhanedeki kazı çalışmaları Kırklareli müze müdürü Zülküf Yılmaz başkanlığında 2001 yılında başlamıştır (Yazıcı, 2016, s. 173) . Kırklareli ili Demirköy ilçesinin 3800m güneydoğusunda bulunan dökümhanedeki (Harita: 2.6.) ilk çalışma koruma, kurtarma ve turizme kazandırma amaçlı yapılmıştır. Dökümhanenin sınırı belirlenmek ve mekânları tanımlamaya çalışmak da bu sezondaki çalışmaların amaçlarından (Yılmaz ve Uysal, 2005, s.241). Fatih dökümhanesi ismiyle

bilinen büyük dökümhane'deki çalışmalara ek olarak bu dökümhane yakınındaki küçük dökümhanede de kazılar yapılmıştır. Dökümhaneler deki kazı ve temizlik çalışmaları 2008 a kadar devam etmiş, 2009 yılında ise kazılara ara verilmiştir. Bu zamana kadar olan çalışmalarda bir mescit ve hamam kalıntısı açığa çıkartılmış, üretim ile ilgili araç gereçler, demir parçalarla çoğu 2,6-3,5 ölçüleri arasında değişen güller ele geçmiştir. 2010 yılında ise Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesinden Doç. Dr. Nuran Yazıcı başkanlığında kazı çalışmalarına tekrar başlanmıştır. Yazıcı'nın yürüttüğü kazılarda ise 2015 yılında sona gelmiş, çevre düzenlemesi ve restorasyon aşamasına ulaşılmıştır. Kazıların sonunda avlu etrafında yer alan mescit (Resim: 2.8.), küçük (Resim: 42) ve büyük hamam, çeşme gibi mevcut birimler ve çalışma sistemiyle demir eğirtme fırınları (Resim: 2.9.) gün yüzüne çıkarılmıştır. Kazı buluntuları arasında ise II. Mahmud (M. 1808-1809) Abdülmecit (M. 1839) tuğralı sikkeler, kırmızı hamurlu sırlı/sırsız seramikler, ithal porselen parçalar ile lüle ve cam parçalar ele geçmiştir. Bu buluntular dışında "MA'DEN EREĞLİ" damgası olan yerli ateş tuğlaları (Resim: 44), İngiltere'nin Blaydon-on-Tyne kentinde 1823-1904 yılları arasında üretildiği tespit edilen COWEN damgalı İngiliz ateş tuğlalarıyla ANOHAM & SONS WORTLEY, LEEDS damgalı ateş tuğlaları bulunmuştur (Resim: 2.11.). Sonuç olarak dökümhanedeki çalışmalar sayesinde Osmanlı demir sanayisinin önemli bir merkezi tanımlanmış ve koruma altına alınarak amaçlandığı gibi turizme kazandırılmıştır. Dört köşeli ve çekiçle yapılan çiviler gibi metal ürünlerin burada yapıldığı kesinleşmiş, Osmanlı dönemi işlikler gün yüzüne çıkartılarak endüstri arkeolojisinin gelişimine katkı sağlanmıştır. Ayrıca cüruflar üzerinde arkeometalürjik analizler yapılarak disiplinler arası çalışmaların yapılmasına olanak sağlanmıştır (Yazıcı, 2016, s. 179).

2.1.3. Edirne Yeni Saray (Saray-ı Cedid-i Amire) kazıları

Osmanlı arkeoloji açısından önem arz eden diğer bir şehir de kuşkusuz Edirne'dir. 1361 yılında Osmanlı Devletinin yönetimine girdikten sonra devletin başkenti konumuna gelen Edirne'de cazibe konumuna gelmesi için camii, kütüphane, kervansaray gibi sosyal yapıların yanında bürokratik işlerin yürütüldüğü saraylar ve kasr'lar yaptırılmıştır. İlk inşa edilen saray olan Saray-ı Atik'in (Eski Saray) yazılı kaynaklara göre Selimiye Camii yakınlarında olduğu düşünülmektedir. Yalnız Edirne Müzesinin

civarda yaptığı araştırmalar ve kazılarda saraya ait bir kalıntı bulunamamıştır. Saray-ı Atik'in yeterli olmamasından dolayı 2.Murad zamanında 1450 yılında Tunca Nehri'nin kuzey ve güney yakasında ikinci sarayın temelleri atılmıştır. Saray-ı Cedide-i Amire (Yeni Saray) (Harita: 2.7.) olarak adlandırılan sarayın tamamlanması ise 2. Mehmed zamanında olmuştur. Büyük bir alanda kurulan saraya hemen hemen her Padişah zamanında yeni yapılar eklenmiştir. Saray böylece büyük bir yapılar topluluğu, mahalle haline gelmiştir. Edirne Sarayı İstanbul'un fethine kadar merkez idari birim olarak kullanılmıştır. 1453 yılından sonra önemini kaybetmeye başlasa da 1800'lü yılların başına kadar alternatif bir saray olarak kullanılmaya devam etmiştir. Saray arazisine 1816 da Süvari Kışlasının, 1827 de Mahmudiye Kışlasının inşa edilmesiyle saray askeri amaçla kullanılmaya başlanmıştır. Bu tarihten sonra askeri açıdan önemli olan Edirne, savaşlar sırasında hedefteki kent haline gelmiştir ve Ruslar ile Bulgarlar tarafından işgal edilmiştir. Cephanelik olarak da kullanılan saray 1878 yılında Osmanlı devlet yetkilileri tarafından Rusların eline geçme tehlikesi olduğu için ateşe verilmiştir. Saray en çok bu olay sonrasında tahribat görmüştür. Sonrasında ise saraya ait yapı malzemelerinin başka binaların yapımında kullanılması, sel baskınları, depremler ve ilgili kurum ve kuruluşların zamanında duyarsız kalması sonucunda saray neredeyse kaybolmaya yüz tutmuştur. Yaklaşık 100 civarında yapının var olduğu bilinen saraydan günümüze harap durumda 11 yapı ulaşabilmiştir. Sarayla ilgili arkeolojik çalışmalar ilk olarak Tahsin Öz (1956) başkanlığında yapılmış daha sonra ise Doğan Kuban (1968-1972) ve Edirne Müzesinin girişimleriyle (1999-2007) yapılmıştır. Yalnız bu kazılar imkânsızlıklar sebebiyle kısa süreli olmuştur. Son olarak ise 2009 yılında Prof. Dr. Mustafa Özer başkanlığında başlamıştır (Parlayan, 2017, s. 80-90).

Osmanlı Devletine Edirne'den önce başkentlik yapmış olana Bursa'daki saray da günümüze ulaşamamıştır. Ayrıca Amasya Sarayı, Manisa Sarayı, Saraybosna Sarayı gibi şehzadelerin yaşadığı saraylar ve devletin ileri gelenlerinin yaptırmış oldukları Mamak Sarayı, Buçuktepe Sarayı gibi köşk ve saraylarda maalesef günümüze ulaşmayı başaramamıştır. Bu yüzden Osmanlı Devletinin Avrupa'daki ilk saltanat merkezi olan Edirne Sarayı az sayıda da olsa günümüze ulaşabilen yapıları olduğu için Osmanlı Tarihi ve Osmanlı Arkeolojisi için büyük önem taşımaktadır. Selimiye külliyesi yapılırken yıktırıldığı düşünülen eski saraydan günümüze sadece harap durumdaki hamamı kalmıştır. Yeni Sarayın ise çoğu yıkık durumda olan Matbah-ı Amire, Babüssade,

Cihannüma Kasrı, Kum Kasrı Hamamı, Adalet Kasrı, Köprü, av köşkü, su maskemi gibi az sayıda yapıları ayakta kalmayı başarmıştır (Özer, 2011, s. 37-40).

Sarayda çeşitli dönemlerde birçok kurtarma kazısı gerçekleştirilmiştir. Yapılan arkeolojik kazılar ve sonrasında yapılan onarımlar sayesinde ise hem Osmanlı arkeolojisine hem de Osmanlı tarihine önemli bilgiler sağlanmış ve birçok yapının restorasyonları yapılarak tamamen ortadan kalkma engellenmiş ya da daha fazla tahrip olmasının önüne geçilmiştir. 1999 yılında Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesinden Prof. Dr. Gönül Cantay'ın birkaç yıl yapmış olduğu kazılar ise son yıllarda yapılan kurtarma kazılarına verilebilecek bir örnektir. Kazılar sonucunda ele geçen keramik, lüle ve metal eserler gibi birçok buluntu ise Sanat Tarihi açısından değerlendirilerek yayımlanmıştır. Son olarak ise 2009 yılında Prof. Dr. Mustafa Özer'in başkanlığında sistemli kazılar başlamış ve 2015 yılına dek devam etmiştir. Yapılan kazının amacı ise sarayın sınırlarını belirlemek, kazısını yaparak gün yüzüne çıkartmak ve restorasyonlarını tamamlayarak koruma altına almak olmuştur. Yapılan kazılar dışında harita arşiv araştırması ve konservasyon ile restorasyon çalışmalarında gerçekleştirilmiştir. 2009-2015 kazı sezonlarında Kum Kasrı, Kum Kasrı Hamamı, Matbah-ı Amire, Su meskeni ve çevresi, Bab-ı Hümayun ve Namazgahlı Çeşme çeşmede kazı çalışmaları yapılmıştır. Saraydan günümüze kadar ayakta kalmayı başarmış bazı bölümleri şunlardır;

a) Bab'üs saade kapısı (Ak ağalar kapısı)

Matbah-ı Amire'nin kuzey doğusunda, alay meydanına bakmaktadır. Ak Ağalar Hamamı ve Cihannüma Kasrı'nın olduğu bir avluya geçişi sağlamaktadır. Mevcut halini 17. Yüzyılda geçirdiği bir onarım sonucu aldığı anlaşılmaktadır. 2004 yılında aslına çokta uygun olmadığı anlaşılan bir restorasyon sonucunda günümüzde ayakta kalmayı başarabilmiştir (Resim: 2.12.) (Özer, 2014a, s. 816).

b) Cihannüma Kasrı (Kasrı Padişahi)

Sarayın en önemli yapısı konumdadır (Resim: 2.14.-2.15.). Kapısının hemen üzerinde olan ama şuan orda bulunmayan kitabesinde 2. Mehmet zamanında 1452 yılında yapıldığı yazmaktadır. Kaba ve düzgün taşlardan tuğla da kullanılarak inşa edilen yapının kaynaklarda yedi katlı olduğu bilgisi geçmektedir. Ayrıca gezginlerin notlarından ve arşiv

kayıtlarından yapının duvarlarında beyitler yazdığı, kasrın içi ve tavanının zengin bir şekilde süslü olduğu da bilinmektedir. İnşa edildi tarihten yıkılana dek de hemen hemen her sultan döneminde onarım görmüş ve yapıya yeni bölümler eklenmiştir. Sarayın en önemli yapısı konumundaki yapıda ise Taht-ı Hümayun odası, Sancak-ı Şerif odası, Sancak Şeyhi odası, Kütüphane-i Hümayun odası, Cihannüma Kasrı Camii, Has Oda, Yediler Odası, Hırka-i Saadet Nöbetçi Ağalar odası ve Mabeynciler odası bulunmaktaydı (Özer,2014a, s. 816-819).

Tahsin Öz tarafından 1956 yılında gerçekleştirilen bir aylık kazı sonucunda kasrı'nın bir kısmı temizlenebilmiştir. (Özer, 2017, s. 80-91). 2009-2014 yıllarında ise kasr çevresinde Mustafa Özer tarafından kazılar gerçekleştirilmiştir. Kazılar sonucunda ise kasr restorasyon a hazır hale gelmiş, üst katlara çıkan korunaksız merdivenler ise korunaklı hale getirilmiştir (Özer , 2014b, s. 516). Ayrıca kazı esnasında ele geçen birçok lüle, seramik ve çini benzeri buluntu Edirne Müzesine teslim edilmiş, mimari yapı parçaları da koruma altına alınmıştır.

c) **Matbah-ı Amire**

Mutfak yapısı olarak bilinen yapı Tunca Nehri'nin güneybatı kesiminde, Fatih Köprüsü'nün batı yanında yer alır (Resim: 2.16-2.17). Yapının II. Mehmet zamanında, 15. Yüzyıl ortalarında inşa edildiği kabul edilmektedir. Üç bölüm halinde düzenlen yapı doğu –batı yönünde ve dikdörtgen biçimindedir (Özer, 2014, s. 820). 1999 yılında Gönül Cantay başkanlığında başlayan kazılarda kırmızı hamurlu ve kırmızı astarlı seramikler ile mavi-beyaz seramikler ve tek renk yeşil sırlı, kırmızı hamurlu seramikler ele geçmiş ve bütünleştirilebilen parçalar bütünleştirilerek koruma altına alınmıştır. (Cantay, 2000, s. 439-448). 2000-2002 yıllarındaki yemek Salonlarının güneyinde yapılan kazı çalışmalarında bol miktarda sırlı-sırsız seramik, lüle ve kulp buluntular ele geçmiştir. Lüleci isi seramikler, parçalar halinde ele geçmiştir. Saraydaki kazıların 2009 yılında Mustafa Özer başkanlığında tekrar başlamasıyla matbah-ı amire deki yarım kalan kazı çalışmaları da yeniden devam etmiştir. En son 2014 yılında yapılan kazılarda sahada alt yapı sistemleri, sur (sur-ı sultani),aşçı koğuşları, aşçılar hamamı, aşçılar mescidi ve farklı yemeklerin pişirildiği ateşliklere ait mimari veriler tespit edilmiştir (Özer, 2015, s. 598-600)

d) Kum Kasr-ı Hamamı

Kum Kasrı Meydanı ve II. Avlu olarak adlandırılan meydanın kuzeydoğusunda Kum Kasrı'na bitişik olarak 15. Yüzyılda II. Mehmed zamanında kaba yontu ve düzgün kesme taş kullanılarak yapılmıştır (Resim: 2.18—2.19.). Hamamın külhan ve sıcaklık kısmında tonozlar kullanılmıştır. Soğukluk, sıcaklık ve ılıklik bölümleri ise kubbelidir. 1960 yıllarda askeri amaçla da kullanılan yapıdaki ilk temizlik amaçlı çalışmalar 2000'li yıllarda Edirne Müzesi tarafından yapılmıştır. 2009 yılında ise ortalama olarak mevut kod un 70cm derinliğine inilerek alt yapı sistemi, duvar kalıntıları, hamamın külhan kısmı ve odun deposu olarak kullanıldığı düşünölen muhdes bir alan gibi birçok yapı ve kalıntı ortaya çıkartılmıştır. Kum Kasrı ile Hamam arasında geçiş sağlayan dikdörtgen yapı ise soyunganlık olarak kullanıldığı düşünölmüştür. Hamam ve Kasr arasındaki bu geçişin varlığı bu iki yapı arasında bir ilişki olduğu düşünöncesini ortaya çıkartmaktadır. Zira sarayın 1905 yılından önce hazırlandığı bilinen vaziyet planında bu iki yapı arasında bir koridor olduğunu göstermektedir. Ayrıca bu yapıda yapılan temizlik çalışmaları esnasında bulunan metal aksamli künklerin bulunması, da buranın soyunganlık olarak kullanıldığını desteklemektedir. Çünkü geleneksel Türk hamamlarında soyunganlık kısmında genellikle fiskiyeli bir havuz bulunmaktadır, bulunan bu sisteminde havuza ait bir fiskiye sistemi olduğu düşünölmektedir. Hamam kazısı esnasında ele geçen künk parçaları, cam ve metal objeler gibi küçük buluntularda tasnif edilmiş, temizlenmiş ve gerekli envanter kayıtları yapılarak kazı evi deposunda koruma altına alınmıştır (Özer, 2013, s. 16) .

e) Kum Kasr-ı

Kum Kasr-ı'nın 15. yüzyılda. 2. Mehmed zamanında Kum Kasr-ı Hamamıyla birlikte Kum Meydanı ve Kum Kasr-ı Meydanı olarak da bilinen 2. Avlunun kuzeydoğusunda inşa edildiğı bilinmektedir (Resim: 2.20.). Bu yapı da saraydaki birçok yapı gibi 19. yüzyıl başlarına kadar kullanılmış fakat Edirne'nin işgali esnasında yıkılmıştır (Özer, 2011, s.299-300).

Burada kazılar Gönöl Cantay tarafından başlamış ama tamamlanmamıştır. 2001 yılında gerçekleşen kazılarda ise lülecii işi iki seramik içki kabı, çok sayıda seramik, kâse dibi ile üç eksik kase, tüme yakın bir tabak gibi buluntular ele geçmiştir (Cantay, 2002,

s. 30-31). Kasr da ki son kazılar ise Kum Kasrı Hamamıyla birlikte 2009 yılında başlamıştır. Kasr ve hamamda gerçekleştirilen kazılarda ise bu iki yapının arasında organik bir bağ olduğu anlaşılmıştır (Özer 2010, s.234). Kazı sonrasında ise 1 kasa lüle, 5 kasa çini, 1 kasa künk ve 1 kasa çatı kiremidi ile 2 adet gümüş sikke ele geçmiştir. Bunlar dışında ise 1 adet kemik; 1 adet bronz, 2 adet demir, 4 adet kurşun, 10 adet bakır, 2 adet metal eser kazı envanterine kaydedilmiştir (Özer, 2011, s.301).

2.1.4. Tekfur Sarayı Çini Fırınları Kazısı

Damat İbrahim Paşa'nın geleneksel üretimi canlandırma amacı kapsamında 1728 yılında İznik'ten getiren ustalar vasıtasıyla İstanbul Eyüp'te Tekfur Sarayında çini üretimi yaptırdığı 18. Yüzyıl Osmanlı arşivlerinde geçmektedir. Bu fırınların yerini tespit etmek amacıyla da 1993 yılında yüzey araştırması yapılmıştır. Yüzey araştırmasının akabinde ise 1995-2001 yıllarında Filiz Yenişehirlioğlu başkanlığında kazı çalışmaları gerçekleştirilmiştir. Yapılan araştırmalar sonucunda ise sarayın güneyindeki kapalı bölümde kazı çalışmalarına başlanmış ve A2 ismi verilen fırının büyük bir bölümü açığa çıkartılmıştır. Kazılar 1999'da ve 2001 yılında da devam etmiştir. Kazı sonrasında başka fırınlarla birlikte değişik ebatlarda ve yanma düzeyini gösteren makaralar, ateşlik kısmı döşeme parçaları, kömür, kül gibi fırın malzemeleri ile boya için kullanılan oksitler, sır kapları, kalıp, kuartz parçaları gibi atölye malzemeleri ele geçmiştir. Ayrıca çini parçaları, kırmızı ve beyaz hamurlu günlük kullanım seramikleri, kahve fincanları, lüleler, porselen parçaları, büyüklü küçüklü çiviler gibi 16. Yüzyıl ile 19. Yüzyıl aralığına tarihlenen birçok da küçük buluntu ele geçmiştir. Diğer önemli bir buluntu grubu ise cam buluntulardır. 1995 ve 1999 kazılarında bulunan ağız parçası, dip parçası, kulp, sürahi tıpası gibi cam buluntular ise Prof. Dr. Ömür Bakırer tarafından incelenmiştir (Yenişehirlioğlu, 2002, s. 329). 17. yüzyıl ve sonrasına ait olduğu düşünülen bu cam buluntular (Resim: 2.22.), 2011 yılında ise arkeometrik yönden incelenmiştir. Çalışmayı ise Ankara Üniversitesi Başkent M.Y.O. Malzeme Araştırma ve Koruma Laboratuvarı (MAKLAB) ve Yer Bilimleri Uygulama ve Araştırma Merkezi (YEBİM) üstlenmiştir. Yapılan araştırma ise camların kalınlıkları, renkleri, cama renk veren elementler gibi birçok bilgi vermiştir (Akyol ve Kadıoğlu, 2015, s.29).

2.1.5. Eskişehir Karacahisar Kalesi

Hangi tarihte kim tarafından kurulduğu henüz belli olmayan kale Eskişehir'in 7 km güneydoğusunda Porsuk çayının kıyısında bulunmaktadır (Harita: 2.8.). Eski ismi hakkında da henüz bir bilgi sahibi olmadığımız Karacahisar kalesi 1010 metre yükseklikte bir plato üzerine kurulmuştur. Doğu yönünde tek bir girişi bulunan kale, yaklaşık olarak 200 x 300 metre ölçülerinde bir alana sahiptir (Doğru, 2000, s. 43).

1288 yılında Osman Gazi tarafından fetih edilen kalenin Osmanlı kroniklerinde sık sık vurgulanması Osmanlı tarihi içerisinde önemli bir yere sahip olduğunu göstermektedir. Yalnız önemli bir merkez olmasına rağmen 1999 yılına kadar hiçbir arkeolojik araştırma gerçekleştirilmemiştir. Osmanlı İmparatorluğunun kuruluşunun 700. kuruluş yıldönümü kutlama etkinlikleri çerçevesinde "Osman Bey'in İlk Fethi: Karacahisar Kalesi" başlıklı bir yüzey araştırması projesi gerçekleştirilmiştir. Proje, Prof. Dr. Halil İnalçık'ın danışmanlığında, Prof. Dr. Halime Doğru'nun başkanlığında Prof. Dr. Ebru Parman, Yrd.Doç.Dr. Taciser Sivas, Yrd.Doç.Dr. Sema Altunan, Öğr. Gör. Nurullah Aydın ve Anadolu Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'nin tarih, sanat tarihi ve arkeoloji bölümü öğrencilerinin katılımlarıyla gerçekleştirilmiştir. Yapılan bu yüzey araştırmasının amacı ise Osmanlı Devleti'nin kuruluşu ile ilgili açıklığa kavuşmamış bazı noktaları maddi buluntuların ışığında yeniden değerlendirmek ve kale çevresinde araştırma yaparak Osmanlı kroniklerinde verilen bilgileri arkeolojik çalışmalarla desteklemek olmuştur. Yapılan araştırma sonucunda kalenin haritası çıkartılmış, kalenin bazı bölümleri tanımlanabilmiş ve temizlenmiştir. Ayrıca kale çerisinde birkaç adet bronz sikke, yüzük, metal çiviler ve 15. yüzyıl erken Osmanlı dönemine tarihlenebilecek seramik parçaları bu araştırma esnasında ele geçmiştir (Doğru, 2000, s. 45).

Yüzey araştırmalarının akabinde Eskişehir Arkeoloji Müzesi başkanlığında 2000-2001 yıllarında kalede temizlik ve çevre düzenlemesi çalışmaları gerçekleştirilmiştir. 2002-2005 yıllarında ise Prof. Dr. Ebru Parman başkanlığında arkeolojik kazılar tekrardan başlamıştır (Resim: 2.23.-2.24.). Kazılar ilk olarak Kalenin girişi, doğu cephesinin en kuzeyinde yer alan üçüncü burç ve kale içinde belirlenen iki ayrı alanda yapılan sondaj mahiyetindeki kazılar olmak üzere dört ayrı alanda gerçekleştirilmiştir (Parman, 2003, s. 43). Yapılan kazılar sonucunda ise birbiriyle bağlantısı olan ve olmayan birçok mekân toprak altından temizlenmiş, ele geçen seramik buluntular süsleme ve

dönem özellikleri göz önünde bulundurularak sgraffito dekorlu seramikler, tek renk sırlı seramikler, Osmanlı dönemi seramikleri ve sırsız seramikler olarak dört ana gruba ayrılarak incelenmiştir (Parman, 2006, s. 3). Bu dönemde yapılan kazılarda ele geçen seramikler içerisinde en yoğun seramik buluntu ise sert hamurlu, kaygan bir dokuya sahip ve yoğun mikalı olarak imal edilen Yeşil ve Erguvan Lekeli seramik buluntu grubuna (Resim: 2.25.) aittir (Öztaşkın, 2009, s. 528).

Bir süre ara verilen Karacahisar'daki kazılar 2009-2011 yıllarında Eskişehir Arkeoloji müzesi müdürü Dursun Çağlar başkanlığında ve Prof. Dr. Erol Altınsapan danışmanlığında tekrar yapılmıştır. 2011 yılından itibaren ise Prof. Dr. Erol Altınsapan başkanlığında yürütülmeye başlanmıştır.

Bu zamana kadar kalede yapılan çalışmalar sonucunda ilk olarak 2009 yılındaki kazılarda bir kısmı ortaya çıkartılan iç surun 1,60 m genişliğinde ve 105,40 m uzunluğunda olduğu tespit edilmiştir. Moloz taş örgüye sahip olan surda bulunan 4,50 metrelik bir boşluk mevcuttur. Bu boşluğun iki yanında in-situ durumunda tespit edilen ve üzerinde zıvana delikleri bulunan taşlar sayesinde kapı boşluğu olduğu anlaşılmıştır. Ayrıca yapılan yüzey araştırmaları ve kazılar sonucunda geç Bizans, erken Osmanlı döşeminde kalede yerleşim olduğu desteklenmiştir. Osmanlı kroniklerinde bahsi geçen kiliseden devşirme bir caminin varlığı tespit edilemese de Bizans dini yapılarında kullanılan çifte sütun, baluster, sütun başlığı gibi mimari öğelerin devşirme olarak kullanıldığı anlaşılmıştır.

Kazıda ele geçen birçok buluntu ise kale hakkında bazı bilgiler vermektedir. Mesela metal buluntular, seramik parçaları ve sikkeler sayesinde kalenin 18. Yüzyıla kadar farklı fonksiyonlarda kullanıldığı kanısına varılmıştır (Altınsapan, 2015, s. 625). Ayrıca metal buluntular içerisinde ok uçları önemli bir yere sahiptir. Ortaçağ savaş gereçleri üzerinde çalışma yapan araştırmacıların ilgisini çekebilecek olan ok uçlarının form verenleri üzerinde bir de tipoloji çalışması da yapılmıştır. Ok uçları BAŞ, OMUZ ve BEL şeklinde ifade edilmiş böylece forumlarını belirlemede kolaylık sağlanmıştır. Formu belirlenen ok uçları ise iğneli ve yuvalı tip olarak da iki ana gruba ayrılmıştır. Bu iki ana grup ise kendi içerisinde yedisi iğneli ikisi yuvalı olmak üzere dokuz alt gruba ayrılarak bir tipoloji çıkarılmıştır (Altınsapan, 2018, s. 2-3). Ok uçları dışında ise birçok farklı teknikte yapılmış ve farklı renklerde seramik parçaları da ele geçmiştir. Bizans'ın son dönemi, Beylikler ve Erken Osmanlı dönemine ait bu seramiklerin içerisinde en

yoğun olan grup ise Yeşil ve Erguvan Lekeli Seramiklerdir. Bu seramiklerin en belirgin özelliği ise sert bir hamuru oluşlarıdır. Buna rağmen ise olan dokunulduğunda elde iz bırakan, kaygan dokuludur. Seramiklerde beyaz renkte, mat, sık dokulu astar kullanılmıştır (Öztaşkın, 2009, s. 528 vd).

2.1.6. Kale-i Tavas (Antik Kenti) Kazıları

Denizli ili Kale ilçesi sınırlarında yer almaktadır (Harita: 2.9.). Prehistorik dönemlerden itibaren yerleşim gören kentin kuruluş tarihi bilinmemekle beraber Yıldırım Bayezid'in Menteşeoğulları topraklarını ele geçirmesiyle Osmanlı hâkimiyeti altına girmiştir. Ankara Savaşından sonra bağımsızlığını tekrar kazanan Menteşe Beyliği'nin hâkimiyetine 1424 yılında 2. Murad son vererek kesin olarak kaleyi Osmanlı Devletini topraklarına katmıştır (Beyazıt, 2016, s. 64).

Kale-i Tavas'ta arkeolojik kazılar ilk olarak 2007 yılında başlamıştır. 2013 yılına kadar devam eden kazılara Ege Üniversitesi Sanat Tarihi Bölümü öğretim üyelerinden Prof. Dr. Bozkurt Ersoy başkanlık etmiştir. Kazılar Cevher Paşa Camii (18. Yüzyıl sonu) Hazinesinde, Pazaryeri Camisinde (18. yüzyıl sonları), Tekke Önü Mescidinde, Cevher Paşa Hamamında (14-15. Yüzyıl), Pazar yerinde, Hamam yolu çeşmelerinde ve sarnıçta gerçekleşmiştir (Ersoy, 2012, s.418).

Daha sonrasında kazılar 2014 yılından itibaren ise Denizli müzesi Müdürlüğü başkanlığında devam etmiştir. Prof. Dr. Kasım İnce'nin bilimsel danışmanlığında başlayan kazılar 2015 yılından itibaren Prof. Dr. Mustafa Beyazıt'ın danışmanlığında devam etmektedir. 2015 yılındaki ve 2016 yılındaki kazılar ören yeri kazıları ve mezarlık kazıları olmak üzere iki ayrı alanda gerçekleşmiştir. Fakat kazılar ağırlıklı olarak mezarlık alanında gerçekleşmiştir. 1. Pafta olarak adlandırılan alanda 2 kazı sezonunda 337 mezar taşı ayağa kaldırılmış, 410 mezar taşı envanterlenmiştir. Şimdilik tespit edilen en erken tarihli mezar taşı ise H. 1045 / M. 1635- 1636 tarihlidir. 2. Pafta olarak adlandırılan mezarlık alanında ise 2015-2016 yılları kazı çalışmalarında 204 mezar taşı ile 8 çerçevesiz mezar ayağa kaldırılmış, 47 si kitabesiz 157 mezar taşı kataloğa dahil edilmiştir. Buradaki en eski mezar taşı ise H. 1205/ M. 1790 yıllarına ait olduğu saptanmıştır. Mezarlık alanı dışında ören yeri kazılarında ise Pazaryeri (Çarşı) Camii, Cevher Paşa Camii ve haziresi (Resim: 2.26-2.29.), Cevher Paşa Hamamı, Tekke Önü Mescidi, Roma hamamı olarak

adlandırılan mekânda, çeşmelerde, sarnıçlarda ve ören yeri gezi yollarında yüzey temizliği ve çevre düzenleme çalışmaları yapılmıştır (Beyazıd, 2016, s.340).

2.1.7. Harput Kazıları

Elazığ'ın 9 Km kuzeyinde stratejik açıdan önemli coğrafyada kurulmuş bir kenttir (Harita: 2.10.) (Resim: 2.30.). Harput kalesinin ilk olarak M.Ö. 2.binde yapıldığı düşünülmektedir. Arkeolojik verilere göre Urartu, Pers, Roma ve Bizans döneminde de hem kale içinde hem de kale çevresinde yerleşimin olduğu bilinmektedir. Kale Türk egemenliğine ise 1085 yılında Çubuk Bey tarafından girmiştir. Sonrasında Artuklu, Selçuklu egemenliği altına da giren kent 1516 yılında gerçekleşen Çaldıran Muharebesi'nden sonra Osmanlı ordusu tarafından fethedilerek Osmanlı idaresi altına girmiştir (Ünal, 1997, s. 232).

Harput İç Kale'deki kazılar ilk olarak 2005-2009 yılları arasında Elazığ Arkeoloji ve Etnografya Müzesi Müdürlüğü'nün başkanlığında, Prof. Dr. Veli Sevin'in bilimsel danışmanlığında yapılmıştır. Osmanlı Arkeolojisi kapsamında gerçekleştirilen "Harput İç Kale Osmanlı Mahalle Kazısı" projesinin amacı İÖ. 8. yüzyılda Urartularca kurulmuş Harput Kalesi içinde 17. yüzyılın ortalarından 20. yüzyılın başlarına kadar yaşayan bir Osmanlı mahallesini kurtarmaya yönelik olmuştur. Kale Mahallesi, birbirinden sokaklar ve teraslarla ayrılmış "orta", "üst" ve "alt" olmak üzere başlıca üç sektöre ayrılmış kazı çalışmaları ağırlıklı olarak orta sektörde gerçekleşmiştir. Yapılan kazılarda birçok yapı temizlenerek gün yüzüne çıkartılmıştır (Sevin, 2009, s. 373).

Çatısı iki sütunla taşınan 15,50 x 8,50 m boyutlarındaki Kale Cami (Resim: 64 - 65) mahallenin en önemli yapılarındadır ve 2006-2007 yıllarında gerçekleşen kazılarda ortaya çıkartılmıştır. Yapının camii tabanında çıkan sikkeler ışığında Artuklu dönemine ait olduğu düşünülmektedir. Caminin doğu duvarına bitişik olarak inşa edilmiş iki katlı birde dershanesi tespit edilmiştir. Daha yüksek bir terasa inşa edilen bir takım odalardan oluşan yapı, 2008 yılında temizlenmeye başlanmış 2009 yılında ise tamamen açığa çıkartılmıştır (Sevin, 2010, s. 244). Osmanlı Döneminde Kale Camii'nin kuzey duvarına yapışık şekilde dükkân görünümlü ticarethaneler inşa edilmiştir. Giriş holü taş kapılı olan 75 m2 alanı kaplayan ticaret hane toplamda 5 odalıdır. Ticarethane odaları 2009 yılına kadar her kazı döneminde temizlenerek gün yüzüne çıkartılmıştır (Sevin, 2009, s. 390).

Kale Camii, Camii caddesini kuzey ve güney diye ikiye ayırmaktadır. Caddenin güney kısmında ticari ve dini yapılardan ayrı bir şekilde konumlanmış iki tuvalet ile atölyeler bulunmaktadır. Burada ki çalışmalarda geç evrelere ait fırın tabanları ve yemek pişirme işleriyle ilgili tandırlar ve kalaylı kahve fincanı ele geçmiştir. Doğu yamacı ve batı yamacı atölyeler diye iki ye ayrılan atölye alanında ele geçen en erken buluntu batı yamacı atölyede ele geçen ve Sultan 3. Osman Dönemine ait (Milâdî 1754-1757) tarihli gümüş bir sikkedir(Sevin, 2009, s. 375).

Bunlar dışında 2007 yılında keşfedilen olasılıkla Urartu döneminde inşa edilip Osmanlı döneminde de kullanılan basamaklı su tüneli ve zindanda, Aslanlı Kapı olarak adlandırılan güney kule çevresindeki Osmanlı yapılarında, Kale Camiinin doğusunda bulunan bir konutta da kazılar gerçekleşmiştir. Kale Mahallesi'nin orta bölümünü doğu-batı doğrultusunda ikiye ayıran cadde tümüyle, bunun batı ucundaki meydan ise büyük çapta temizlenmiştir(Sevin, 2009, s. 382).

Harput'taki kazılara 2009 yılından itibaren 5 yıl ara verilmiştir. 2014 yılında Elazığ Müzesi Müdürlüğü başkanlığında, Doç. Dr. İsmail Aytaç'ın bilimsel danışmanlığında tekrar başlamıştır. Artuklu sarayı olarak bilinen yapının doğusunda, orta mahallede ve 3. ve 4. Bölge olarak adlandırılan alanda yapılan kazılarda birçok mekân temizlenmeye tekrardan başlanmıştır. 2016 yılına kadarda Artuklu, Bizans, Dulkadiroğluları ve Osmanlı dönemine ait birçok seramik, sikke, kemik objeler gibi buluntular ele geçmiştir (Aytaç, 2016, s. 563).

Tarih araştırmaları yapan bilim insanları maddesel kültürden en etkin şekilde faydalanmak istemektedir. Osmanlı araştırmaları üzerinde duracak olursak betonlaşmayla hiç tanışmamış 19. yüzyıl başlarında neredeyse tamamen terk edilmiş Harput kale mahallesi, Osmanlı Arkeolojisinin uygulanabileceği en önemli birkaç merkez in başında gelir (Sevin vd.,2008, s. 631). Harput Kazıları sayesinde tarihin yazılı belgelerinde olmayan birçok gizli kalmış konu aydınlatılmış, ortaya çıkarılan birçok kalıntı ve ele geçen buluntular sayesinde tarih maddi destek bulmuş ve daha objektif bir Osmanlı tarihi yazıcılığına katkı sağlamıştır.

2.1.8. Bilecik Osmanlı Kazıları

İçişleri Bakanlığı, Bilecik Valiliği, Bilecik Belediyesi ve Çekül Vakfı işbirliğince yürütülen "Beylikten İmparatorluğa, İmparatorluktan Kurtuluşa: Bilecik" projesi kapsamında çevre düzenlemesi ve restorasyon projelerinin yapılması planlanmıştır. Bu yuzdende Söğüt Müzesi denetiminde, Prof. Dr. Erol Altınsapan'ın bilimsel danışmanlığında arkeolojik kazılar yapılmıştır (Harita: 2.11.-2.12.). Kazılar 2 aşamalı olarak planlanmıştır. Birinci aşama restorasyon projesi yapılacak olan Orhan Gazi İmareti ve çevresi, ikinci aşamada ise tarihi kaynaklarda "aşağı mahalle" olarak adlandırılan ve cumhuriyetin ilk yıllarından sonrasında modern Bilecik kurulurken terk edilen Orhan Gazi Camii'nin güney tarafında bulunan alanın kazılması amaçlanmıştır. Kazılar 2001 yılında ilk olarak Orhan Gazi İmaretinde başlamıştır ve 2 ay kadar sürmüştür (Altınsapan, 2002, s. 259).

Modern kent merkezinin güneydoğusunda bulunan mezarlık alanının doğusunda bulunan imarethanenin kitabesi bulunmadığı için yapım tarihi bilinmemekle beraber Orhangazi'nin yaşadığı yıllar dikkate alınarak 1329 yılı sonrasına tarihlenmektedir. Yapının dönemsel özellikleri, mevcut durumu ve mimarisi göz önünde bulundurularak kazı çalışmalarında imarethanenin toprak altında bulunan kısımları temizlenmiş, rölevesi tamamlanmıştır (Altınsapan, 2002, s. 259-261). 2001 yılındaki diğer çalışmalar ise Eski Pazar Mahallesi Çarşısı alanında yer alan Süleyman Paşa Camii, Süleyman Paşa Hamamın (Resim:2.71.), Kadı Evi, Kahvehane, Dükkânlar, Büyük Kervansaray, Yollar, Pazarcı Hanı İpekçi Hanı ve Pirinççi hanı yapılarında yapıların sınırını belirlemek ve temizlemek amacıyla sondaj çalışmaları olarak devam etmiştir. Yapılan kazılar ve sondajlar sonucunda ise 160 adeti imarethaneden çıkan toplam 320 sikke ele geçmiştir. Sikkelerin en erken döneme ait olanı 1. Murat dönemine aittir ve hepsi de farklı dönemlere ait Osmanlı sikkeleridir. Sikke dışında Orhan Gazi İmareti ve çevresindeki kazılarda 8-31 cm arasında değişen çiviler, beyaz hamurlu ve kırmızı hamurlu sır altı tekniği ile yapılmış bol miktarda seramik parçaları ele geçmiştir (Altınsapan, 2002, s. 211-214).

2002 yılında da devam eden kazılar Büyük kervansaray (Şehiriçihan) da ve çevresindeki yollarda gerçekleşmiştir. Kazılar sonucunda Büyük Kervansaray'ın tamamı ortaya çıkartılmış, hanın dört yönden revaklı, açık avlulu, çift katlı olduğu ve

kuzeyinde bir bodrum katının olduğu bilgisine ulaşılmıştır. 2002 kazılarında da yine bol miktarda Osmanlı seramiği ve 678 adet Osmanlı sikkesi ele geçmiştir. Ayrıca yapılar koruma altına alınmış, restorasyon önerisi hazırlanmış, yıkılma tehlikesi olan yapılar restorasyonu yapılar dek ayakta kalabilecek şekilde konstrüksiyon ile desteklenmiştir (Altınsapan, 2003, s. 262).

2.1.9. Eski Van Hüsrev Paşa Külliyesi Kazısı

Van Beylerbeyi Hüsrev Mehmet Paşa tarafından 1567 yılında yapılan külliye 20. Yüzyıl başlarına kadar aktif olarak kullanılmış bir yapıdır (Harita: 2.13.). Yapıdan yerli ve yabancı birçok seyyah sosyal aktivitelerin külliye etrafında yoğunlaştığından bahsetmişlerdir. Külliye Paşa Sarayı ve Yeniçeri Kışlası ile şehrin surlarının Orta kapısındaki diğer mahallelere uzanan caddelerin ortasında yer almaktadır. Külliye 1915 yılındaki Rus işgalinde tamamen tahrip edilmiş sonrasında ise yapılara ait mimari parçalar yağmalanmıştır (Kavaklı ve Uluçam, 1997, s. 685).

Külliyedeki arkeolojik kazılar ise Van Müze Müdürü Ersin Kavallı'nın başkanlığında ve Prof. Dr. Abdüsselam Uluçam'ın bilimsel sorumluluğunda 1996 yılında başlanılmıştır. Kazılar ilk olarak külliye içerisindeki caminin son cemaat bölümünde gerçekleşmiştir. 1996 yılı kazı sonunda ise cami, medrese, avlu ve şadırvanın kazısı tamamlanarak rölöveleri çıkarılmıştır (Kavaklı ve Uluçam, 1997, s. 691). 1997 yılında devam eden kazılar ise Medresenin Baş Odası ile Yanındaki Hücrede, medrese çevresinde, Türbenin Güneyindeki Kare Mekânda ve Külliyenin etrafındaki kaldırım ile batısındaki yolda devam etmiştir (Uluçam ve Kavaklı, 1998, s. 613). 1998 yılı çalışmalarıysa önceki yıllar kazısı yapılan alanların temizliği yapılarak ağırlıklı olarak külliyenin imarethane kısmında ve su şebekelerinde gerçekleşmiştir. 3 kazı sezonunun sonunda ise çevre düzenlemesi yapılmış, ele gecen mimari parçalar ve diğer buluntuların konservasyonu yapılmıştır. Maddi imkansızlıklar nedeniyle o dönemde restorasyon gerçekleşemese de külliye temizlenerek ve buluntular onarılarak restorasyona hazırlanmıştır (Uluçam ve Kavaklı, 1999, s. 418)

Osmanlı dönemiyle ilgili gerçekleşen bahsi geçen kazıların yeni gelişmekte olan Osmanlı Arkeolojisine birçok katkısı olmuştur. Osmanlı mahalle yapısı, saraylar, külliye gibi yapılar, seramiklerin tarihsel gelişimi, ticari hayat, üretim ve halkın gündelik

yaşamına dair ipuçları edinmemiz bu katkılara verilebilecek sadece birkaç örnektir. Yalnız araştırma amacı direkt Osmanlı olmayan, ortaçağ veya daha önceki dönemlere ait veri bulma arzusunda olan kazılarda Osmanlı dönemine önemli veriler sağlamıştır. Özellikle kale kazıları Osmanlı dönemi hakkında önemli bilgiler sunmaktadır. Zira farklı dönemlerde kurulmuş birçok kale Osmanlı döneminde de aktif olarak kullanılmıştır. Mesela yazılı kaynaklarda Büyük İskender'in komutanlarından Badlis tarafından kurulduğu bilinen Bitlis Kalesi (Resim: 2.39-2.40), Osmanlı dönemine ait önemli veriler sağlayan bu kalelerden biridir. 16.yüzyılda kenti görerek tasvir eden Matrakçı Nasuh'un Bitlis Kalesi minyatürü ise görsel olarak kaleyi tasvir etmiş, kale içinde cami ve evlerin olduğu bilgisini günümüze taşımıştır. Ayrıca Evliya Çelebinin kale için yazdıkları da minyatürlü destekler niteliktedir. Minyatür ve yazılı kaynaklar göz önünde bulduğunda ise kalenin Osmanlı döneminde faal bir şekilde iskân edildiği sonucu ortaya çıkmaktadır. Bu bilgiler ışığına ise 2004 yılında Prof. Dr. Kadir Pektaş başkanlığında kaledeki kazılar başlamıştır. 2010 yılından 2017 yılına kadar ise Doç. Dr. Gülsen Baş tarafından sürdürülmüştür. Yapılan kazılarda ise altın kaplama ve akik taşlı Osmanlı Dönemine ait mühür, Osmanlı seramikleri gibi küçük buluntular ele geçmiştir (Pektaş, 2006, s.501) . Ayrıca Minyatür ve yazılı kaynaklardan da faydalanarak kaynaklarda bahsi geçen yapıların yerlerini tespit etme amaçlı kazılar da gerçekleştirilmiştir (Pektaş, 2006, s.501-504).

Helenistik dönemde kurulan ve Osmanlı döneminde de kullanılan Amasya merkez de bulunan Harşena dağındaki Harşena Kalesi' de Bitlis Kalesi gibi Osmanlı verisi sağlayan ve Osmanlı arkeolojisi için önemi olan bir kaledir. 2009 yılından itibaren Yrd. Doç. Dr. Emine Naza Dönmez tarafından "Amasya Harşena Kalesi ve Kızlar Sarayı Kazı Projesi" kapsamında kazısını gerçekleştirmektedir (Resim: 2.41.-2.44.). Kazılarda Osmanlı dönemi yapılar ile seramik, metal buluntular sikkeler gibi birçok Osmanlı dönemi eser gün yüzüne çıkartılmaktadır (Dönmez Naza, 2010, s. 111 vd.). Harşena Kalesinde gerçekleşen bu kazılardan önce ise 2006-2007 yılında Sanat Tarihçi ve Amasya Müze Müdür yardımcısı olan Muzaffer Doğanbaş yönetiminde kurtarma kazıları da yapılmıştır. Kurtarma kazısında ise Osmanlı sikkeleri pipolar, cam ve metal yüzükler, pişmiş topraktan günlük kullanım kapları gibi küçük buluntular ile Arnavut döşeme ismi verilen Osmanlı yolu ve kare planlı bir yapı açığa çıkartılmıştır. Ayrıca içerisinde tandır, ocak

gibi bölümlerin olduğu ve Osmanlı döneminde saray personelinin kaldığı düşünülen konutlar da açığa çıkartılmıştır (Doğanbaş, 2008, s. 11-12.).

Kale kazıları içerisinde önemli bir yere sahip olan kazılardan bir tanesi de Gelibolu yarım adasının güneybatı ucunda bulunan Seddülbahir Kalesi araştırmasıdır. Bu kalenin yukarıda bahsi geçen kalelerden farkı direkt Osmanlı kalesi olmasıdır. Kale 1658 yılında IV. Murad'ın annesi Hadice Turhan Sulatan tarafından Venedik tehdidine karşı inşa edilmiştir ve dönemin askeri mimarisini yansıtmaktadır (Aslan vd 2008, s. 105-111). Kale yıkılana dek faal bir şekilde kullanılmıştır. Kalenin içinde binalar olduğu, küçük bir camii ile birlikte ticarethanelerin ve pazaryerinin olduğu ise yazılı ve görsel kaynaklardan bilinmektedir. Birinci dünya savaşı esnasında ağır darbe almış ve günümüze harap bir durumda olarak kalmıştır. Kaledeki kazılar ise 2005-2006 yılında gerçekleşen bir araştırması kapsamında yapılmıştır. Aslında 1997-2001 yıllarında da Koç Üniversitesi tarafından yapılan araştırmalar mevcuttur fakat 2005 yılındaki araştırmanın amacı daha çok kalenin tahrip olma endişesini ortadan kaldırmak için gerçekleşmiştir (Thys Şenocak, 2007, s. 63-64). Lucienne Thys-Şenocak başkanlığında kalede ki araştırma hem Osmanlı arkeolojisine hem de yenice ihtiyaç duyulmaya başlanan 1.Dünya Savaşı arkeolojine önemli katkılar sağlamıştır (Çizim: 2.4.).

2005 yılındaki kazı çalışmaları üst kale alanında 19. Yüzyıl Osmanlı kışlasının olduğu alanda yoğunlaşmıştır. Savaş sırasında tamamen yıkılan binanın günümüze sadece temelleri kalmıştır. Üst kaledeki kazılarda Osmanlı gündelik yaşamına dair buluntuların yanı sıra şarapnel parçası, mermiler gibi birinci dünya savaşına ait buluntular da ele geçmiştir. Lakin kayıtlarda geçen evlere dair hiçbir buluntu ele geçmemiştir. Ayrıca kuzey kulenin içinde de gerçekleştirilen kazılarda taş, tuğla ve kozalaklardan yapılmış bir zemin ile bir nalbantın kullanabileceği tarzda bir bıçak, ocak olabileceği düşünülen yanık bir alan tespit edilmiştir. Kazı sonunda ise sözlü ve yazılı tarih, fotoğraflar arkeolojik bulgular ile desteklenmiş ayrıca kale yıkılma tehlikesinden kurtularak restorasyona hazır hale getirilmiştir (Thys Şenocak, 2007, s. 66-67).

Prof. Dr. Kadir Pektaş başkanlığında 2011 yılında kazı faaliyetlerine başlanan Beçin Kalesi de Osmanlı dönemine ait önemli önemli kalıntı ve buluntuların bulunduğu merkezlerden biridir. Muğla'nın Milas ilçesinin 5 km. kadar güneyinde yer alan Beçin Kalesindeki kazılarda Helenistik'tik döneme kadar buluntular ele geçmiştir. Kazılar da yoğun olarak Menteşe beyliğine ait buluntuların yanı sıra Osmanlı dönemine de ait bol

miktarda sikkeler, seramik parçaları, 14. ve 15. yüzyıla tarihlenen mezar taşları da bulunmuştur (Pektaş, 2017, s. 239 vd).

Kale kazıları içerisinde Osmanlı dönemine ait önemli veri sağlayan bir diğer kazı ise Şavşat kalesi kazılarıdır. Artvin – Şavşat karayolu üzerinde bulunan oval planlı bu Ortaçağ kalesi doğal kayalıklar üzerine inşa edilmiştir (Aytekin, 2008, s. 61). İlk olarak hangi dönemde inşa edildiği henüz bilinmemekle beraber Ortaçağ'a ait önemli kalelerden birisi olarak kabul edilir. Evliya Çelebi'ye göre, 17. yüzyılın ortalarında faal olarak kullanıldığı ve Osmanlıya bağlı yöre beyleri tarafından Ocaklık merkezi olarak işlev gördüğü bilinmektedir (Aytekin, 2008, s. 62). Buradaki arkeolojik çalışmalar ise 2007 yılına Dr. Öğr. Üyesi Osman Aytekin başkanlığında başlamıştır (Aytekin, 2008, s. 61). Yapılan kazılarda İznik'te üretildiği anlaşılan 19. yüzyıla tarihlenen Rodos işi seramik parçaları (Aytekin, 2009, s. 252), sikkeler, metal buluntular gibi birçok Osmanlı dönemi buluntu ele geçmiştir. Sonrasında ise kazısı biten alanlarda ise koruma ve restorasyonu yapılarak turizme kazandırılmıştır (Aytekin, 2014, s. 61)

Görüldüğü üzere Osmanlı dönemiyle ilgili daha çok koruma amaçlı ve restorasyonlara yönelik kurtarma kazısı gerçekleştirilmiştir. Bu kalelere dışında Kemah Kalesi, Alanya Kalesi, Tokat Kalesi, Gaziantep Kalesi gibi daha birçok kale kazılarında Osmanlı dönemi izlerine rastlamak mümkündür. Genellikle Müzeler tarafından gerçekleştirilen kurtarma kazılarına tabya kazıları örnek verilebilir.

Tabyalar ilk olarak İtalya'da 15. yüzyılda inşa edilmeye başlanmıştır. 18.yüzyıla Osmanlı'nın hayatına giren tabyalar, alçak duvarlı içi toprak doldurularak hareketli toplara karşı daha dirençli ve genellikle kâgir olarak inşa edilmiştir. Silah kullanımındaki teknolojik gelişmeler sonucunda savunma sisteminde de değişikliğe ihtiyaç duyulmuş, sonuç olarak da stratejik açıdan önemli görülen birçok yere tabya inşa edilmiştir (Acıoğlu, 2016, s. 3). Palandöken dağı'nın kuzey tarafına kurulan Erzurum'da Topdağı ve Dereboyu mevkiinde geçitleri kontrol altında tutmak amacıyla 20 tane tabya inşa edilmiştir. Bu tabyalardan birisi olan Aziziye tabyası, Erzurum Kars arasındaki yolu koruma amacıyla Sultan Abdülaziz döneminde Fosfor Mustafa Paşa tarafından 1867-1872 yılında yaptırılmıştır. Büyük oranda yıkılan tabyadaki kurtarma kazıları 2001 yılında Erzurum Müzesi tarafından Mustafa Erkmen başkanlığında gerçekleştirilmiştir. Kazıda tabyanın toprak altında kalan kısmı açığa çıkartılmış ve çok sayıda çarpışma izleri taşıyan mermiler ve top mermileri, silah ele geçmiştir (Resim: 2.49) (Çizim: 2.5.)

(Erkmen, 2002, s. 237 vd). Erzurum dışında Edirne’de de irili ufaklı 26 tabya bulunmaktadır.

Bulgar istilasını önlemek için çeşitli dönemlerde inşa edilen tabyalardan biri olan Hıdırlık Tabyası ise 2. Abdülhamit döneminde inşa edildiği düşünülmektedir (Resim: 2.50-2.51.). Bu düşünceyi ise kazıda çıkan 1887 yılını işaret eden mühürlü tuğlalar ve kazıda çıkan 1877 tarihli 2. Abdülhamit sikkesi de desteklemektedir. Hıdırlık tabyasında 2003 yılında Edirne Müzesi başkanlığında arkeolog Şahin Yıldırım koordinatörlüğünde kurtarma kazısı gerçekleştirilmiştir. Kazılar tabyanın anıtsal kapısında başlamış ve tamamen tüm odalarıyla birlikte temizlenmiştir(Yıldırım, 2004, s. 251 vd).

Sahip olduğu boğaz sayesinde stratejik bir konuma sahip olan Çanakkale’de de farklı dönemlerde ve farklı büyüklükte tabyalar kurulmuştur. Buradaki tabyalar boğazı izinsiz geçmeye çalışan gemileri etkili bir şekilde çapraz ateş altına almak amacıyla karşılıklı olarak inşa edilmiştir (Harita: 2.16.). Boğaz ve yakın çevresinde ise otuz iki tabya kurulduğu bilinmektedir (Acıoğlu, 2016, s. 1). Kilitbahir Köyü’nün güneybatısında Gonca Tepe’nin eteğinde, denizden 20 m. yükselen bir tepenin üstündeki düzlükte yer alan Rumeli Mecidiye Tabyası ise bu tabyalardan bir tanesidir (Resim: 2.52.) (Çizim:2.6.). Sultan II. Abdülhamit döneminde Asaf Paşa tarafından inşa ettirilen yapıdaki kurtarma kazısı 2008 yılında Çanakkale Müzesi Müdürlüğü tarafından, Özgür Çavga başkanlığında gerçekleştirilmiştir. Kazı sonucunda ise yapının mutfak, fırın, banyo, tuvalet gibi bölümleri tamamen açığa çıkartılmıştır. Ayrıca çivi, nal, demir kazıklar, demir parçalar, şarapnel ve boru parçaları gibi etüdüklük nitelikteki buluntular da ele geçmiştir. Kazı çalışmalarında tabyaya ait kaba yontu taş döşemeli rampa bir yol da tespit edilmiştir. Ağır bir tahribata uğrayan yolun kalan kısmı ise temizlenmiştir (Çavga, 2009, s. 41).

Türkiye’de gerçekleşen arkeolojik kazıların büyük bir bölümünde Osmanlı’nın çeşitli dönemlerine ait yapı katmanları mevcuttur. Osmanlı döneminde hiç yerleşim görmemiş bazı höyükler ise Osmanlı da mezarlık olarak kullanılmıştır. Genellikle amacı ortaçağ öncesi dönemlere ait veri bulmak olan kazılar bu yapı katmanlarını ve höyükler yakınındaki veya höyük üzerindeki Osmanlı mezarlıklarını arkeolojik bir platformda tartışılmadan kaldırılmıştır. Ama bazı kazılar ise Osmanlı dönemi yapı katmanları üzerinde daha ciddi durmuştur. Bu kazılardan bir tanesi ise Phokaia kazılarıdır. 1989 yılından beri Prof. Dr. Ömer Özyiğit başkanlığında kazısı yapılan antik kentte de erken

ve geç Osmanlı yapı katmanları ortaya çıkartılmış, Osmanlı dönemi şehir surları temizlenerek restorasyonu gerçekleştirilmiştir. Ayrıca 2008 yılında “ Foça Osmanlı Dönemi Mezarlığı Açık Hava Müzesi Projelendirme Çalışmaları ” adı altında Osmanlı mezarlığı kazısı da yapılarak, mezarlığın insitu olarak korunmasını hedeflemiştir. Batı Anadolu'daki birçok Osmanlı mezarlığının rant elde etmek amacıyla ortadan kaldırıldığını söyleyen Özyiğit, mezar taşlarının sanat tarihi açısından da önemli olduğunu ve özgün yerlerinde 300-400 yıllık ağaçların içerisinde sergilenmesi gerektiğinin altını çizmiştir. 30 dönümlük bir alanda gerçekleştirilen kazı ve temizlik çalışması sonucunda ise yüzlerce mezar taşının üzerindeki yazılar okunmuş; lakaplar, meslekler ve sülaleler gibi birçok bilgi elde edilmiştir (Resim: 2.53-2.54.). Bakım ve onarımı gerçekleştirilen mezar taşları gerekli koruma önlemleri de alındıktan sonra geri yerlerine konulmuştur. Sonraki yıllarda da devam eden kazı ve temizlik çalışmalarının sonucunda ise hedeflendiği gibi Osmanlı mezarlık kültürü bir açık hava müzesi konumuna getirilerek korunmuştur. (Özyiğit, 2009, s. 77)

Foça'da gerçekleşen kazılarda daha sonraki dönemlerde de Osmanlı dönemi kazılar gerçekleşmiştir. Tıpkı Foça kazılarında olduğu gibi araştırma amacı Osmanlı dönemi olmamasına rağmen pek çok kazı içerisinde Osmanlı'nın farklı dönemlerine ait hamam, türbe, cami, konut ve mezarlık alanı kazısı gerçekleştirilmiştir. Bu da son 20 yılda Osmanlı katmanlarının asıl hedef döneme ulaşmak için ortadan kaldırılması gereken katmanlar olarak görülmekten kurtulduğunun göstergesidir. Yapılan bu kazılar sayesinde Osmanlı'nın belirli bir dönemine veya kuruluşundan yıkılışına dek ki zamana ait Osmanlı araştırması yapacak bir Osmanlı arkeoloğuna çok önemli katkılar sağlayacaktır. Antik kentlerdeki bu Osmanlı kazıları sayesinde arkeologlar çağdaş Osmanlı yapıları, seramikleri gibi kalıntı ve buluntuları birbirleriyle ilişkilendirilebilecek ya da karşılaştırılarak bazı eksik kalan bilgileri tamamlayabileceklerdir. Osmanlı kayıtlarında geçen birçok nahiye, köy gibi kırsal yerleşimlerin yerlerini tespit etmeye olanak sağlayacak ve Osmanlı'nın Anadolu'daki etkisini anlamaya yardımcı olacaktır.

Osmanlı dönemi yüzey araştırmalarına gelindiğinde ise bu dönem genelde ya ortaçağ ve sonrası konu başlıklı yüzey araştırmalarında ya da Türk dönemi araştırmalar içerisinde yer almaktadır. Bu tarz araştırmaları yapan akademisyenlerin büyük bir çoğunluğu ise sanat tarihçilerdir. Farklı bir dönem araştırması içerisinde ise sadece Osmanlı dönemi seramiklerin, mezarlık veya yapıların var olduğu not edilir, üzerinde

çalışma yapılması gereken arkeolojik bulgu statüsüne pek sokulmaz. Bunun sebebi ebetteki Osmanlı Arkeolojisinin ülkemizde yeterince gelişmemesi kaynaklıdır. Fakat 2009 yılında Eskişehir Kanlıtaş Höyük ve Çevresinde yapılan yüzey araştırması esnasında tespit edilen bir Osmanlı köyü, 15. Yüzyıl Osmanlı kırsal yerleşimi hakkında önemli bilgiler vermiştir. Eskişehir ili İnönü ilçesindeki Kuzfınık Köyü'nün 3 km batısındaki vadide yer alan yerleşimdeki araştırmada ele geçen seramikler incelendiğinde Karacahisar Kalesi kazısında ele geçen seramiklerle benzerlik gösterdiği tespit edilmiştir. Bu benzerlikten yola çıkarak ise yerleşimin Karacahisar'la çağdaş olduğu kanısına varılmıştır. Eldeki kaba el yapımı astarsız kırmızı hamurlu kaplar ile yeşil ve turkuaz sırlı tek renkli seramik parçaları gibi arkeolojik bulgular ise 13. Yüzyıl sonu 16.yüzyıl başını işaret etmektedir. Üzerinde araştırma yapılan bu Osmanlı yerleşiminin adı maalesef bilinmemekle birlikte tahrir kayıtlarında geçen Karacaali nahiyesi ile ilişkisi olabileceği üzerinde durulmaktadır (Dikkaya, 2012, s. 40).

Osmanlı araştırmalarına arkeolojinin dahil edilmesi konusunda sanat tarihçi ve arkeologlar hemfikir oldukları gözlenmektedir. Tarihçilerde tarihin sadece yazılı kaynaklardan yazılamayacağı kanısındadır. Zira Osmanlının kuruluş dönemine ait neredeyse hiç yazılı kaynak bulunmamaktadır. Helenistik dönemde yapılmış bir heykelin hangi atölyede kim tarafından kaç yılında yapıldığı arkeoloji sayesinde bilinmekteyken Osmanlı devletinin kaç yılında nerede kurulduğu konusu bile tarihçiler arasında tartışma konusu olduğu görülmektedir. Henüz bakir olan Osmanlı arkeolojik araştırmalarına olan ilgi her geçen gün birçok sebepten artsa da halen kapsamlı bir arkeolojik araştırma yapıldığı söylenemez. Yapılan mevcut kazıların büyük bir çoğunluğu ise koruma onarma amaçlı ya da turizme kazandırma amaçlı kazılar olmasının ötesine de geçememiştir. Yalnız bu alanda umut verici gelişmelerinde olduğunu söylemek gerekmektedir. Prof. Dr. Halil İbrahim İnalçık danışmanlığında Fahri Dikkaya tarafından 2015 yılında tamamlanan "The Historical Archaeology of the Early Ottomans: A new perspective on arguments about the foundation of the Ottoman Empire / Erken Osmanlıların tarihsel arkeolojisi: Osmanlı İmparatorluğu'nun kuruluşuna dair tartışmalara yeni bir yaklaşım" başlıklı doktora tezi Osmanlı arkeolojisinin kapsamlı bir şekilde yapılmaya başlandığının önemli bir kanıtıdır (Dikkaya, 2015). Bu çalışmadaki amaç ise erken Osmanlı döneminin sosyo-ekonomik yapısını değerlendirmek olmuştur.

Eskişehir ve Bilecik illerinde yapılmış olan yüzey araştırmasında toplanan veriler tarihsel arkeolojinin yöntembilimi içerisinde tartışılmış, arkeolojik maddi kültürleri ve tarihsel metinleri birlikte ele almaya dayanan belgesel arkeoloji açısından ele alınmıştır. Ayrıca Geç Bizans Döneminden Erken Osmanlı Dönemine geçişteki yerleşim düzeni ve bu düzenin yerleşim dağılımı analiz edilerek Osmanlı'nın erken dönemleri arkeolojik bulgular ve tarihsel kayıtlar ışığında yeniden inşa edilmeye de çalışılmıştır.

Türkiye’de Osmanlı arkeoloji ile ilgili çalışmaların çoğalmasında bu çalışmalarını tek bir anabilim dalı altında toplama fikri ortaya çıkmıştır. Çanakkale 18 Mart Üniversitesi’nde Tarih, Sanat Tarihi ve Arkeoloji bölümlerindeki bazı akademisyenler ise bu fikri hayat geçirmişlerdir. 2014 yılından itibaren "Osmanlı Arkeolojisi Anabilim Dalı" adı altında disiplinler arası bir bilim dalı kurarak Yüksek lisan ve Doktora öğrencisi kabul etmişlerdir. Bölüm kurulduğu günden 2018’e kadar ise iki yüksek lisans öğrencisini mezun ederek Osmanlı arkeoloğu yetiştirmiştir. Bölümün ilk mezunu olan Onur Sefer Özbalaban 2016 yılında "Cezayirli Hasan Paşa köşkünün Osmanlı arkeolojisi yöntemleriyle incelenmesi" başlıklı tezini tamamlamıştır. Tez çalışmasına ise Prof. Dr. Rüstem Aslan danışmanlık etmiştir. Çanakkale – Ezine’de, Üvecik - Yeniköy yolu üzerinde 18. yüzyılın ikinci yarısında inşa edildiği bilinen köşk, Arkeolojik ve tarihsel kaynaklar ışığında incelenmiştir. Çiftlik olarak kullanılan köşkün ise günümüze ulaşan tek kısmı Hasan Paşa Kulesidir. Çalışmada ki amaç ise çiftliğin Osmanlı dönemindeki durumu, Hasan Paşa kulesinin fonksiyonu, Yerkesiği köyünün ne zaman kurulduğu ve ne zaman terkedildiği gibi köşkün bilinmeyenlerini aydınlatmaya çalışmak olmuştur (Özbalaban, 2016, s. 1-2). İkinci tez ise Doç. Dr. Reyhan Körpe danışmanlığında Mübarek İpek tarafından hazırlanmıştır. "Kilitbahir Kalesi Geç Dönem Osmanlı yapılarının arkeolojik ve tarihsel incelemesi" konulu başlıklı çalışmada, 2015-2016 yıllarında kalede yapılan arkeolojik kazılarda ortaya çıkarılan mimari yapılar ve küçük buluntular ile Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Tapu Genel Müdürlüğü Arşivi, Fransız Mili Kütüphanesi Arşivi'nden elde edilen farklı dönemlere ait harita, çizim, plan, gravürlerin vermiş olduğu bilgiler ışığında kalenin inşa tarihi, mimari özelliği, tarihi süreçte geçirdiği tadilat ve kalede yapılan yeni eklemeler üzerine bir değerlendirme yapılmıştır (İpek, 2018, s. 1-2).

2.2. YURT DIŞINDA OSMANLI ARKEOLOJİSİ ÇALIŞMALARI

Osmanlı devletinin sahip olduğu topraklar günümüz Türkiye'sinden çok daha fazlasını kapsamaktaydı. Macaristan, Yunanistan, Bulgaristan, Kosova, Romanya gibi birçok balkan ülkesiyle birlikte kuzey Afrika, Kafkaslar, Ortadoğu da bulunan birçok ülke de Türkiye gibi Osmanlı Mirasına ortak ülkelerdir. Yalnız bu ülkeler sahip oldukları Osmanlı mirasına sahip çıkmak yerine ret etmeyi tercih etmişlerdir. Bunun birçok sebebi olduğu aşikârdır. Osmanlı devletinin özellikle batıda kazandığı zaferler o dönemde Tanrı tarafından Hıristiyanlara verilen bir ceza olarak görülmüştür. Bu yüzdende Hıristiyan toplumlarda Osmanlıya karşı bir kin oluşmuş, bunun etkisi ise günümüze kadar gelmiştir. 19. yüzyılda Avrupa'da gelişen ve 20. yüzyılda bütün dünyayı etkileyen milliyetçilik akımı da çok uluslu bir İslam ülkesi olarak varlık gösteren Osmanlı devletine olan kin ve öfkeyi artırmıştır (Mcneill, 2015, s. 53). Özellikle batılı araştırmacılar başta Türk tarihi olmak üzere, Osmanlı Devletinin kuruluşu konusundan itibaren devletin her dönemine ait taraflı ve gerçekleri görmezden gelen, yanlış bir tavır takındıkları bilinmektedir (Köprülü, 1999, s. 22). Batının yıllar boyunca Osmanlı Devletine hem dini hem de milli düşman gözüyle bakması ister istemez bilim insanlarını da etkilemiş, bu döneme ait her türlü araştırmayı geri plana atmasına sebep olmuştur. Yalnız bu olumsuzluklara rağmen yine de Osmanlı arkeolojisi Türkiye'den önce Avrupa'da ki Osmanlı kültür mirasına sahip ülkelerde gelişmeye başlamıştır. Batı Avrupa da uygulanan ortaçağ sonrası arkeolojisi ve kuzey Amerika'yla kıyı Afrika da uygulanan Tarihsel arkeoloji, Osmanlıyla çağdaş medeniyetlerin aydınlanmasında etkili olması, aynı uygulamaların Osmanlı içinde yapılabileceği düşüncesini geliştirebilir.

Bilim insanları 'Osmanlı için arkeoloji' fikrini 1980'li yılların sonuna kadar neredeyse hiç dile getirmemiştir. 1990'lı yıllarda ise kazılardan çıkan Osmanlı dönemi buluntular çalışılacak materyal olarak görülmeye başlamış ve buluntular eskiye nazaran daha iyi muhafaza edilmeye başlanmıştır. Bu yıllarda Osmanlı dönemine ait arkeolojik raporlarında çoğalmasından dolayı ise Binghamton'daki New York Eyalet Üniversitesinde *Breaking New Grounds for an Archaeology of the Ottoman Empire: A Prologue and a Dialogue* (Osmanlı İmparatorluğu Arkeolojisi için Yeni Temellerin Atılması: Bir Başlangıç ve Tartışma) isminde bir sempozyum düzenlenmesine karar verilmiştir. 1996 yılında düzenlenen bu sempozyuma farklı disiplinlerden bilim insanlar

katılmıştır. Sempozyumun amacı ise bölgesel yapılan Osmanlı araştırmalarını birbirleriyle ilişkilendirmek, Osmanlı arkeolojisinin temelini kurarak yeni bir arkeolojik tartışma platformu oluşturmak ve Osmanlı arkeolojisine olan potansiyeli açığa çıkartmak olmuştur (Baram, 2004, s. 8-9).

Uzi Baram ve Lynda Carrullun editörlüğünde yayımlanan "Osmanlı Arkeolojisi" kitabı ise bu sempozyum bildirilerini kapsar. Ayrıca kitap Osmanlı arkeolojisi çalışmalarının bir arada toplandığı ilk yayındır. Yayında farklı bilim dallarından birçok bilim insanı yapmış oldukları çalışmalarla bir araya gelerek Osmanlı geçmişinin geleceğine yönelik yeni bir tartışma alanının ortaya çıkmasını sağlamışlardır. Kitap içerisindeki bildiriler ise şöyledir;

- 1- **Allaire Brumfield** (Towson Üniversitesi Tarih Bölümü), *Osmanlı Girit’inde Tarım ve Kırsal Yerleşme*; 1669 yılında Köprülü Ahmet Paşa tarafından Osmanlı egemenliğine giren Girit’te Osmanlı kırsal yerleşimi odaklı bir tarihsel arkeolojisi çalışmasının detaylarının verildiği bir makaledir. Adanın doğu tarafındaki Mirabello Körfezinin güneyindeki bir demir çağı merkezi olan Vrokastro çevresinde gerçekleşen ve her dönemi kapsayan yüzey araştırmalarından ve arşivlerden faydalanarak bölgenin Osmanlı dönemi kırsal ve tarımsal görünümü ele alınmıştır (Brumfield, 2004, s. 49 vd.).
- 2- **Ghada Ziadeh-Seely** (Old Dominion Üniversitesi Sosyoloji Bölümü), *Osmanlı Ti’innik’inin Arkeolojisi*; Batı Şeria’nın kuzey sınırında bulunan Ti’innik’te ki kazılar 1902 yılına kadar uzanmaktadır. Yalnız 1985-1987 yıllarında yapılan kazılardaki amaç Osmanlı yerleşmesinin kalıntılarının yerlerinin saptanması ve araştırılmasıydı. Bildiri ise bu yıllarda yapılan çalışmalarla birlikte burada yapılan etnoarkeolojik çalışmaları kapsamaktadır (Seely, 2004, s. 90 vd.).
- 3- **Peter Ian Kuniholm** (Cornell Üniversitesi Tari, Sanat Tarihi ve Arkeoloji Bölümü), *Dendrokronoloji Yöntemiyle Tarihlenmiş Osmanlı Anıtlar*; 1973 yılından itibaren, Bosna’dan Erzurum’a kadar olan bölgedeki Osmanlı anıtlarının bazıları üzerinde Dendrokronoloji çalışması yapılmıştır. Bildiri ise bu çalışmaların detaylarını içermektedir (Kuniholm, 2004, s. 100 vd.).
- 4- **Uzi Baram** (Güney Florida Üniversitesi, New College, Sosyal Bilimler Bölümü) *Filistin Geçmişinden Dolaşık Objeler*; Bildiri Filistin de bulunan Osmanlı dönemi

bazı buluntuların arkeolojik yöntemle incelenmesini içermektedir (Baram, 2004, s. 142 vd.).

- 5- **Lynda Carroll** (Binghamton Üniversitesi Antropoloji Bölümü) *Geç Osmanlı Dönemi Anadolu'sunda Seçkin Olmayan Sınıfın Tüketim Arkeolojisine Doğru*; Makalenin kaleme alındığı dönemde Türkiye'de neredeyse Osmanlı dönemi arkeolojinin hiç konusu olmamıştı. Yazar ise seramik ve seramik üretimlerinden, tarihsel kaynaklardan faydalanarak seçkin olmayan Osmanlı halkının bilinmeyenlerine dikkat çekmek amacıyla yazısını kaleme almıştır. Makale Osmanlı halkının bilinmeyen tüketimlerini aydınlatmaktan ziyade sorunları ve konuyla ilgili soruları ortaya çıkarma hedefindedir (Carroll, 2004, s. 164 vd.).
- 6- **Cheryl Ward** (Texas A&M Üniversitesi Genel Akademik Bölümü), *Sadana Adası Batığı*; Mısır kıyılarında kızıl denizde yaklaşık 900 ton luk bir yük gemisi batmıştır. Gemiye ait buluntularından 1764 tarihli bakır bir leğenin üzerindeki Arapça yazı ise geminin son seferinin 18. yüzyılda olduğuna işaret etmektedir. Batığın kazısını ise Mısır'ın Deniz Arkeolojisi Enstitüsü yapmıştır. Bildiri ise bu batığın araştırmalarını içermektedir (Ward, 2004, s. 188 vd.).
- 7- **Øystein S. La Bianca** (Andrews Üniversitesi Davranış Bilimleri Bölümü). *İmparatorluğun Gölgesinde Gündelik Yaşam*; Bildiride Osmanlı dönemini tarihsel bir çağ olarak değerlendirip Osmanlı besin düzeni üzerine yapılan bir araştırmayı içermektedir. Osmanlıda bir besin düzeni var mı, siyasi müdahalelerin besin düzenine etkisi nedir gibi problemler tespit edilerek tartışmıştır (Bianca, 2004, s. 205 vd.).
- 8- **Alison B. Snyder** (Oregon Üniversitesi Mimarlık Bölümü). *Osmanlı Camisinin Dönüşümleri, Yorumları ve Görünümleri*; yazar Anadolu'daki 14. yüzyıldan 16 yüzyıl sonuna kadar cami tasarımındaki değişimleri ışığı dikkate alarak incelemektedir (Snyder, 2004, s. 220 vd.) .
- 9- **Neil Asher Silberman** (Ename Kamu Arkeoloji Merkezi), *Sultanlar, Tüccarlar ve Azınlıklar*; Ortadoğuda yapılan arkeolojik kazılar, Osmanlı dönemi kazılar ile Ortadoğu Tarihsel arkeolojisi ilişkilendirilerek Osmanlıya bakış açısı irdelenmiştir (Silberman, 2004, s.247 vd.).
- 10- **Philip L.Kohl** (Wellesley College Antropoloji Bölümü) *Osmanlı Geçmişine Çeşitli Yaklaşımlar*; Bildiri Osmanlı arkeolojisi gerekliliği üzerine kaleme

alınmış bir makaledir. Bölgesel Tarihsel arkeolojinin yapılması gerektiği üzerinde durulmuştur (Kohl, 2004, s. 255 vd.).

Bildirilerde Osmanlı döneminin mimari yapıları, tarımsal faaliyetleri, seçkin olmayan sınıfın gündelik yaşamı, ticari faaliyetleri gibi bir çok konu arkeolojik açıdan ele alınmış imparatorluğun tarihsel araştırmalarına arkeolojinin kesinlikle dahil edilmesi vurgulanmıştır. Tarihsel arkeolojinin Osmanlı içinde yapılabileceği söylenmiş ama tarihsel arkeolojinin Osmanlıya uyarlanması gerektiğinin de altı çizilmiştir.

1990'lı yıllarda ortaçağ ve sonrası için arkeolojik kazıların arttığı bir dönemde Ukrayna'da da bir Osmanlı kalesi kazısı başlamıştır. Kazıyı Ukrayna Bilimler Akademisi Arkeoloji Enstitüsü'nden Dr. Svitlana Bilyayeva bugünkü adıyla Ochakiv, tarihteki adıyla Özi'de gerçekleştirmiştir. Kazılar Türk Tarih Kurumunun "Başlangıcından Günümüze Türk Dünyası Projesi" kapsamında desteklenmiştir. 1997 yılında Türk bilim insanlarının da katılmasıyla Türk-Ukraynalı bilim insanlarının yürüttüğü ortak bir kazı haline gelmiştir. Özi Kalesi olarak adlandırılan kalede ki kazılar ise 1999 yılına dek devam etmiştir. Aynı proje kapsamında ise 1998 yılında Akarmen Kalesi Hamamı kazısı (Resim: 2.57.) (Çizim: 2.7.-2.8.) gerçekleştirilmiştir (Ersoy, 2007, s.345).

Osmanlı döneminde Özi Kalesi (Harita: 2.17.) olarak bilinen kalenin ilk yapım tarihi bilinmemekle beraber Paleolitik döneme kadar indirilmektedir. Bölgenin Osmanlı tarihi ise Kırım Hanlığının Fatih döneminde Gedik Ahmet Paşa tarafından 1475 yılında fetih edilmesiyle başlar. Mengi Giray tarafından ise 1492 yılında "Kara Kirman" adıyla bir kale inşa edildiği bilinmektedir. 16. yüzyılda ise Dinyaper ve Dinyester ırmakları arasında ki bölgenin kontrolünü sağlayan Özi Kalesi kuzey Karadeniz'deki stratejik açıdan en önemli kalelerden bir tanesi konumundadır. Cankirman (Sağlam Kale) ismiyle de bilinen kale 1731-1739 yılları arasında Rus ordusunun elinde kalmış ve tahrip edilmiştir. Her ne kadar Belgrad Antlaşmasıyla tekrar Osmanlı egemenliğine girse de 1788 yılında Rus işgaline uğramış ve 1792 yılında Yaş Antlaşmasıyla Osmanlı hâkimiyeti kaybedilmiştir (Ersoy, 1997, s.263-264).

Kaledeki 1990 yılında başlayan arkeolojik kazılar ise 1996 yılına kadar sondaj ve yüzey araştırması şeklinde gerçekleşmiştir. Kazılar ise 1997 yılında yapılan araştırmalar ışığında kilisenin bulunduğu Lavada olarak adlandırılan alanda gerçekleşmiştir. Sinagogdaki ve Livada'daki yapılan kazılarda ele geçen 700 kadar buluntu ise seramik, pipo lüleleri, sikkeler, metal ve kemik süs eşyalar, mühür ve taş

buluntular olarak sınıflandırılmıştır. Kazılarda 18. Yüzyıl Kütahya imalatı olduğu tahmin edilen mavi-beyaz seramikler, üzerinde Osmanlıca mühür ve yazılar olan kırmızı hamurlu ve perdahlı lüleler, Osmanlı ve Rus paraları ile akik taşlı yüzük, kurna parçası gibi 18. yüzyıla tarihlenen buluntular ise önemli buluntular içerisinde (Ersoy, 1997, s.268)

2000'li yıllarla birlikte Osmanlı arkeolojisini Avrupa'nın birçok ülkesi de uygulamaya başlamıştır. Osmanlı dönemi araştırmalarda arkeolojik araştırma yöntemlerinin çoğu kez kullanıldığı ülkelerden bir tanesi ise Macaristan'dır. Osmanlı araştırmalarıyla tanınan Macar Tarihçi Pal Fodor, Geza David gibi bilim insanları Macaristan'daki Osmanlı egemenliğini ve Osmanlı'nın Macaristan'daki etkilerini tespit etmek için arkeolojik araştırmalara başvurmuşlardır (Ortaylı, 2016, s. 263).

Macaristan'da da yakın bir geçmişe kadar Ortaçağ sonrası için arkeolojinin desteğine ihtiyaç olmadığı fikri mevcuttu. Çünkü Osmanlı dönemi dediğimiz dönem günümüzden birkaç asır öncesiydi ve 40-50 yıl öncesine kadar canlı şahitleri bile hayattaydı. Ayrıca bol miktarda da yazılı kaynaklar mevcuttu. Fakat Avrupa kültüründen çok farklı bir kültüre ve farklı bir dine sahip olan Osmanlı dini yapıları ve sarayları zaten yakın geçmişe merakı da olan Macar mimar ve arkeologların dikkatini çekmeyi başarmıştır. Sonuç olarak da Macaristan'daki Osmanlı yerleşimleri ve Osmanlı yapıları bilim insanlarının çalışma alanına dahil olmuşlardır (Laszlovszky, 2003, s. 405).

Macaristan'da Ortaçağ ve sonrası için yapılan projelerden bir tanesi Macaristan ve Hırvatistan arasındaki Drava nehri bölgesinde yapılan araştırmadır. 2008 yılında güney Transdanubia'da (Batı Macaristan) başlayan ve birkaç yılda devam eden disiplinler arası bir araştırmada amaç ortaçağ ve sonrasında bölgedeki yerleşimleri ve kaleleri tespit etmek, tarımsal faaliyetlerle birlikte arazi kullanımını hakkında fikir toplamak ve daha öncesinde yapılmış Osmanlı dönemi araştırmalarının eksik yanlarını gidermek olmuştur. Araştırma esnasında ise Macaristan Ortaçağ ve sonrasında uzun yıllar Osmanlı egemenliği altında olduğundan birçok Osmanlı dönemi kale, yerleşim ve Osmanlı yapısı üzerinde arkeolojik araştırmalar yapılmıştır (Bartosiewicz vd., 2014: 155). Bunlardan bir tanesi ise Szigetvár ve Babócsa arasındaki Drava nehrinin kıyısında bulunan 1567 yılında Osmanlı'nın bölgeyi fatihinden sonra inşa edilen Barcs'daki kaledir (Harita: 2.18.). 2002-2003 yılında burada yapılan kazılarda ise kalenin surlarla çevrili oluşu, kil sıvalarla ahşaptan inşa edilmiş yapıların olduğu ve 1595 yılıyla 1664 de yangın sonucunda tahrip olduğu bilgisi ortaya çıkmıştı. Ayrıca 2003 yılındaki kazılarda ise bol miktarda kaba

seramik parçaları, İznik çinilerine benzer çiniler, 30.000 den fazla hayvan kemiği ile balkan kültürüne ait ve balkan kökenli Osmanlı askerleri tarafından kullanıldığı düşünülen dikdörtgen tabanlı ve sekizgen üst kısımları olan kiremitli sobaların kalıntıları da ele geçmiştir (Kovács vd., 2014, s.161-162).

Kale kazılarında ele geçen birçok buluntuda bilimsel tekniklerle incelenerek bilim dünyasına kazandırılmıştır. Kazılarda ele geçen kemiklerin 10.000 tanesinin üzerinde yapılan araştırmalarda kemiklerin %76'sı gibi büyük bir çoğunluğunun sığır kemiği olduğu anlaşılmıştır. Geri kalanlar ise tavuk ve at gibi binek hayvanlarla kedi köpek gibi evcil hayvanlara ait kemikler olduğu bilgisi ortaya çıkmıştır. Çıkan 23 parça domuz kemiğinin ise taşkınlar sebebiyle bu kemiklerin arasına karıştığı düşünülmüştür. İslam inancına göre domuz yemenin uygun olmadığı göz önünde bulundurulduğunda ise kalenin tamamen Müslüman Osmanlı askerler tarafından kullanıldığı fikri güçlenmiştir (Gál vd., 2014, s.164).

Bölgede yapılan araştırmalardan bir tanesi de nehir de yapılan sualtı arkeolojisi araştırmalarıdır. Hırvatistan'la olan husumetler nedeniyle uzun süre yapılamayan sualtı araştırmaları ise 2005 yılı itibariyle başlamış ve 6 sezon devam etmiştir. Drávatamási–Kenderáztató bölgesinde yapılan sualtı araştırmalarında ise 32 adet kütük teknenin buluntuları ele geçmiştir. Bu yönüyle de bölge Avrupa'nın en çok batık tekne mezarlığı olduğu da ortaya çıkmıştır. Yapılan araştırmada ele geçen birçok seramik, seramik parçasıyla birlikte bakır parçalar ve teknelerden kalan ahşap parçalar ele geçmiştir (Tóth, 2014, s.164-165).

Osmanlı arkeolojisi araştırmalarının ciddi bir şekilde yapıldığı ülkelerden bir tanesi de Yunanistan'dır. Aslında Yunanistan'da da 1980 yıllara kadar ağırlıklı olarak klasik dönem araştırılmıştır. 1980'li yıllarda ise yapılan ortaçağ araştırmaları daha çok Bizans araştırmalarıdır. Daha önceden de bahsedilen birçok sebepten ötürü de Osmanlı dönemi tamamen göz ardı edilmiştir. Son zamanlarda ise Osmanlıya bakışın değişmesi ve arkeoloji bilimdeki gelişmeler sayesinde ise Yunanistan'ın Osmanlı dönemi de arkeolojik yöntemler kullanılarak araştırılmaya başlanmıştır. Yapılan önemli projelerden bir tanesi ise Osmanlı dönemi taşra yerleşimlerinin maddi kültürünü değerlendirmek ve terk edilmiş Osmanlı yerleşimlerini tespit etmek amacıyla yapılmış "Eski Boeotia Yerleşimleri Projesi"dir (Harita: 2.20.) (Vionis, 2006, s. 782). Proje ise daha önceden aynı amaçla yapılmış olan "Durham-Cambridge Boeotia Projesi"nin verilerinden faydalanarak

gerçekleştirilmiştir. Araştırmada yüzey araştırmasının dışında tarihsel kaynaklarla birlikte dönemin gezginlerinin yazdıklarından faydalanmış ve topografik ve jeofizik araştırmalarda yapılmıştır. Yapılan araştırmalar esnasında ise 2002 yılında antik Tanagra'nın yaklaşık 6,5 km güneydoğusunda bir çiftlik keşfedilmiştir. Guinosati çiftliği olarak adlandırılan çiftlik de 7 adet uzun ev olarak adlandırılan yapılarla birlikte çevrede toplam 12 konut keşfedilmiştir. Evlerin büyük bir çoğunluğu 5-6 m genişliğinde ve 9-10 uzunluğunda tek odadan oluşmaktadır ve kireç taşından yapılmıştır. Araştırma esnasında Tanagra Antik Akropolü 'nün batı kenarında ise teraslar üzerine birbirine bitişik 4 yapıdan oluşan ve 6-7 m genişliğinde 16-17 m uzunluğunda yapılmış evlerden oluşan Bardzi çiftliği 'de tespit edilmiştir. Çiftlik hakkında ise sadece Osmanlı vergi kayıtları bilinmektedir ve kayıtların olduğu tarih ise 1506-1521 ile 1570 yıllarına ait kayıtlardır (Vionis, 2006, s. 784 vd).

Guinosati ve Bardzi'den ele geçen seramiklerin ya da cam parçaların büyük çoğunluğu ise 15-18. YY arasına tarihlenen Osmanlı seramik ve camlardan oluşmaktadır. Buda demek oluyor ki bölgede bu tarihlerde yoğun bir Osmanlı yerleşimlerinden bahsedilebilmektedir (Vionis, 2006, s. 794).

Avrupa'da gerçekleşen Osmanlı araştırmaları içerisinde dikkat çeken çalışmalardan bir tanesi de Macaristan / Zigetvar'da yapılan Kanuni Sultan Süleyman Türbesi araştırmasıdır. Sultan Süleyman kalenin fethinden bir gece önce yani 8 Eylül 1566 yılında hayatını burada kaybetmiştir. Tarihçi Gelibolulu Mustafa Ali'nin verdiği bilgiye göre ise otağının altına iç organları gömülmüştür. Tahminen 1573-1577 yılları arasında buraya bir türbe inşa edilmiştir. Sonrasında ise Sokollu Mehmed Paşa'nın bir cami ve tekke inşa ettirdiği de bilinmektedir (Peker, 2016, s. 21). Fakat türbe 1692 yılında Avusturyalılar tarafından yıkılmıştır. Türbenin yerinin tespit edilmesi için yapılan çalışmaları ise 2009 yılına kadar dayandırmak mümkündür. Meryem Ana Kilisesinde 2009 yılında Erika Hancz başkanlığında gerçekleşen kazılarda kanununun iç organlarının kilise yakınlarında olduğu tahmin edilmiştir. Fakat türbenin burada olduğuna dair bir bulguya rastlanmamıştır (Peker, 2016, s. 13) .

Kanunî Sultan Süleyman'ın Zigetvar'da ki türbesinin yerini arama çalışmaları TİKA (Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı) ve Zigetvar Belediyesi arasında 24 Kasım 2012 tarihin de imzalanan bir antlaşma ile başlamıştır. Arşiv ve arazi araştırmaları projesine ise Pécs Üniversitesi'nden Doç. Dr. Norbert Pap başkanlık etmiştir. Türbenin

konumunun belirlenmesi için Osmanlıca, Macarca, Latince, Almanca ve Hırvatça kaynaklar değerlendirilmiş, Anguissola haritasından (1689) da faydalanılmıştır (Peker, 2015, s.3). 2014 ve 2015 yıllarında gerçekleşen yüzey araştırmaları, jeofizik araştırmalar ve hava fotoğrafları sonucunda ise Zigetvar'ın kuzeydoğusunda Üzüm Tepesi (Szölöhegy) olarak adlandırılan bölgede 5 Ekim 2015 tarihinde kazılara başlanılmıştır (Peker, 2015, s.3). Kazılara Arkeolog ve Türkolog Dr. Erika Hancz (Pécs Üniversitesi) başkanlık etmiştir. Macar ekip Arkeolog Béla Simon (Janus Pannonius Müzesi) ve Coğrafyacı Dr. Maté Kitanics'den oluşmuştur. Türk ekibi ise Sanat ve Mimarlık Tarihçisi Prof. Dr. Ali Uzay Peker (ODTÜ) başkanlığında, Osmanlı arkeolojisi uzmanı Abdullah Deveci, Mimar Meral Özdengiz Başak, Jeofizik Mühendisi Yard. Doç. Dr. Fethi Ahmet Yüksel ve epigraf Harun Yeni'den oluşturulmuştur. Kazılar 2015-2016-2017 yılında da devam etmiştir(Peker, 2015, s.6).

Gerçekleştirilen arkeolojik kazılarda ilk yıl (2015) yüzeye yakın bir derinlikte çift tarafı tuğla örgülü kalın bir duvar ortaya çıkartılmıştır. Osmanlı izleri taşıyan bu duvarın kalın olması ise kubbeli bir yapıya ait duvar olma ihtimali üzerinde durulmuştur. Kazı tamamlandığında ise 6 m x 6 m iç mekâna sahip ve hiçbir yapıyla bitişmeyen müstakil bir kare planlı yapı temeli ortaya çıkartılmıştır. Bu ana mekâna batı yönünde üç birimli dikdörtgen bir bölüm eklenmektedir (Peker, 2015, s.5). Buluntular içerisinde Macaristan'da sadece Osmanlı döneminde kullanılan kurşun kaplama parçalarına rastlanmış olması ve 1609 tarihli bir Avusturya-Habsburg gümüş sikke bulunması ise yapının tarihlendirilmesine yardımcı olmuştur. Duvarın yapım tekniği, buluntular ışığında ise yapının bir Osmanlı yapısı olduğu ve sikke sayesinde 1609 yılından önce inşa edildiği kesinleşmiştir. Macar arkeologlar tarafından MT1 kazı bölgesi ismi verilen alandaki bu yapının ise türbe olduğu anlaşılmıştır(Peker, 2015, s. 6-7 vd).

Kazıların 2016 yılındaki hedefi ise 2015 yılında açığa çıkartılan türbenin (Çizim: 2.10.) kuzeybatısında jeofizik taramalarda yeri tespit edilen dikdörtgen planlı yapıyı açığa çıkartmak olmuştur. MT2 kazı alanı olarak adlandırılan bölgedeki kazılar ise 2016 kazı sezonunda başlamıştır (Peker, 2016, s. 3). Ayrıca kazının 2016 yılı çalışmalarındaki bir başka hedefi ise bu yapıyı kuzeydoğu, kuzeybatı ve güneybatı yönlerinden "U" biçiminde çevreleyen bir yapının kuzeybatı kanadını ortaya çıkartmak olmuştur (Peker, 2016, s.13). Türbe çevresinde 3 ayrı alanda gerçekleştirilen kazılarda dikdörtgen yapının camii (Çizim: 2.12.) (Resim: 2.63.-2.64.) olduğu anlaşılmıştır(Peker, 2016, s. 21).

Türbeden daha büyük olması ve planının bölgedeki diğer Osmanlı camileriyle benzerlik göstermesi ise bu sanıyı destekler niteliktedir. Gün yüzüne çıkan yapının 1574 tarihli Sokullu Mehmet Paşa Vakfiyesi'nde sözü edilen cami olduğu da anlaşılmıştır(Peker, 2016, s. 3-4). Caminin olduğu bölgede yapılan kazıda erimiş küçük kurşun parçaları, çiviler, sırlı ve sırsız seramik parçaları, küçük kemikler, bir adet mermi, Polonya Kralı III. Zygmunt Wasa (1587-1632) döneminde basılmış bir sikke gibi birçok küçük buluntu ele geçmiştir olmasına rağmen caminin üst yapısına dair fiziki bulgu maalesef ele geçmemiştir (Peker, 2016, s.43). Fakat caminin temel kalıntıları caminin planının çıkartılmasına yeterli olmuştur(Peker, 2016, s. 15). Caminin Macaristan'da Osmanlı tarafından inşa edilen cami tipolojisine uygun olması ise üst yapının nasıl olduğuna dair fikir üretilmesine olanak sağlamıştır. Zigetvar'daki Ali Paşa Camii, Peç'teki Yakovalı Hasan Paşa ve Şikloş'taki Malkoç Bey Camileri de aynı tipolojide olan camilerdir ve planlarında bir değişiklik olmadan özgün bir şekilde günümüze kadar ayakta kalmayı başarmışlardır(Peker, 2016, s. 22). Aynı yıl MT3 kazı alanında da kazılar gerçekleştirilmiştir. Caminin temel kalıntılara kıyasla daha fazla tahrip olmuş olan temel duvarları gün yüzüne çıkartılmaya başlanmıştır. 2016 yılı sonunda ise yapının bir kısmı gün yüzüne çıkartılarak planı çizilebilmiştir(Peker, 2016, s. 30). Yapı dıştan dışa 6 m enindedir ve sıra sıra oda şeklindedir. Kazıda ise 4 oda temeli ortaya çıkartılmıştır. Yazılı kaynaklardan Sultan Süleyman Türbe Palankası içinde bir tekke bulunduğunu bilinmektedir ve Pál Esterházy tarafından 1664 Kış Seferi sırasında çizilmiş olan Sultan Süleyman Türbe Palankası planında görülen tekke yapısının konumu ile ortaya çıkartılan bu temellerin konumu birbirlerine uyum sağlamaktadır(Peker, 2016, s. 35). Bu yüzden bu temellerin tekke ye ait olduğu kanısına. MT1, MT2 ve MT3 alanlarının kuzeydoğusunda, arazide yapılan gözlemler ve lazer (LIDAR) yüzey taramaları ışığında hendek olduğu düşünülen bölgede gerçekleştirilen sondajların gözlem ve taramaları doğrulaması üzerine MT4 kazı alanı oluşturulmuş ve kazılara başlanılmıştır. Kazılar sonucunda ise hendeğin Osmanlı döneminde 1,65-1,70 m derinlikte olduğu anlaşılmıştır varılmıştır (Peker, 2016, s. 72).

Sultan Süleyman Türbe Palankasında 2017 yılında gerçekleştirilen kazılarda ise MT3 tekke yapısının tamamen ortaya çıkartılması hedeflenmiştir. 2016 yılında bir kısmı ortaya çıkartılan yapı temellerinin gün yüzüne çıkartılması için ise jeofizik taramalarının verdiği bilgiler ışığında kazılara başlanılmıştır(Peker, 2017, s.5-6). Kazı sonunda ise 2016

yılında ortaya çıkartılan dört oda dışında dokuz oda temeli daha toprak altından çıkartılarak planı çizilmiştir(Peker, 2017, s.16). İki kazı sezonunda toplam on üç mekân temeli ise L şeklinde bir plan vermiştir. Odaların işlevleri hakkında bir bilgi edinilememiş ve üst yapıya dair bir bilgi elde edilememiştir. Fakat mekânların dikdörtgen yapıda olmaları ahşap bir çatıya sahip olduğu düşüncesi ağırlık kazanmıştır(Peker, 2017, s.18). Kazıda ise seramik parçaları, cam, çini, kemik, lüle ve soba gözü gibi buluntuların yanı sıra, çivi, mühür, kanca, bıçak, at nalı? (veya çizme demiri), düğme ya da zil ve kap gibi farklı türdeki maden parçalar ve sikkeler ele geçmiştir (Peker, 2017, s.27 vd).

İki ülkenin farklı bilim dallarından bilim insanlarını bir araya getirerek gerçekleştirilen Sultan Süleyman Türbe Palankasındaki kazılar sonucunda külliye'nin planı çıkartılmıştır. Bu sayede ise karşılaştırılmalı olarak mimari tipoloji çalışmalarının yapılmasına olanak sağlanmıştır. Macaristan'da günümüze kadar ayakta kalmayı başarmış bir tekke olmadığı içinde tekkenin büyük bir bölümünün ortaya çıkartılmasının ayrı bir önemi vardır (Peker, 2017, s. 50).

Balkanlarda gerçekleşen bir diğer Osmanlı arkeolojisi çalışması ise Bulgaristan'da düzenlenen Osmanlı arkeolojisi çalışmasıdır. 2017 gerçekleşen çalışmaya Romanya, Yunanistan, Sırbistan ve Bulgaristan'dan Osmanlı tarihçileri ve arkeologlar katılmıştır. Çalışmada ise Osmanlı'nın balkanlardaki maddi kalıntıları, yazıtlar, yerleşim tipleri, seramik ve mimarlık üzerinde çeşitli değerlendirmeler yapılmıştır. Çalışmaya katılan bilim insanları ise yakın zamanda bir Osmanlı kentinin de kazısının yapılması gerektiği düşüncesinde hemfikir olmuşlar ve kazı için de çalışmalara başlamışlardır. Bunun için ise Osmanlı'da silah üretiminde kullanılmak üzere demir sağlamak için 15. Yy da maden olarak kullanılan Samokov'un demir üretim merkezi Uzundzhovo (uzun alan köyü) köyü ve Vidin kalesi kalıntıları üzerinde gezilerde düzenlenmiştir (Petersen, 2017, s. 17

SONUÇ VE ÖNERİLER

Osmanlı Devleti 13-14. yüzyıl ile 20. yüzyıl tarihleri arasında, altı yüz yılı aşkın bir süre çok geniş bir coğrafyada tarih sahnesinde kalmayı başarmış bir imparatorluktur. Yakın geçmişte varlık göstermiş olan bu devletin bu kadar geniş bir coğrafyada uzun yıllar varlık göstermesi ise tarih yazılımında birçok problemi beraberinde getirmiştir. Dünya ve Türk tarihçilerin Osmanlıya bakışı; 15. yüzyıl öncesine ait kaynak yoksunluğu, ideolojik yaklaşımlar gibi birçok sorun Osmanlı tarihçiliğini olumsuz yönde etkilemiştir. Gibbons, Wittek, Paul Lindner gibi batılı tarihçiler ise Osmanlı devletinin kuruluşuna ilişkin birçok teori üretmişlerdir. Ancak, bu tarihçilerin batılı olmalarının da etkisiyle taraflı bir bakış açısı sergilemişlerdir. Türkiye’den Fuat Köprülü, Halil İnalcık gibi önemli tarihçiler ise bu teorilere karşılık vererek batılı tarihçilerin teorilerini çürütmeye çalışmışlardır.

Tartışmaların özellikle Osmanlı Devleti’nin kuruluş dönemine ait olmasının temelinde, yeterli kaynağın olmayışı yatmaktadır. Var olan az sayıda yazılı kaynaklar olsa dahi, bu kaynaklara dayanak olacak kanıtların da olması gerekmektedir. Çünkü yazılı kaynaklar da insanlar tarafından farklı duygu ve düşüncelerle yazıldığından bu tür kaynaklar her zaman tek başlarına değerlendirilmezler. Yazılı kaynakları destekleyecek başka tür kaynaklara ihtiyaç vardır. Bu nokta da somut kanıtların elde edilmesi için arkeolojik kazılar ve bu kazılar neticesinde elde edilen bulgular çok kıymetlidir.

Cumhuriyetin kurulmasıyla birlikte hızlı bir şekilde Türk arkeolojisinin geliştiğini söylemek yanlış olmayacaktır. Bunda Mustafa Kemal Atatürk’ün desteğinin de büyük olduğunun altını çizmek gerekir. Atatürk’ün, Türk tarihini aydınlatmak amacıyla kurduğu ve birçok kazının yapılmasına olanak sağlayan Türk Tarih Kurumu’nun kurulması, Anadolu’nun farklı yerlerinde birçok Türk bilim insanlarının kazılar yapmasına destek olması, hemen hemen her şehirde bir müze kurulmasının sağlanması bu gelişime sağladığı katkıdan birkaçıdır. Yalnız bu çalışmadan da anlaşıldığı üzere cumhuriyetin ilk yıllarında ağırlıklı olarak eski çağ medeniyetlerine yönelik kazılar gerçekleşmiş, Osmanlı için arkeolojik kazılar biraz geri planda kalmıştır.

Oktay Aslanapa’nın gerçekleştirmiş olduğu 1961 yılındaki İçkale kazılarına kadar herhangi bir sistemli ortaçağ kazısı gerçekleşmemiş olmasına rağmen, Osmanlıya yönelik

bazı ufak tefek kurtarma kazılarının gerçekleştiği görülmektedir. Restorasyonlara yönelik gerçekleştirilen bu kazıların var olması ise devletin Osmanlı eserlerine sahip çıktığının kanıtı olarak kabul edilebilir. Bu yüzden Osmanlı arkeolojisinin geç ve yavaş gelişmesindeki temel sorunun devletin Osmanlıya olan olumsuz bakışı olduğunu söylemek çok yanlış olacaktır. Türkiye Cumhuriyetinin Osmanlı eserlerine olumsuz bakış açısı sergilemediğini, aksine Osmanlı eserlerine imkânlar doğrultusunda sahip çıktığını da cumhuriyetin ilk yıllarında yapılan Osmanlı araştırmalarının varlığına dayandırarak söyleyebiliriz. Yalnız yapılan bu çalışmaları Osmanlı arkeolojisi olarak değerlendiremeyiz. Zira bu araştırmalar koruma-kurtarma araştırmalarının ötesine geçememiştir.

Ülkemizde Osmanlı arkeolojisinin yavaş ve geç gelişmesinin pek çok sebebi vardır. Ancak bunlardan en önemli üç sebebi şöyle sıralamak mümkündür:

En önemli sebeplerinden birisi Türk Tarih Tezi'nin arkeolojinin üzerindeki etkisi olduğunu söyleyebiliriz. Yeni kurulan bu devletin en önemli sorunu bir ulus devlet yaratmak olmuştur. Bir ulusu bir arada tutan en önemli unsur ise ortak tarihtir. Yeni kurulan bu devletin köklerini Anadolu'nun en eski medeniyetlerine dayandırma düşüncesi ise tarih yazıcılığını dolayısıyla da arkeolojik çalışmaları doğrudan etkilemiştir.

İkinci önemli sebep de kuşkusuz ülkedeki arkeoloji algısıdır. Uzun yıllar boyunca ortaçağ ve sonrasına ait dönemlerin kazılarını sanat tarihçilerinin yapması gerektiği gibi bir yanlış mevcuttur. Bu yüzden de ortaçağ ve sonrası dönemlere ait arkeolojik kazıların büyük bir çoğunluğunun sanat tarihçiler tarafından yapıldığı görülmektedir. Fakat her ne kadar sanat tarihi ve arkeoloji birbirinden zengin bir şekilde faydalansa da birbirlerinden farklı bilim dallarıdır.

Osmanlı arkeolojisinin yavaş gelişmesinin üçüncü sebebi ise arkeologların Roma ve öncesi dönemlere olan ilgisi diyebiliriz. Yapılan arkeolojik kazılarda Osmanlı, Beylikler, Selçuklu ve Bizans tabakalarına ait buluntu ve kalıntılar çoğu zaman envanter kayıtları yapıldıktan sonra hızlı bir şekilde kaldırıldığı, asıl ulaşılmak istenilen tabakalara gelindiğinde ise çok daha ciddi bir araştırma yapıldığını bilinmektedir. Bu duruma kanıt olarak kazı raporlarında çoğu zaman, Osmanlı tabakasının var olduğuna dair kısa bilgilerin verildiğini göstermek mümkündür. Aslında bu durumun da ülkedeki arkeoloji anlayışının bir sonucu olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır.

Bu çalışma ile arkeolojinin politik ve sosyal gelişmelerin etkisinde kaldığı sonucuna ulaşılmıştır. Mesela son yıllarda, arkeoloji turizme girdi sağlayan bir araç olarak da görülmüştür. Ülkede son 30 yılda turizm hızlı bir şekilde gelişmiş bunun sonucunda ise arkeolojiden beklenti çoğalmıştır. Turistlerin ilgisini çekebileceği düşünülen büyük tapınaklar ve antik kentlerin gün yüzüne çıkartılıp, yenilenerek turizme açma düşüncesi arkeolojik çalışmaları bambaşka bir yöne çekmiştir. Bu yenileme çalışmalarına büyük ödenekler ayrılmış, öncelik verilmiştir. Turizmcilerin devletten bu yönde istekte bulunması ise devletin arkeologlardan beklentisinde değişikliklere sebep olmuştur.

Türkiye’de yapılan Osmanlı dönemi kazılarının büyük bir çoğunluğu koruma-kurtarma amacıyla gerçekleşmiştir. Bu yüzdende kazıları genellikle müzeler yapmışlardır. Müzeler ise kendi imkânları doğrultusunda kısıtlı imkânlarla kazılar gerçekleştirmişlerdir. Her ne kadar yapılan kazılar koruma-kurtarma amacına ulaşmış olsa da Osmanlı dönemine ait bilinmeyen bir problemin ortadan kalkmasına çokta fayda sağlamamıştır. Yalnız bu çalışmalar Osmanlı arkeolojisi alanında çalışma yapmak isteyen bilim insanlarına çok önemli veri sağlamıştır. Müzeler dışında üniversitelerin de gerçekleştirdiği Osmanlı kazılarının büyük bir çoğunluğu restorasyonlara hazırlık amacıyla gerçekleştiği görülmektedir. Müzelerin yapmış olduğu kazılara oranla daha uzun süreli gerçekleşen bu kazıların Osmanlı arkeolojisine katkısı ise çok önemlidir. Bunun dışında son yıllarda sayısı git gide artan kale kazılarının da Osmanlı arkeolojisinin ülkedeki gelişimine ciddi katkılar sağladığını söyleyebiliriz. Çünkü bu tür kale kazılarında araştırma amacı daha erken dönemler olsa dahi, Osmanlı tabakaları üzerinde daha titizlikle durulması bu alana ve alanın gelişmesi için çok önemlidir.

Osmanlı arkeolojisi her ne kadar yurt dışında ortaya çıkmış olsa da Türkiye’de de gelişim göstermektedir. Son yıllarda devletin Osmanlı araştırmalarına önem vermesi ise bu alanda hızlı bir gelişim göstereceği yönünde ümit vermektedir. Başta Türk halkı olmak üzere dünyada da başka toplulukların Osmanlıya olan ilgisinin artması tarihçi ve arkeologların bu alana yönelmesine vesile olacaktır. Osmanlı tarihi genellikle arşiv araştırmaları ve yazılı kaynaklara dayandırılarak yazıldığı için saray hayatı kısmen bilinmekte fakat seçkin olmayan sınıfın yaşam koşulları bilinmemektedir. Bu ve buna benzer sorunların çözümlenmesi için ise arkeolojiden faydalanma zarureti ortaya çıkarmıştır.

Son yıllarda üniversitelerde kurulan Osmanlı Arkeolojisi bölümlerinin var olması, Osmanlı arkeolojisinin bir disiplin olarak ortaya çıktığının kanıtıdır. Yalnız üniversitelerde bu bölüm kurulurken altyapının da çözülmesi gerekir ki bölüm faydalı olabilsin. Bu alt yapının içerisinde zengin bir kütüphanenin var olması gerekmektedir. Osmanlı arkeolojisi bölümlerinde de arkeologların yanı sıra iyi derecede Osmanlıca bilen Tarihçi akademisyenlerin olması, Osmanlı sanatının gelişim sürecini bilen sanat tarihçilerin olması gerekmektedir. Bunun dışında sosyoloji, coğrafya, din ve felsefe gibi sosyal bilimlerin yanı sıra Mimarlık gibi fen bilimlerinden de faydalanılacağı unutulmamalıdır.

KAYNAKÇA

- Acioğlu, Y. (2016). anakkale Tabyaları, *Sanat Tarihi Dergisi*, 25 (1), 1-57.
- Arkitera. (2016). " Osmanlı Arkeolojisinin Daha Sağlam Temeller Üzerinde Gelişmesine Öncüllük Etmek İstiyoruz", 15 Nisan 2019, <http://www.arkitera.com/soylesi/831/osmanli-arkeolojisinin-daha-saglam-temeller-uzerinde-gelismesine-oculluk-etmek-istiyoruz> .
- Akyol, A.A. ve Kadioğlu, Y.K. (2015) Tekfur Sarayı Cam Buluntuları Arkeometrik alışmaları, *Tüba-Ked*, 13, 27-37.
- Altınsapan, E. (2002). 2001 Yılı Bilecik Osmangazi İmareti ve eski Pazar Mahallesi arşı Alanı Kazısı, *24. Kazı Sonuçları Toplantısı*, 2, 209-222.
- Altınsapan, E. (2003). 2002 Yılı Bilecik Osmanlı Dönemi arşı Alanı Kazısı, *25. Kazı Sonuçları Toplantısı*, 2, 259-266.
- Altınsapan, E. (2011). Karacahisar Kalesi 2009 Yılı Temizlik ve Kazı alışması, *XIV. Ortaçağ ve Türk Dönemi Kazıları ve Sanat Tarihi Araştırmaları Sempozyumu*, 1-18.
- Altınsapan, E. (2015). 2011-2014 Kazılarında Eskişehir Karacahisar Kalesi, *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 10, 621-623.
- Altınsapan, E. ve Deveci, A. (2016). Bilecik Orhan Gazi İmareti Kazısında Bulunan Dağ Keçisi Gömütlü Mezar, *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 4(27), 1-17.
- Altıntaş, Y. Z. (2017). Reyhan Körpe; Tarih Araştırmalarında Yeni Bir Metot: Osmanlı Arkeolojisi, *Bilim ve Sanat Vakfı-Bülten*, 28(95), 83-85.
- Altun, A. (1986). Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, (Ahlat md. 2. Cilt, ss.22-23), İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Altun, A. (2000). İznik Kazıları, *Türkiye Arkeolojisi ve İstanbul Üniversitesi*, Der. Oktay Belli, (ss.276-281). İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları.
- Arık, O. (2000). Türk Kültürüne Yönelik Arkeolojik alışmalar ve Sorunları, *Emin Bilgi Hatıra Kitabı*, Edt. Oktay Aslanapa, Eklemeddin İhsanoğlu, İstanbul: Ensar Vakfı Yayınları.
- Arlı Demirsar, B. (2011). İznik ini Fırınlarda Ele Geçen Milet İşi Olarak Tanınan Teknikteki Seramiklerin Değerlendirilmesi, *Uluslararası Katılımlı XV. Ortaçağ ve Türk Dönemi Kazıları ve Sanat Tarihi Araştırmaları Sempozyumu*, 1, 85-92.
- Aslan, C., Şenocak Thys, L. ve elik, R. N. (2008). Gelibolu Yarımadası Tarihsel Savaş Alanı Arkeolojisi Araştırmaları: Seddülbahir Kalesi Projesi (Research of the Historical and Battlefield Archaeology of the Gallipoli Peninsula: The Ottoman Fortress at Seddülbahir). *TÜBA-AR*, 11, 105–120.
- Aslanapa, O. (1961). Diyarbakır Kazısından İlk Rapor(1961), *Türk Arkeoloji Dergisi*, 11(2), 10-18.

- Aslanapa, O. (1982). İznik Çini Fırınları Kazı ve Sondajları ile Yüzey Araştırmaları, *IV. Kazı Sonuçları Toplantısı*, 419-422.
- Aytaç, İ. (2016). Harput İç Kalesi Kazıları 2015 Yılı Çalışmaları, *38. Kazı Sonuçları Toplantısı*, 3, 563-579.
- Aytaç, İ. (2017). Harput İç Kalesi Kazısı 2014 Yılı Arkeolojik Buluntuları, *Turkish Studies*, 12(1), 191-210.
- Aytaç, İ. (2018). Harput İç Kale Kazılarında 2015-2017 Sezonlarında Bulunan Bir Grup Kemik Esere İlişkin Ön Değerlendirme, *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 6(76), 1-23.
- Ayhan, G. (2010). Hasankeyf Kazısı Lüle Buluntularının Değerlendirilmesi, *Sanat Tarihi Dergisi*, 19(1), 1-22.
- Aytekin, O. (2008). Şavşat (Satlel) Kalesi 2007 Yılı Kazı Ve Restorasyon Çalışmaları, *30. Kazı Sonuçları Toplantısı*, 2, 61-70.
- Aytekin, O. (2009). Şavşat (Satlel) Kalesi 2008 Yılı Kazı Ve Restorasyon Çalışmaları, *31. Kazı Sonuçları Toplantısı*, 4, 247-262.
- Aytekin, O. (2014). Şavşat (Satlel) Kalesi 2013 Yılı Kazı Ve Restorasyon Çalışmaları, *36. Kazı Sonuçları Toplantısı*, 1, 59-72.
- Baram, U. (2004). Filistin Geçmişinden Dolaşık Objeler, *Osmanlı Arkeolojisi*, Der. Uzi Baram ve Lynda Carroll, Çev. Bilgi Altınok, (ss.142-163), İstanbul: Kitap Yayınevi.
- Baram, U. (2004), Önsöz, *Osmanlı Arkeolojisi*, Der. Uzi Baram ve Lynda Carroll, Çev. Bilgi Altınok, (ss. 8-12), İstanbul: Kitap Yayınevi.
- Bedirhan, Yaşar. (2012). *Ortaçağ Tarihi*, Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Bartosiewicz, L.É, Katalin. E., Gal. Z., Miklos. R., Márton. T., Attila. Z. ve Csilla. K., G. (2014). Medieval and Ottoman Period (14th–17th c.) Archaeology in the Drava River Region, Hungary. Results of an Interdisciplinary Project, *Acta Archaeologica Academiae Scientiarum Hungaricae*, 65(1), 155-168.
- Berkaya, B. (1993). Türkiye’de Sualtı Arkeolojisi ve Kaçakçılığın Önlenmesi, *Ankara Üniversitesi Dil, Tarih Ve Coğrafya Fakültesi Dergisi*, 36 (1-2), 297- 299.
- Beyazıd, M. (2016). Kale-i Tavas (Tabae) Kazıları 2014-2015, *38. Kazı Sonuçları Toplantısı*, 2, 161-178.
- Beyazıd, M. (2017). Kale-i Tavas (Tabae) Kazıları 2016, *39. Kazı Sonuçları Toplantısı*, 1, 329-346.
- Beyazıd, M. (2016). Kale-i Tavas (Tabae) Kazıları, *Denizli Yerel Tarih ve Kültür Dergisi*, 47, 64-77.
- Biçer, Z. (2009). Anadolu Türk Dönemi Kazıları ve Sonuçları Sempozyumları, *Türkiye Araştırmaları Litaratür Dergisi*, 7(14), 629-641.
- Brumfield, A. (2004). Osmanlı Girit’inde Tarım ve Kırsal Yerleşme, *Osmanlı Arkeolojisi*, Der. Uzi Baram ve Lynda Carroll, Çev. Bilgi Altınok, (ss.49-89) İstanbul: Kitap Yayınevi.

- Buco, A. (2012). Early Medieval Archaeology in Poland: The Beginnings and Develoment Stages, *PCA Post Classical Archaeologies*, 1(2), 361-378.
- Budak, A. (2016). İmaret Kavramı Üzerinden Erken Osmanlı Ters T Planlı Zaviyeleri İle Aşhanelerin İlişkisi, *Orta Doğu Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Dergisi*, 33(1), 21-36.
- Bülbül, Ö. (2016). Remzi Oğuz Arık ve Anadolu Milliyetçilik, *Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 7 (2), 73-94.
- Caneva, İ. ve Köroğlu, G. (2008). Excavations at Mersin Yumuktepe Höyüğü İn 2007, *30. Kazı Sonuçları Toplantısı*, 3, 151-162.
- Cantay, G. (2000). Edirne Yen, Sarayı (Matbah-ı Amire) Kazısı, *220. Kazı Sonuçları Toplantısı*, 1, 439-448.
- Cantay, G. (2002). Edirne Yeni Saray Kazısı 2001, *24. Kazı Sonuçları Toplantısı*, 1, 29-38.
- Carroll, L. (2004). Geç Osmanlı Dönemi Anadolu'sunda Seçkin Olmayan Sınıfın Tüketim Arkeolojisine Doğru , *Osmanlı Arkeolojisi*, Der. Uzi Baram ve Lynda Carroll, Çev. Bilgi Altınok, (ss.164-187), İstanbul: Kitap Yayınevi.
- Çakmakçı Oral, Z. (2012). Kuşadası-Kadıkalesi Kazılarında Süs Amaçlı Cam Objeler: Boncuklar ve Bilezikler, *2. ODTÜ Arkeometri Çalıştayı*, Der. Şahinde Demirci, Pelin Ayter ve Ay Melek Özer, (ss.-114-135), Ankara: ODTÜ Yayınları.
- Çakmaklı, Z. ve İnanan, F. (2009). Ortaçağ Bizans Günlük Yaşamı ve Üretim Faaliyetleri Açısından Kuşadası Kadıkalesi Buluntularının Ön Değerlendirilmesi, *Sanat Tarihi Dergisi*, 18(1), 51-72.
- Çavga, Ö. (2009). Çanakkale ili Eceabat ilçesi, Kilitbahir Köyü, Rumeli Mecidiye Tabyası Kazısı 2008 Yılı Kazısı, *18. Müze Çalışmaları ve Kurtarma Kazıları Sempozyumu*, 41-64
- Çelik, Z. (2011). İmparatorluğun Mirası: Geç Osmanlı Devrinde Eski Eserlerin Algılanması, *Geçmişe Hücum*, Edt. Zainab Bahrani, Zeynep Çelik, Edhem Eldem, (ss.423-478) İstanbul: Garanti Kültür A.Ş
- Çetintaş, S. (1939). Sivas Şifaiyesinde Yaptırılan Mimari Hafriyat, *Bellekten*, 9(3), 61-67.
- Çetintaş, S. (1946). *Türk Mimari Anıtları Osmanlılar Devri*, Bursa'da ilk Eserler, Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- Çetintaş, S. (1952). *Türk Mimari Anıtları: Bursa'da Murat I ve Beyazıt I Binaları*, Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- Çobanoğlu, A.V. (2002). Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, (Küllüye md. 26. Cilt, ss.542-544), İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Dağlıoğlu, H.T. (1936). Edirne Mezarları, *Türk Tarih, Arkeologya ve Enografya Dergisi*, 3, 163-193.
- Dikkaya, F. (2012). Eskişehir- Tarlada bir Osmanlı Köyü, *Atlas*, 230, 40.

- Dikkaya, Fahri. 2015, *The historical archaeology of the Early Ottomans: A new perspective on arguments about the foundation of the Ottoman Empire*, (Doktora Tezi) Ankara: İhsan Doğramacı Bilkent Üniversitesi Ekonomi ve Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Doğanbaş, M. (2008) Amasya Merkez Harşena Kalesi 2007 Yılı Kurtarma Kazısı, *17. Müze Çalışmaları ve Kurtarma Kazıları Sempozyumu*, 11-28.
- Doğru, H. (2000). Osman Bey'in ilk Fethi: Karacahisar Kalesi, *18.Araştırma Sonuçları Toplantısı*, 1, 41-50.
- Dönmez Naza, E. (2010). Amasya Herşena Kalesi ve Kızlarsarayı Kazısı 2009 yılı çalışmaları, *32. Kazı Sonuçları Toplantısı*, 4, 111-120.
- Dönmez Naza, E. (2011). Amasya Herşena Kalesi ve Kızlarsarayı Kazısı 2009 yılı çalışmaları, *33. Kazı Sonuçları Toplantısı*,3, 267-281.
- Eldem, E. (2010). *Osman Hamdi Bey Sözlüğü*, İstanbul: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- Eldem, E. (2011). Huzurlu Bir İlgisizlikten Sıkıntılı Bir Kaygıya: Osmanlıların Gözünde Eski Eserler,1799-1869, *Geçmişe Hücum*, Der. Zainab Bahrani, Zeynep Çelik ve Edhem Eldem, (ss.281-330), İstanbul: Garanti Kültür A.Ş.
- Er, Y. (2004). *Klasik Arkeoloji Sözlüğü*, Ankara: Phoenix Yayınevi.
- Erciyas, D.B. ve Tatbul, M. N. (2015). Anadolu'da Ortaçağ Kazıları Ve Komana, *37. Kazı Sonuçları Toplantısı*, 2, 611-626.
- Erkmen, M. (2002). Erzurum 1. Aziziye Tabyası Kazısı, *13.Müze Çalışmaları ve Kurtarma Kazıları Sempozyumu*, 237-246.
- Ersoy, B. (1997). Özi Kalesi (Ukrayna-Ochakiv) Arkeolojik Çalışmaları, *Uluslararası Dördüncü Türk Kültürü Kongresi*, 263-268.
- Ersoy, B. (2007). TTK Projeleri çerçevesinde Akerman Kalesi Kazı Çalışmaları, *Konya Kitabı X Rüçen Arık-M.Oluş Arık' a Armağan*, Der. Osman Eravşar, (ss.345-352), Konya: Konya Ticaret Odası Yayınları.
- Ersoy, Bozkurt. (2012). Akerman Kalesi, Osmanlı Hamamı, *Ege Üniversitesi Arkeolojik Kazıları*, Der.Altan Çilingiroğlu, Zeynep Mercangöz ve Gürcan Polat, (ss. 337-348), İzmir: Ege Üniversitesi Yayınları.
- Ersoy, B. (2012). Kale-i Tavas (Tabae), *Ege Üniversitesi Arkeolojik Kazıları*, Der.Altan Çilingiroğlu, Zeynep Mercangöz ve Gürcan Polat, (ss.415-438) İzmir: Ege Üniversitesi Yayınları.
- Gabriel, A. (1933). Mardin ve Diyarbekir Vilayetlerinde İcra Olunmuş Bir Arkeologya Seyahati Hakkında Rapor, *Türk Tarih, Arkeologya Ve Etnografya Dergisi*, 1, 134-149.
- Gál, E. ve Bartosiewicz, L. (2014). Medieval and Ottoman Period (14th–17th c.) Archaeology in the Drava River Region, Hungary. Results of an Interdisciplinary Project – Animal Bone Finds From The Ottoman Palisade Castle Of Barcs, *Acta Archaeologica Academiae Scientiarum Hungaricae*, 65(1), 164-165.

- Gökalp, L. (2014). Erken Cumhuriyet Dönemi (193-1940) Orta Anadolu Bölgesi Türk Kazıları ve Değerlendirilmesi, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 7(34), 466-492.
- Gölbaş, A. (2016). Türk Arkeolojisinin Kuramı, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 46(9), 302-316.
- Hacısalihoglu, F. (2015). Anadolu Tarih Yazımı, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 18(40), 253-266.
- hasankeyfkazları. (2018). "Hasankeyf de yapılan kazı ve araştırmalar", Erişim Tarihi: 22 Eylül 2018, <http://www.xn--hasankeyfkazlar-jlcd.org.tr/hasankeyf/>.
- Insoll, T. (2007). *İslam Arkeolojisi*, Çev. Bahar Tırnakçı, İstanbul: Homer Yayıncılık.
- İhsan (1934). Eskişehir Kitabeleri, *Türk Tarih, Arkeolojya ve Etnografya Dergisi*, 2, 262-269.
- İnan, A. (1939). Atatürk ve Türk Tarih Tezi, *Belleten*, 3(10), 243-246.
- İpek, M. (2018). *Kilitbahir Kalesi geç dönem Osmanlı yapılarının arkeolojik ve tarihsel incelemesi*, (Yüksek Lisans Tezi), Çanakkale: Çanakkale On Sekiz Mart Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- İnalçık, H. (1991) Osmanlı Devletinin Kuruluş Sorunu, Çev. Tahir Sümbül, *Türk Araştırmaları Dergisi*, 15(26) 329-339.
- Kara, M. (2011), Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, (Tekke md. 40.Cilt, ss.464-370), İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Karaduman, H. (2007). Türk Ocakları ve Hars Müzeleri, *Vakıflar Dergisi*, 30, 503-518.
- Karamağaralı, B. (1971). Ahlat Mezar taşları, *Önasya Dergisi*, Der. Sadi Bayram, 6, 59-60.
- Karamağaralı, H. (1988). Eski Ahlat Kazıları, *Höyük I*, (ss.143-144.), Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Karasar, N. (2012). *Bilimsel Araştırma Yöntemleri* (24. baskı). Ankara: Nobel Yayınevi.
- Kaplanoğlu, R. (2000). *Osmanlı Devleti'nin Kuruluşu*, Bursa: Avrasya Etnografya Vakfı Yayınları.
- Kavaklı, E. ve Uluçam, A. 1997, " Eski Van Hüsrev Paşa Külliyesi Kazısı - 1996 , 19. Kazı Sonuçları Toplantısı, 2, 683-704.
- Kentmühendislik. 2019. "Topografya" , (Erişim Tarihi: 09 Nisan 2019) Kaynak: <http://www.kentmuhendislik.com/topografya-nedir/>.
- Kohl, P. L. (2004). Osmanlı Geçmişine Çeşitli Yaklaşımlar, *Osmanlı Arkeolojisi*, Der. Uzi Baram ve Lynda Carroll, Çev. Bilgi Altınok, (ss.255-266), İstanbul: Kitap Yayınevi.
- Komana, (2018). "Komana Arkeolojik Araştırma Projesi", Erişim Tarihi: 25 Eylül 2018 <http://komana.org/>.
- Kovács, G., Miklos, R., ve Éder, K. (2014). Medieval and Ottoman Period (14th–17th c.) Archaeology in the Drava River Region, Hungary. Results of an

- Interdisciplinary Project –Barcs: A New Ottoman Stronghold By The Drava , *Acta Archaeologica Academiae Scientiarum Hungaricae*, 65(1), 161-163.
- Köprülü, F. (1999). *Osmanlı Devleti'nin Kuruluşu*, Ankara: TTK Yayınları.
- Kurugül, S. ve Tekin, Ç. Anadolu'da Bizans Dönemi Kale Yapılarında Kullanılan Tuğlaların Fiziksel, Kimyasal ve Mekanik Özelliklerinin Değerlendirilmesi, *Gazi Üniversitesi Müh. Ve Mim. Fak. Dergisi*, 25(4), 767-777.
- La Bianca, Ø. S. (2004). İmparatorluğun Gölgesinde Gündelik Yaşam , *Osmanlı Arkeolojisi*, Der. Uzi Baram ve Lynda Carroll, Çev. Bilgi Altınok, (ss.205-219) İstanbul: Kitap Yayınevi.
- Laflı, E. (2018). Yeni Bir Sosyal Bilimler Alanı: Ortaçağ Arkeolojisi Ve Türk Sosyal Bilimlerdeki Yeri, *Türkiye'de Bilgi Üretimi Ve Bilim Politikaları Uluslararası Sempozyumu*, Der. Orhan Neçare, (ss.234-271) Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları.
- Laszlovszky, J. (2003). Ottoman Period in Archaeology-Post-Medieval Archaeology, *Hungarian Archaeology At The Turn Of The Millennium*, Ed. Zsolt Vısy, (ss.405) Budapest: Ministry of National Cultural Heritage – Teleki László Foundation.
- Mcneill, W. H. (2015). Dünya Tarihinde Osmanlı İmparatorluğu. *Osmanlı ve Dünya*, Der. Tuğçe İnceoğlu ve Adem Koçal, (ss.63-82) İstanbul: Timaş Yayınları.
- Mercangöz, Z. (2005). 4. Yılında Kuşadası Kadıkalesi- Anaia Kazısı, *Sanat Tarihi Dergisi*, 14, 205-233.
- Mülayim, S. (1983). *Sanat Tarihi Metodu*, İstanbul: Anadolu Sanat Yayınları.
- Mülayim, S. (2006). Cumhuriyet Döneminin İlk Kazıları, *Türk Dili Dil ve Edebiyat Dergisi*, 92(655), 63-68.
- nmnh.typepad, (2018) "What is Historical Archaeology?", Erişim Tarihi: 12.11.2018 https://nmnh.typepad.com/rogers_archaeology_lab/2014/05/historicalarchaeology.html.
- Orman, İ. (2012), Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, (Türbe md. 41.Cilt, ss.368-466), İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Osmanlica.ihya, (2019). "Divanhane", Erişim Tarihi: 09 Nisan 2019, <https://osmanlica.ihya.org/divanhane-nedir-ne-demek.html>.
- Ortaylı, İ. (2016). *Türklerin Tarihi*, İstanbul: Timaş Yayınları.
- Özbalaban, O. S. (2016). *Cezayirli Hasan Paşa köşkünün Osmanlı Arkeolojisi Yöntemleriyle İncelenmesi*, (Yüksek Lisans Tezi), Çanakkale: Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Özbayoğlu, E. (1994). Ortaçağ Arkeolojisi, *Anadolu Araştırmaları*,13, 241-245.
- Özdoğan, M. (2006). *Arkeolojinin Politikası ve Politik Bir Araç Olarak Arkeoloji*, İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları.
- Özdoğan, M. (2011a). *50 Soruda Arkeoloji*, İstanbul: 7Renk Basım Yayın ve filmcilik.

- _____ (2011b), *Arkeolojik Kazılar Bilimsel Çalışma mı Toprak Hafriyatı mı*, İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları.
- Özer, M. (2011). Edirne Yeni Sarayı'nın (Saray-ı Cedid-i Amire) Mevcut durumu, sorunları ve yapılması gerekenler, Trakya Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi, 1(2), 37-56.
- Özer, M. (2014 a). Edirne Sarayı (Saray-ı Cedid-, Âmire)'ndan Günümüze Ulaşabilen Yapılar Hakkında, *Turkish Studies*, 9(10), 809-836.
- _____ (2014 b), Edirne Yeni Saray (Saray-ı Cedid- İ Âmire) Kazısı 2013 Yılı Çalışmaları , 36. Kazı Sonuçları Toplantısı, 3, 495-524.
- Özer, M. (2013). Edirne Yeni Saray (Saray-ı Cedid-i Amire) Kazısı 2009 Yılı Çalışmaları, *Sanat Tarihi Dergisi*, 22(2), 1-43.
- Özer, M. (2015). Edirne Yeni Saray (Saray-ı Cedid-i Amire) Kazısı, 37. Kazı Sonuçları Toplantısı, 3, 595-622.
- Özsavaşçı, A., Şengün, R., Şenocak Thys, L. ve Tanyeli, G.(2016,). Rölöve, Restitüsyon, Konservasyon Projelerinden Restorasyon Uygulaması ve Yeni Kullanım Sürecine Seddülbahir Kalesi - 2016 Yılı Çalışmaları, *Kârgir Yapılarda Koruma ve Onarım Semineri VIII Bildiri Kitabı*, İstanbul: İBB/KUDEP.
- Öztaşkın, M. (2009). Eskişehir Karacahisar Kalesi Ortaçağ Seramiklerinden Bir Grup: Yeşil ve Erguvan Lekeli Seramikler, *XIII. Ortaçağ ve Türk Dönemi Kazıları ve Sanat Tarihi Araştırmaları Sempozyumu Bildirileri*, 525-536.
- Özyiğit, Ö. (2009). 2008 Yılı Phokaia Kazı Çalışmaları , 31. Kazı Sonuçları Toplantısı, 3, 65-88.
- Pam. C. (2009). The Archaeology Of Medieval Europe, *History Compass*, 7(3), 879-893.
- Parlayan, A. (2017). Osmanlının Kayıp Sarayı, *Atlas Tarih*, 45, 80-91.
- Parman, E. (2003). Eskişehir (Merkez Karacaşehir Köyü) Karacahisar Kalesi 2002 Yılı Kazı Çalışmaları, 25. Kazı Sonuçları Toplantısı, 2, 365-370.
- Parman, E. (2006). Eskişehir (Merkez Karacaşehir Köyü) Karacahisar Kalesi 2005 Yılı Kazı Çalışmaları, 28. Kazı Sonuçları Toplantısı, 2, 1-12.
- Peker, A. U. (2015). Macaristan Zigetvar'da Kanuni Sultan Süleyman'ın Türbesini Bulma Çalışmaları Kapsamında Ekim 2015'de Yapılan Kazı ve Araştırma Çalışmaları ve Buluntular Hakkında Rapor, *Zigetvar Türbe Kazısı TİKA Raporu Kasım 2015*, 1-31.
- Peker, A. U. (2016). TİKA Macaristan - Zigetvar Kanuni Sultan Süleyman Türbe Palankası Kazı ve Araştırma Projesi - 2016 Sezonu Arkeolojik Kazı ve Araştırma Çalışmaları Değerlendirme Raporu, *Zigetvar -Kanuni Sultan Süleyman Türbe Palankası Arkeolojik Kazı ve Araştırmaları – 2016 Raporu*, 1-118.
- Peker, A. U. (2017). TİKA Macaristan - Zigetvar Kanuni Sultan Süleyman Türbe Palankası Kazı ve Araştırma Projesi 2017 Sezonu Arkeolojik Kazı ve Araştırma Çalışmaları Değerlendirme Raporu, *Zigetvar - Kanuni Sultan Süleyman Türbe Palankası Arkeolojik Kazı ve Araştırmaları – 2017 Raporu*, 1-72.

- Pektaş, K. (2006). 2004-2005 Yılları Bitlis Kalesi Kazısı , 28. *Kazı sonuçları Toplantısı*, 1, 501-518.
- Pektaş, K. (2017) Beçin Kalesi 2016 Yılı Kazı ve Envanter Çalışmaları, 39. *Kazı Sonuçları Toplantısı*, 1, 239-247.
- Petersen, A. (2017). Ottoman archaeology in Bulgaria: Current Research and Future Prospects", *Journal of Islamic Archaeology*, 4(1), 17.
- Sahillioğlu, H., (1989), Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, (Akçe md. 2.Cilt, ss.224-227), İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Seslisözlük. 2019a. "Kagir" , (Erişim Tarihi: 09 Nisan 2019) Kaynak: <https://www.seslisozluk.net/kagir-nedir-ne-demek/>.
- Seslisözlük. 2019b. "Kod" , (Erişim Tarihi: 09 Nisan 2019) Kaynak: <https://www.seslisozluk.net/kot-nedir-ne-demek/>.
- Seslisözlük. 2019c. "Kasr" , (Erişim Tarihi: 09 Nisan 2019) Kaynak: <https://www.seslisozluk.net/kasr-nedir-ne-demek/>.
- Seslisözlük. 2019d. "Bezirhane", (Erişim Tarihi: 09 Nisan 2019) Kaynak: <https://www.seslisozluk.net/bezir-ya%C4%9F%C4%B1-nedir-ne-demek/>.
- Sevin, V. ve Caneva, İ. (1994). 1993 Yılı Mersin/Yumuktepe Kazıları, 16. *Kazı Sonuçları Toplantısı*, 1, 27-42.
- Sevin, V., Sevin Arslan, N. ve Kalsen, H. (2008). Harput İç kale Mahalle Kazısı: Osmanlı'ya Arkeolojik Bir Yaklaşım, *Bellekten*, 264(72), 529-541.
- Sevin, V. (2009). Harput İç Kale Osmanlı Mahalle Kazısı 2008 Yılı Çalışmaları, 31. *Kazı Sonuçları Toplantısı*, 1, 373-384.
- Sevin, V., Arslan Sevin, N. ve Aşan. M.B., (2013). Harput Kalesi Arkeolojik Kazı çalışmaları 2005-2007, *Fırat Üniversitesi Harput Uygulama ve Araştırma Merkezi Geçmişten Geleceğe Harput Sempozyumu*, 789-806.
- Sevin Arslan, N. (2010). Harput Osmanlı Mahalle Kazısı 2009 Yılı Çalışmaları, 32. *Kazı Sonuçları Toplantısı*, 1, 242-257.
- sha.org. (2018). " Historical Archeology Journal", Erişim Tarihi: 15.11.2018, <https://sha.org/publication-links/historical-archaeology-journal/> ,
- Silberman, N.A. (2004). Sultanlar, Tüccarlar ve Azınlıklar, *Osmanlı Arkeolojisi*, Der. Uzi Baram ve Lynda Carroll, Çev. Bilgi Altınok, (ss.247-255), İstanbul: Kitap Yayınevi.
- Snyder, A. B. (2004). Osmanlı Camisinin Dönüşümleri, Yorumları ve Görünümleri, *Osmanlı Arkeolojisi*, Der. Uzi Baram ve Lynda Carroll, Çev. Bilgi Altınok, (ss.219-246) İstanbul: Kitap Yayınevi.
- Stein, M.L. (2007). *Osmanlı kaleleri: Avrupa'da hudut boyları*, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Şimşek, H. ve Yıldırım, A. (2013). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*, Ankara: Seçkin Yayıncılık.

- Terzioğlu, A. (1992). Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, (Bimaristan md. 6. Cilt, ss.163-178), İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Thys Şenocak, L. (2007). Research at The Ottoman Fortress Of Seddülbahir 2005-2006, 25.Araştırma Sonuçları Toplantısı, 2, 63-76.
- Tóth, A. (2014) Medieval and Ottoman Period (14th–17th c.) Archaeology in the Drava River Region, Hungary. Results of an Interdisciplinary Project, Underwater Archaeological Investigations-Remains Of An Ottoman Floating Bridge at Drávatamási, *Acta Archaeologica Academiae Scientiarum Hungaricae*, 65(1), 165-166.
- Toynbee, A. J.(2015). Osmanlı İmparatorluğu'nun Dünya Tarihindeki Yeri , *Osmanlı ve Dünya*, Der. Tuğçe İnceoğlu ve Adem Koçal, (ss.35-64) İstanbul: Timaş Yayınları.
- Uluçam, A. ve Kavaklı, E. (1998). Eski Van Hüsrev Paşa Külliyesi Kazısı 1997, 20. *Kazı Sonuçları Toplantısı*, 2, 613-630.
- Uluçam, A. ve Kavaklı, E. (1999). Eski Van Hüsrev Paşa Külliyesi Kazısı 1998, 21. *Kazı Sonuçları Toplantısı*, 2, 417-426.
- Uluçam, A. (2017). Hasankeyf'teki Kültürel Mirasın Bugünkü Durumu, *XX. Uluslararası Ortaçağ ve Türk Dönemi Kazıları ve Sanat Tarihi Araştırmaları Sempozyumu Bildirileri*, 1, 14-36.
- Ünal, A. (2010). Tarih Yazmak, Batı Tarih Yazıcılığı Eski Anadolu Tarihi ve Arkeolojisi ve Türkiye'de Durum , *Hitit Haber*, 2(3), 70-75.
- Ünal, M.A. (1997). Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, (Harput md. 16. Cilt, ss.4232-235), İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Ünar, Ş. (2014). 1938 Yılları Arasında Türk Arkeolojisi, *1.Uluslararası Türk Dünyası Araştırma Sempozyumu*, ss.1-20.
- Vionis, A. (2006). The Archaeology of Ottoman Villages in Central Greece Ceramics, Housing and Everyday Life İn Post-Medieval Boeotis, *Hayat Erkanal'a Armağan- Kültürlerin Yansıması*, Der. Betül Avunç, (ss.784-800)İstanbul: Homer Kitapevi.
- Ward, C. (2004). Sadana Adası Batığı, *Osmanlı Arkeolojisi*, Der. Uzi Baram ve Lynda Carroll, Çev. Bilgi Altınok, (ss.188-204), İstanbul: Kitap Yayınevi.
- Wendy, S. (2011). Anıt Mezarlardan Müzeye: Eski Eserlerin Osmanlı Modernitesi İçin Dirilişi, *Geçmişe Hücum*, Der. Zainab Bahrani, Zeynep Çelik, Edhem Eldem, (ss.423-442), İstanbul: Garanti Kültür A.Ş.
- Yalçın, A. (2006). Boğaziçi Topografyası 2005 Yılı Araştırmaları, 24. Araştırma Sonuçları Toplantısı, 2, 297-310.
- Yalçın, A. (2011). Anadolu Kavağı, Yoros Kalesi 2010 Yılı: Kazı, Koruma-Onarım Çalışmaları , 33. *Kazı Sonuçları Toplantısı*, 3, 97-114.
- Yavaş, A. (2017). Samsat Höyük Ortaçağ Temrenleri Konusunda İlk Tespitler, *Masrop E-Dergi*, 10(14-15), 35-42 , Erişim Tarihi:25.05.2018, <http://masrop.org/sayi6-issn1307-4008/> .

- Yazıcı, N. (2009). Prof. Dr. Oktay Aslanapa ve Anadolu'daki Türk Dönemi Kazılar, *Türk Dünyası Araştırmaları*, 183, 505-524.
- Yazıcı Metin, N. (2016). Trakya'da Bir Osmanlı Sanayi Tesisi Kırklareli Demirköy'de ki Fatih Dökümhanesi Kazılar, *Arkeoloji ve Sanat*, 152, 173-188
- Yenişehirlioğlu, F. (2002). Tekfur Sarayı Çini Fırınları Kazısı 1995-2001, *24. Kazı Sonuçları Toplantısı*, 1, 329-344.
- Yıldırım, Ş. (2004.). Hıdırlık Tabyası Kurtarma Kazısı 2003, 14. Müze Çalışmaları ve Kurtarma Kazıları Sempozyumu, 251-258.
- Yılmaz, Z. ve Uysal, A.O. (2005). Demirköy Fatih Demir Dökümhanesi 2004 Yılı Araştırma ve Kazı Çalışmaları, *27. Kazı Sonuçları Toplantısı*, 2, 421-436
- Yücel, E. (2006). Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, (Müze md. 32. Cilt, ss.240-243), İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Ziadeh S. G. (2004). Osmanlı Ti'innik'inin Arkeolojisi, *Osmanlı Arkeolojisi*, Der. Uzi Baram ve Lynda Carroll, Çev. Bilgi Altınok, (ss.90-99), İstanbul: Kitap Yayınevi.

EKLER

EK 1 SÖZLÜK

Akçe: Osmanlı Devleti'nin ilk zamanlarından itibaren bastırılan ve kullanılan gümüş para birimidir. (Sahillioğlu, 1989, s. 224).

Akıt: Tümülüs tarzında yapılmış Türk mezarları (Karamağralı, 1988, s. 144).

Asar-ı Atika: Eski eserler (Yücel, 2006, s. 242).

Bezirhane: Bezir, keten tohumundan çıkarılan ve yağlı boya yapmak için içine renkli maddeler katılan, çabuk kurur bir yağdır. Bezirhane ise bu yağın çıkarıldığı mekâna verilen ad (Seslisözlük, 2019d).

Darüşşifa: Selçuklu ve Osmanlı döneminde sağlık hizmeti verilen ve bu amaçla gerektiğinde hastaların yatarak tedavi oldukları yer, hastane (Terzioğlu, 1992 s. 163).

Divanhane: Saray ya da benzeri işlevi olan yapılarda ki odalar arasındaki en büyük salon. Divan kurulacak büyük oda. (Osmanlica.ihya. 2019).

İmarethane: Osmanlı döneminde yoksullara yardım amacıyla oluşturulan hayır kurumları, aşevi olarak kullanılan vakıf ve yapı (Budak, 2016, s.21).

Kâgir: Mimaride taş, tuğla veya harçla yapılmış yapı (Seslisözlük, 2019a).

Kasr: Köşk veya saray olarak yapılmış yapı (Seslisözlük, 2019c).

Kot: Bir noktanın, seçilen bir karşılaştırma yüzeyine göre yükseltisi. Genellikle seçilen nokta deniz seviyesidir (Seslisözlük, 2019b).

Külliye: Cami ile birlikte medrese, imaret, türbe, kütüphane, hamam, aşevi, kervansaray, çarşı, okul, hastane, tekke, zaviye binalarından oluşan yapılar topluluğu (Çobanoğlu, 2002, s. 542)

Nekropol: Yunanca ölümler kenti demektir. Kent dışında bulunan mezarlık alanı (Er, 2004, s. 240).

Nizamname: Tüzük

Palanka: Etrafı hendeklerle çevrili ahşap ya da topraktan surlara sahip küçük kale, hisarcık. Palanka, Macarca' da kalecik anlamına gelir ve Osmanlı Devleti'nin Balkanlarda Macarlarla mücadelesi sırasında Türk askeri lügatine girmiştir (Stein, 2007, s. 45).

Şifahane: Şifaya vesile olan yer, Hastane (Terzioğlu, 1992 s. 163).

Tabya: Bir bölgeyi savunmak için yapılan ve silahlarla güçlendirilen askeri yapıdır (Acioğlu, 2016, s. 3)

Tekke: Tasavvufun yâni İslâm ahlâkı ilminin ve diğer dînî ilimlerin öğretildiği ve tatbik edildiği yer (Kara, 2011, s. 368).

Topografya: Bir arazi yüzeyinin tabii veya suni ayrıntılarının meydana getirdiği şekli kâğıt üzerinde harita ve tablo şeklinde gösterilmesiyle ilgili ölçme, hesap ve çizim işlerinin hepsi hepsine verilen ad. (Kentmuhendislik, 2019).

Türbe: Devlet adamlarının veya din âlimlerinin mezarlarının bulunduğu oda şeklindeki binaya verilen mekân (Orman, 2012, s. 464).

Zaviye: Tekkenin küçüğü (Kara, 2011, s. 369).

EK-2 OSMANLI ARKEOLOJİSİNE YARDIMCI TARİHLER KRONOLOJİSİ

Kuruluş Dönemi

- 1261-1310 Batı Anadolu'da Menteşe, Aydın, Saruhan, Karasi ve Osmanlı Beyliklerinin kurulması
- 1301 Osman Gazi'nin Koyun hisar zaferi
- 1326 6 Nisanda Bursa Osmanlılar tarafından fetih edildi, Osman Gazi vefatı ve Orhan Gazi'nin tahta çıkışı
- 1327 Bursa'da ilk Osmanlı akçesinin basılması
- 1331 İznik'in fethi
- 1337 İzmit'in fethi
- 1352 Orhan Beyin Cenevizlilere kapitülasyon vermesi
Orhan Beyin oğlu Süleyman Paşa'nın Edirne'ye *Adrianople*'ye girmesi
Süleyman Paşa'nın *Tzçimpe*'yi alması ve Trakya'da Osmanlı fetihlerinin başlaması
- 1354 Osmanlıların Ankara ve Gelibolu'nu alması
- 1361 I.Murad'ın Edirne'yi Fethi
- 1362 Orhan Bey'in ölümü
I.Murad'ın tahta çıkması
Anadolu'da Osmanlıya karşı ayaklanmaların başlaması
- 1363-1365 Güney Bulgaristan'ın ve Trakya'daki fetihler; Filibe'nin Fethi
- 1387 Selanik'in Fethi v
Karamanoğullarına karşı zafer kazanılması
- 1388 Kuzey Bulgaristan'ın alınması
- 1389 Kosova Savaşı
I.Beyazid'in tahta çıkması
- 1389-1390 Batı Anadolu ve Menteşe, Aydın, Saruhan, Germiyan ve Hamidili Beyliklerinin alınması

- 1390 Antalya ve Alanya'ya girilme ve Üsküp'ün fethi
- 1394-1402 Osmanlı'nın İstanbul'u kuşatması
- 1394 Teselya'nın fethi
- 1395 Eflak'ın Osmanlıya ait bir eyalet haline gelmesi
- 1397 Karaman'ın Osmanlıya katılması
- 1400 Memlük şehirlerinden Malatya ve Elbistan'ın alınması
- 1402 Ankara Savaşı
- 1403 Yıldırım Beyazid'in intihar etmesi
Timurun Anadolu Byeliklerini Canlandırması
Süleyman Çelebi, İsa Çelebi, I.Mehmed'in taht kavgaları
Selanik'in Bizansa geçmesi
- 1413 I.Mehmed'in ülke birliğini kurması
- 1414 I.Mehmed'in Konya'yı kuşatması
Hamidili'yi tekrar ele geçirmesi
- 1415 Batı Anadolu seferi; İzmir ve diğer ege şehirlerinin alınması
- 1417 Karaman, Niğde ve Kırşehir'in alınması
- 1421 I.Mehmed'in ölümü
- 1422 II.Murad'ın İstanbul'u kuşatması
- 1423 Candaroğlu ve Karamanoğullarının Osmanlı hâkimiyetine girmesi
- 1430 Selanik'in ve İyonya'nın alınması
- 1439 Bosna Krallığının Osmanlılar tarafından haraca bağlanması
- 1444 II.Murad'ın tahdını oğlu II.Mehmed'e bırakması
- 1446 II.Muard'ın tekrar tahta gelmesi
- 1451 II.Murad'ın ölümü
- 1453 Rumeli Hisarının II.Mehmed tarafından inşası
- 1453 İstanbul'un Fethi

Yükselme Dönemi

- 1456 Trabzon Rum İmparatorluğu'nun Haraca bağlanması
- 1458 Osmanlıların Mora'ya girmesi
- 1460 Mora'nın alınması
- 1461 Candaroğullarının ve Trabzon Rum İmparatorluğunun alınması

- 1462 Eflak'ın alınması
- 1463 Bosna'nın alınması
- 1464 Mora'nın tekrardan alınması
- 1469-1474 Karamanoğullarının bertaraf edilmesi
- 1473 Otlukbeli Savaşı
- 1481 II.Mehmed'in ölümü
II.Beyazid'in Tahta çıkması
- 1484 Kili ve Akkerman'ın alınması
- 1499 Navarin deniz zaferi
İnebahtı'nın alınması
- 1512 I.Selim'in babasını tahttan feragat etmeye zorlaması
II.Beyazid'in ölümü
- 1514 I.Selim'in Çaldıran'da Şah İsmail'i yenmesi
- 1516 Diyarbakır'ın fethi
Memlüklerin Mercidabık'da yenilgiye uğratılması
I.Selim'in Halep' girimesi
- 1517 Mekke Şerifinin I. Selim'e itaat ettiğini duyurması
- 1520 I.Selimin vefat etmesi
Sultan Süleyman'ın tahta çıkması
- 1521 Belgrad'ın Fethi
- 1522 Rodos'un fethi
- 1526 Mohaç Meydan Muharebesi
- 1534 Tebriz'in alınması
- 1538 Güney Moldovya'nın alınması
- 1541 Macaristan'ın Osmanlı'ya katılması
- 1548 İran seferi, Van'ın alınması
- 1553 Şehzade Mustafa'nın idam edilmesi
- 1554 Nahçıvan ve Erivan'ın alınması
- 1556 Süleymaniye'nin ibadete açılması
- 1566 Zigetvar Kuşatması, Kanuni'nin ölümü ve II. Selim'in tahta çıkması
- 1569 Ruslara kaarşı sefer başlaması
Don-Volga kanalı projesi

- 1574 II.Selim'in ölümü, III.Muradın tahta çıkması
1578 Veziriazam Sokullu Mehmed Paşa'nın öldürülmesi

Duraklama Dönemi

- 1588 Karabağ'ın alınması
1589 Yeniçeri İsyanı
1595 II.Murad'ın ölümü, III.Mehmet'in tahta çıkması
1596 Celali Ayaklanması
1603 III.Mehmed'in ölümü, I.Ahmet'in tahta çıkması
1609 Sultan Ahmet Camisinin yapılmaya başlaması
1617 Sultan Ahmet Camisinin ibadete açılması
I. Ahmet'in ölümü, I. Mustafa'nın tahta çıkması
1618 I. Mustafa'nın tahttan indirilmesi, II. Osman'ın tahta çıkması
1622 Yeniçeri ayaklanması ve II. Osman'ın öldürülmesi, I. Mustafa'nın tekrar tahta çıkması
1623 I. Mustafa'nın tahttan indirilmesi ve IV. Murad'ın tahta çıkması
1633 Büyük İstanbul yangını
1638 Bağdat'ın alınması
1639 İran'la Kars-ı şirin antlaşması
1640 IV. Murat'ın ölümü, I. İbrahim'in tahta çıkması
Büyük İstanbul yangını
1645 Büyük İstanbul yangını
1648 I. İbrahim'in tahttan indirilmesi ve IV. Mehmet'in tahta çıkması
1651 Ege'de Osmanlı donanmasının bozgunu
Kösem Sulta'nın katli
1665 Topkapı Sarayı yangını
1687 IV. Mehmed'in tahttan indirilmesi
II. Süleyman'ın Tahtta çıkması
1691 Mısır Çarşısı Yangını
II. Süleymanın Ölümü
II. Ahmet'in Tahtta Çıkması
1695 II. Ahmet'in Ölümü

1695 II. Mustafa'nın Tahta Çıkması

1699 Karlofça Antlaşması

Gerileme Dönemi

1703 II. Mustafa'nın Tahttan İndirilmesi

III. Ahmed'in Tahta Çıkışı

1719 Büyük İstanbul Depremi

1730 III. Ahmed'in Tahttan İndirilmesi

I. Mahmud'un Tahta Çıkması

1754 I. Mahmud'un Ölümü

III. Osman'ın Tahta Çıkması

1757 III. Osman'ın Ölümü

III. Mustafa'nın Tahta Çıkması

1774 III. Mustafa'nın Ölümü

I. Abdülhamid'in Tahta Çıkması

1789 I. Abdülhamid'in Ölümü

III. Selim'in Tahta Çıkması

1792 Rusya ile Yaş Antlaşması (Kırım, Taman yarımadası, Özü, Turla'ya kadar Karadeniz Kıyılarının Ruslara Bırakılması)

Dağılma Dönemi

1808 III. Selim'in Ölümü

IV. Mustafa'nın Tahttan İndirilerek II. Mahmud'un Tahta Çıkarılması

1829 Yunanistan'ın Bağımsızlık İlan Etmesi

1830 Fransa'nın Cezayir'i işgali

Sırbistan'ın özerkliği

1846 Müze-i Hümayun Aya İrini'de açılır.

1864 İlk resmi ruhsatla Ayasuluk'ta Wood'a kazı izni verilmistir.

1869 Süveyş Kanalının açılması

1869 İlk eski eser nizamnamesi (1. Asar-ı Atika Nizamnamesi) hazırlanır.

1871 İlk Müze-i Hümayun katalogu Goold tarafından yayımlanır.

1874 İkinci eski eser nizamnamesi (2. Asar-ı Atika Nizamnamesi) yürürlüğe girer.

- 1876 Abdülaziz'in tahttan indirilmesi V. Murad Tahta çıkışı
- 1878 Bulgaristan'ının özerkliği
Avusturya'nın Bosna-Hersek'i istilası
Sırbistan, Romanya, Karadağ bağımsızlık ilan eder
Fransa Tunus'u işgal eder
- 1881 Osman Hamdi Bey, Müze-i Hümayun'a müdür olması.
- 1882 Mısır'da İngiliz işgali
- 1883 Osman Hamdi Bey Nemrut'ta kazıya başlaması.
- 1884 Osman Hamdi Bey'in eski eser yasası yürürlüğe girer (3. Asar-ı Atika Nizamnamesi).
- 1887 Osman Hamdi Bey, Sayda kazısına baslar.
- 1891 İstanbul Arkeoloji Müzesi'nin ek binaları açılır.
- 1908 İkinci Meşrutiyetin ilanı
- 1909 II.Abdülhamit'in tahttan indirilmesi
V.Mehmed Reşad'ın tahta çıkması
- 1912 İtalya'nın 12 adayı işgali
Arnavutluk'un bağımsızlığı
- 1914 Birinci Dünya Savaşı
- 1916 Hicaz ve Mekke'nin kaybı
- 1917 Eski Şark Eserleri Müzesi açılması.
- 1918 Sultan Reşad'ın ölümü Vahdeddin'in tahta çıkışı
- 1919 Mustafa Kemal Paşanın Anadolu'ya çıkması
- 1920 Türk Asar-ı Atika Müdürlüğü'nün kurulması.
- 1922 Evkaf-ı İslamiyye adı altında bugünkü Türk İslam Eserleri Müzesi kurulması

CUMHURİYET DÖNEMİ

- 1923 Cumhuriyetin İlanı ve Türkiye Cumhuriyetinin kuruluşu
- 1924 Topkapı Sarayı müze haline getirilir.
- 1924 Osmanlı Hanedan mensuplarının sürgün edilmesi
- 1927 Türk İslam Eserleri Müzesi'nin açılışı.
- 1931 Türk Tarih Kurumu kurulur.
- 1932 1. Türk Tarih Kongresi yapılır.

- 1934 İlk büyük Türk kazısı, Ahlatlıbel ve Alacahöyük kazılarının başlaması
- 1934 Ayasofya ve Topkapı Sarayı müzelerinin açılışı.
- 1936 Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi kurulur.
- 1937 Sedat Çetintaş Sivas Keykavus Şifahanesi sondajını yapar.
- 1937 Konya Alaeddin Tepesi'nde Remzi Oğuz Arık'ın Arkeolojik kazılara başlaması.
- 1943 Sedat Çetintaş Bursa Orhan Hamamı sondaj çalışmasını yapar.
- 1944 Eski Eserler ve Müzeler Genel Müdürlüğü'nün kuruluşu.
- 1949 Kubadabad Selçuklu Sarayı'nda Zeki Oral'ın kazılara başlaması.
- 1961 Oktay Aslanapa Diyarbakır İç Kale kazısına başlar.
- 1963 Oktay Aslanapa İznik kazılarına başlar.

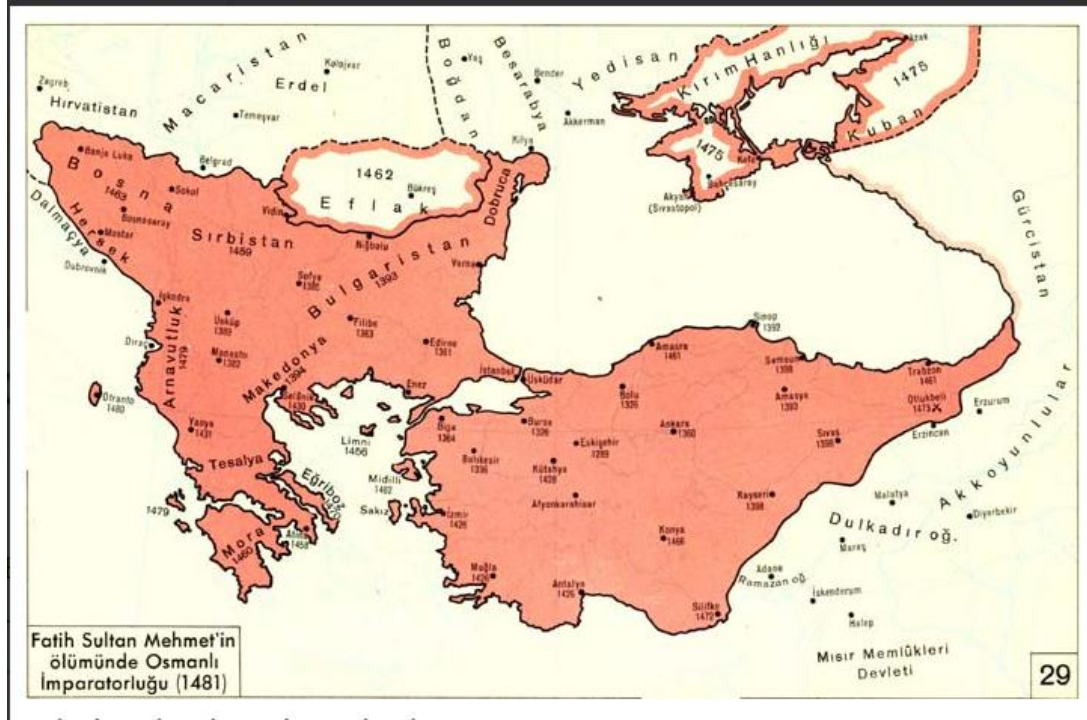

EK-3 HARİTALAR

Harita 2.1² Orhan Bey Döneminde Osmanlı Beyliği

² <https://payitaht.net.tr/fetihler/osman-bey-doneminde-yapilan-fetihler.html> .(Erişim tarihi : 05.05.2019)

Harita 2.2³ Fatih Sultan Mehmet Dönemi Sonu Osmanlı İmparatorluğu Yayılımı (1481)

Harita 2.3⁴ 2. Selim Döneminde Osmanlı'nın Yayılım Alanı

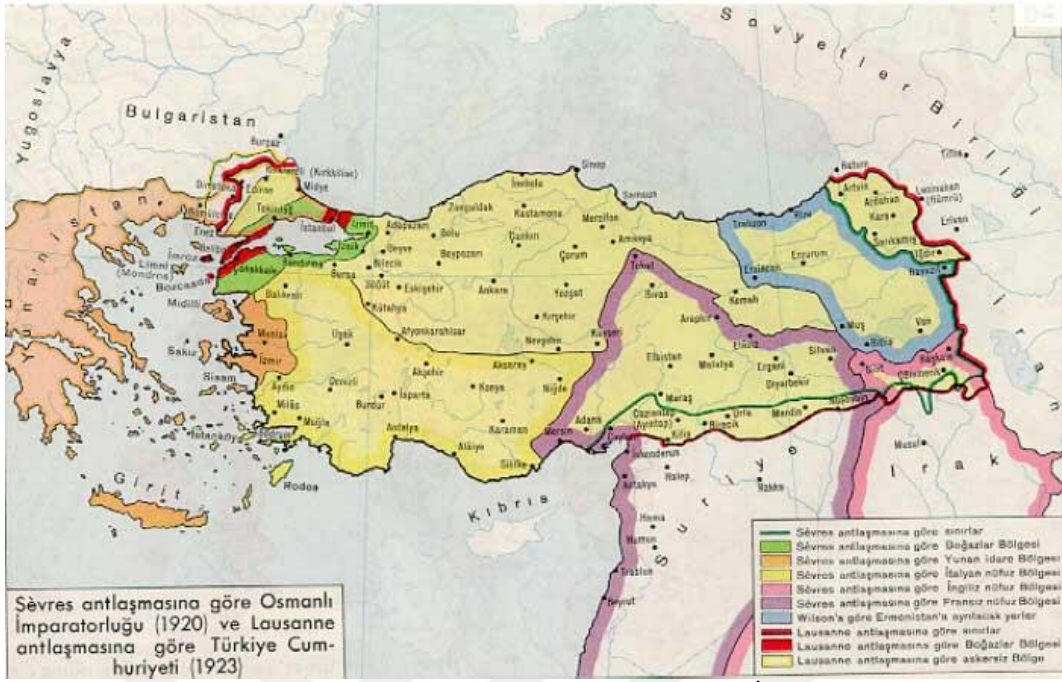
³ <http://aygunhoca.com/tarih-haritalari/100-osmanli-imparatorlugu-haritalari/394-fatih-doeneminde-osmanli-haritasi.html> . (Erişim tarihi : 11.05.2019)

⁴ <http://korkmazhaber.com/osmanli-imparatorlugunda-hangi-padisah-ne-kadar-topraga-hukmetti-9789.htm> . (Erişim tarihi : 11.05.2019)

Harita 2.4.⁵ Balkan Savaşları Sonunda Osmanlı Devletinin Egemenlik Alanı

⁵ <http://www.tarihportali.org/xx-yuzyilda-osmanli-haritalari/4893-i-dunya-savasi-oncesi-osmanli-haritasi.html>. (Erişim tarihi : 05.04.2019)

Harita 2.5^e. 1. Dünya Savaşı Sonunda Osmanlı İmparatorluğu

Harita 2.6. Demirköy Fatih Dökümhanesinin Google Earth'den görünümü

⁶ <http://hakkindabilgi.com/birinci-dunya-savasi-ve-osmanli-devleti/>. (Erişim tarihi : 12.05.2019)

Harita 2.7. Edirne Sarayı

Harita 2.8. Karacahisar Kalesi Google Earth'den Görünümü

⁷ <https://sanattarihi.medeniyet.edu.tr/tr/haberler/prof-dr-mustafa-ozer-edirne-sarayi-ve-osmanli-arkeolojisini-anlatti>. (Erişim tarihi : 01.05.2019)

Harita 2.9. Kale-i Tavas (Tabea antik kenti) Google Earth görüntüsü

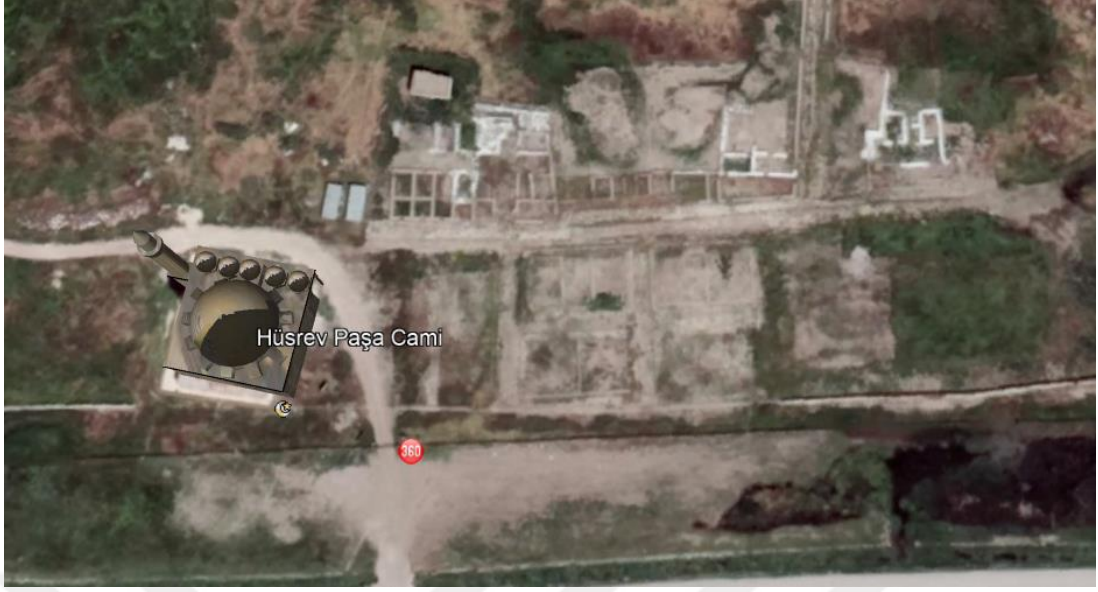
Harita 2.10. Harput Kalesi Google Earth Görünümü

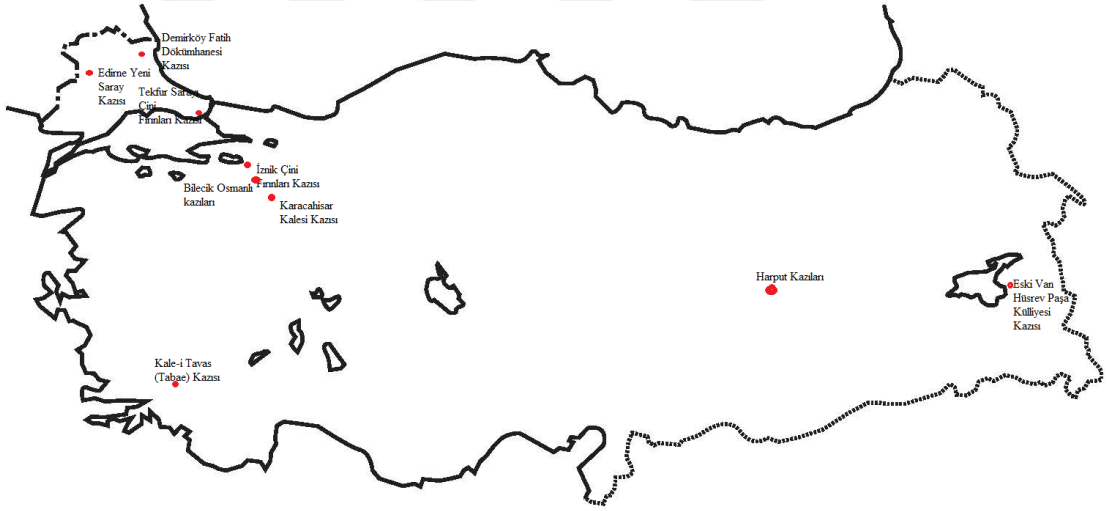
Harita 2.11. Bilecik Orhangazi İmaretı ve çevresi Google Earth Görüntüsü

Harita 2.12. Bilecik Orhangazi Cami ve çevresi Google Earth Görüntüsü

Harita 2.13. Van Hüseyinpaşa Külliyesi Google Earth Görüntüsü

Harita 2.14. Türkiye'deki Osmanlı Dönemi Kazılar

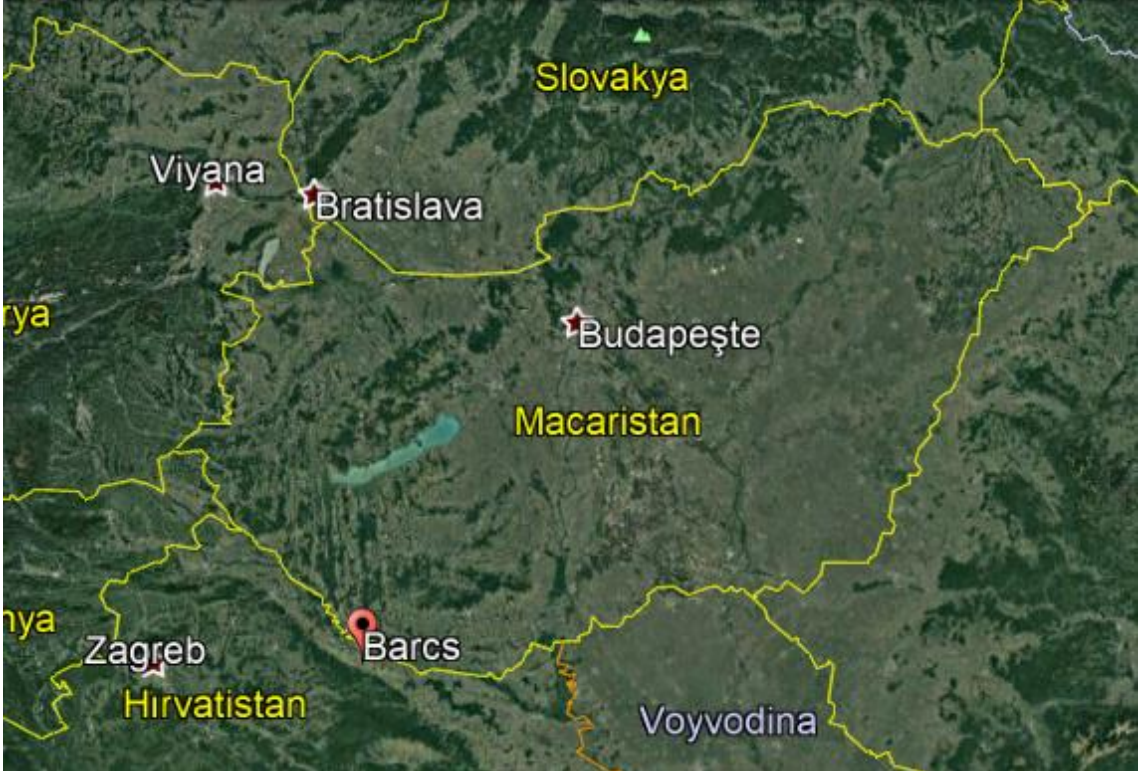
Harita 2.15. Gelibolu yarımadası (Aslan, 2008: Res 1)

Harita 2.16. Çanakkale Boğazındaki tabyaların yerleşim planı (Çavga, 2009 Harita3)

Harita 2.17. Özi kalesinin bulunduğu Ukrayna/Özi'nin Google Earth de konumu

Harita 2.18. Barcs kalesinin olduğu Barcs' in Google Earth'de konumu

Harita 2.19. Macaristan Drava bölgesi (Kovács, 2014: Fig.1)

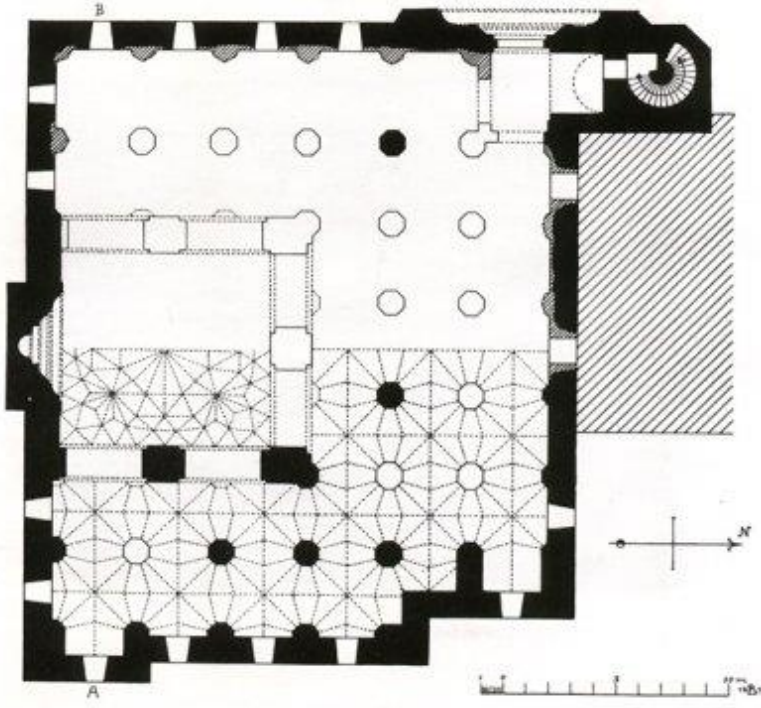

Harita 2.20. Yunanistan'da Boeotia'nın konumu⁸

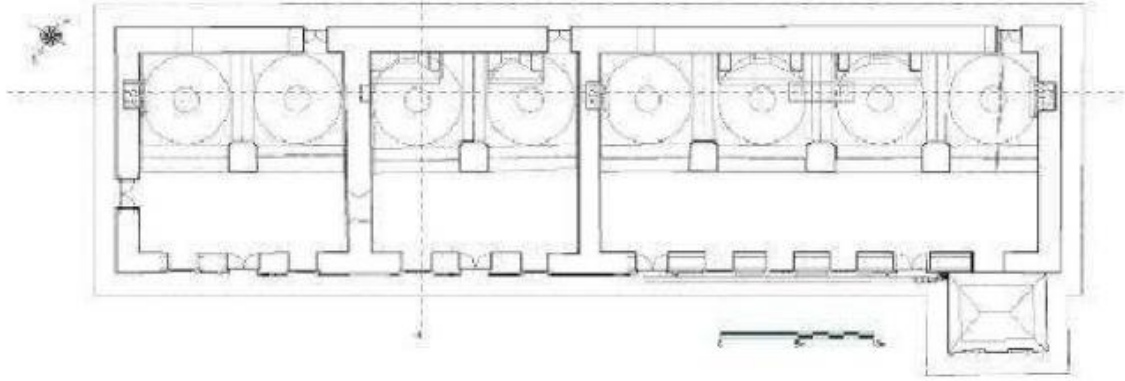
---

⁸ https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Nomos_Viotias.png. (Erişim tarihi : 01.05.2019)

EK-4 ÇİZİMLER

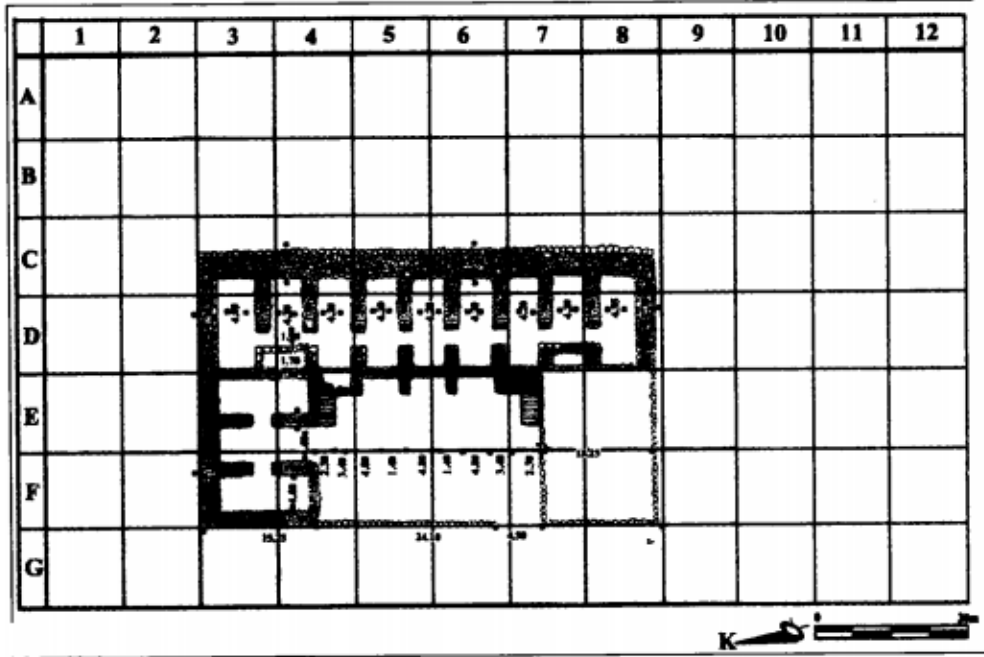
Çizim 2. 1⁹ Van Ulu Cami Çizimi

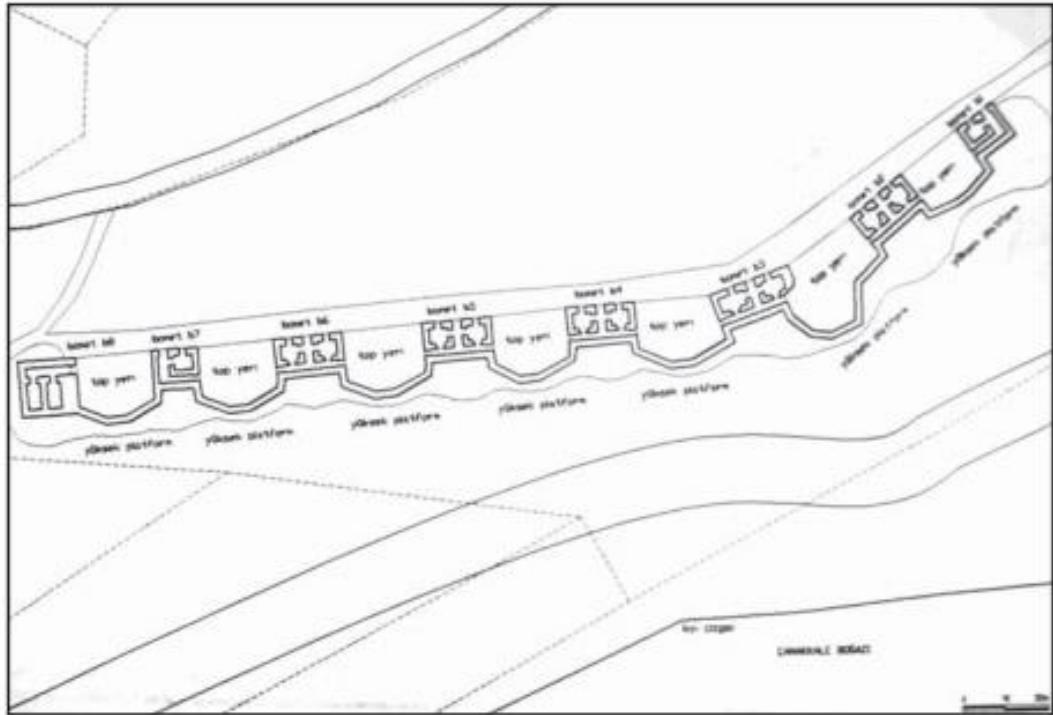
Çizim: 2 .2. Edirne Sarayı Matbah-ı Amire (Özer, 2014a: EYSK Arşiv)

⁹ : <http://wowturkey.com/forum/viewtopic.php?t=87659> . (Erişim tarihi : 02.05.2019)

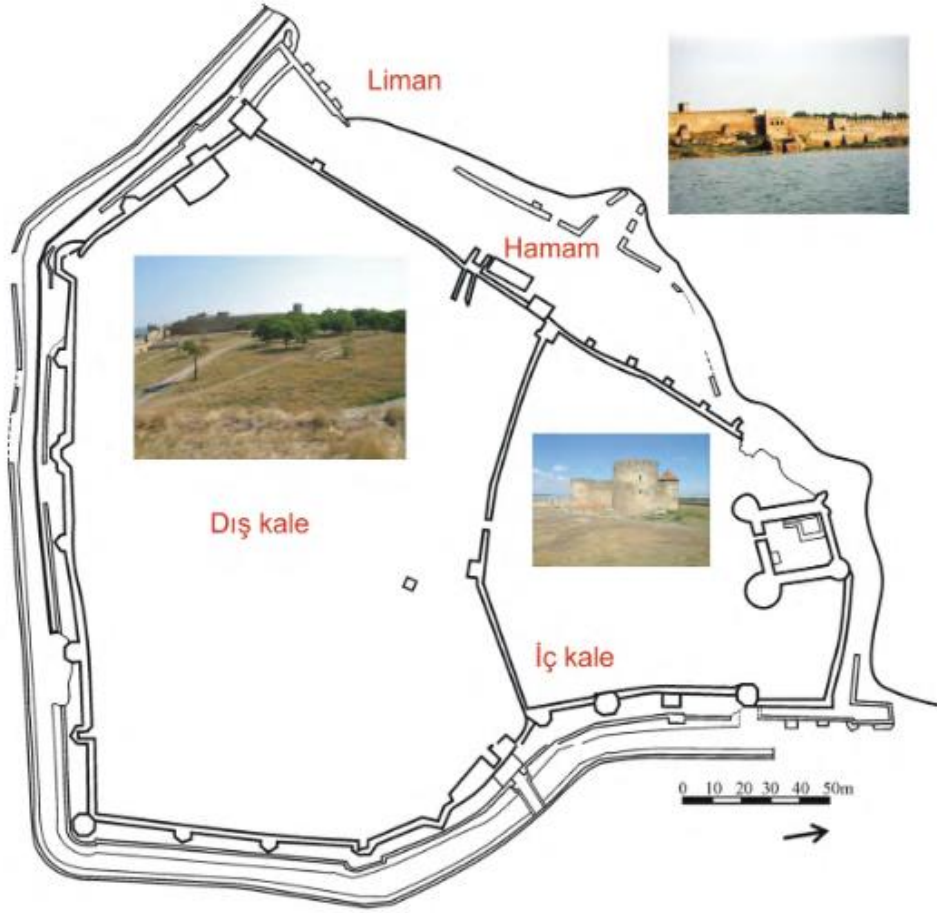

Çizim 2.5. Erzurum Aziziye Tabyası planı (Erkmen, 2002: Plan2)

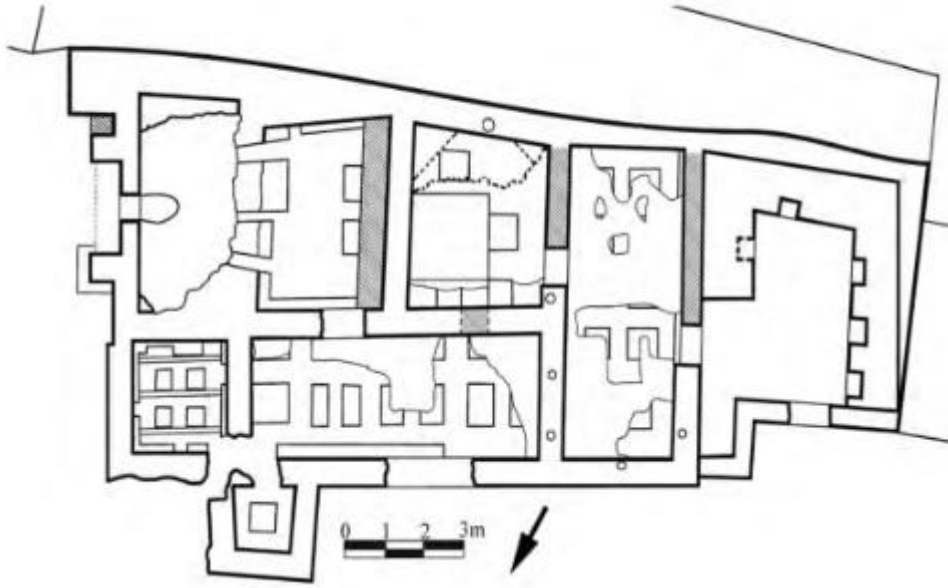

Çizim 2.6. Mecidiye Tabyası planı (Çavga, 2009: Plan1)

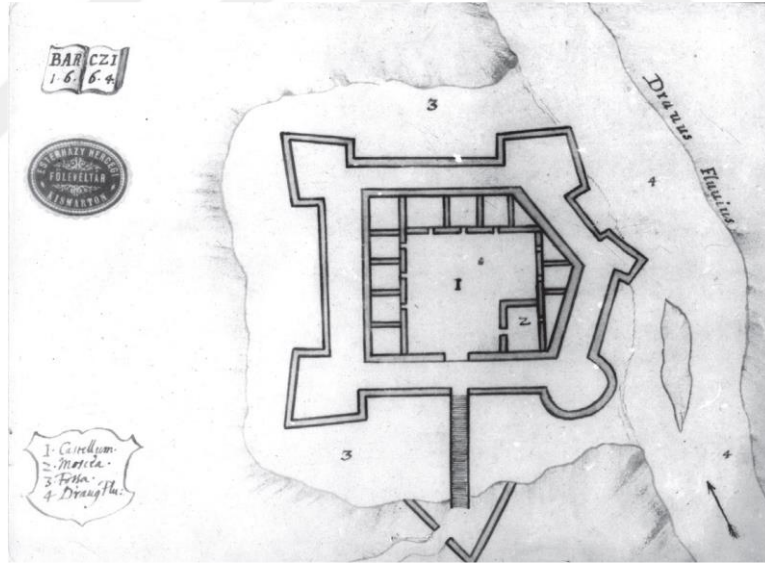

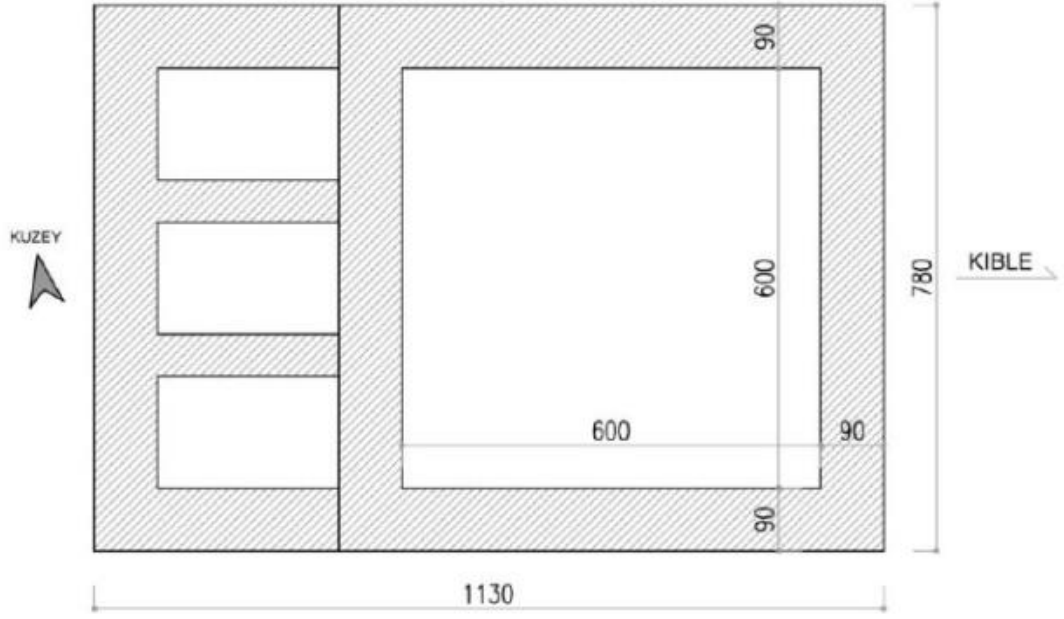
Çizim 2.7. Akerman Kalesi planı (Ersoy, 2012)

Çizim 2.8. Akerman Kalesi hamamı planı (Ersoy, 2012: Şekil1)

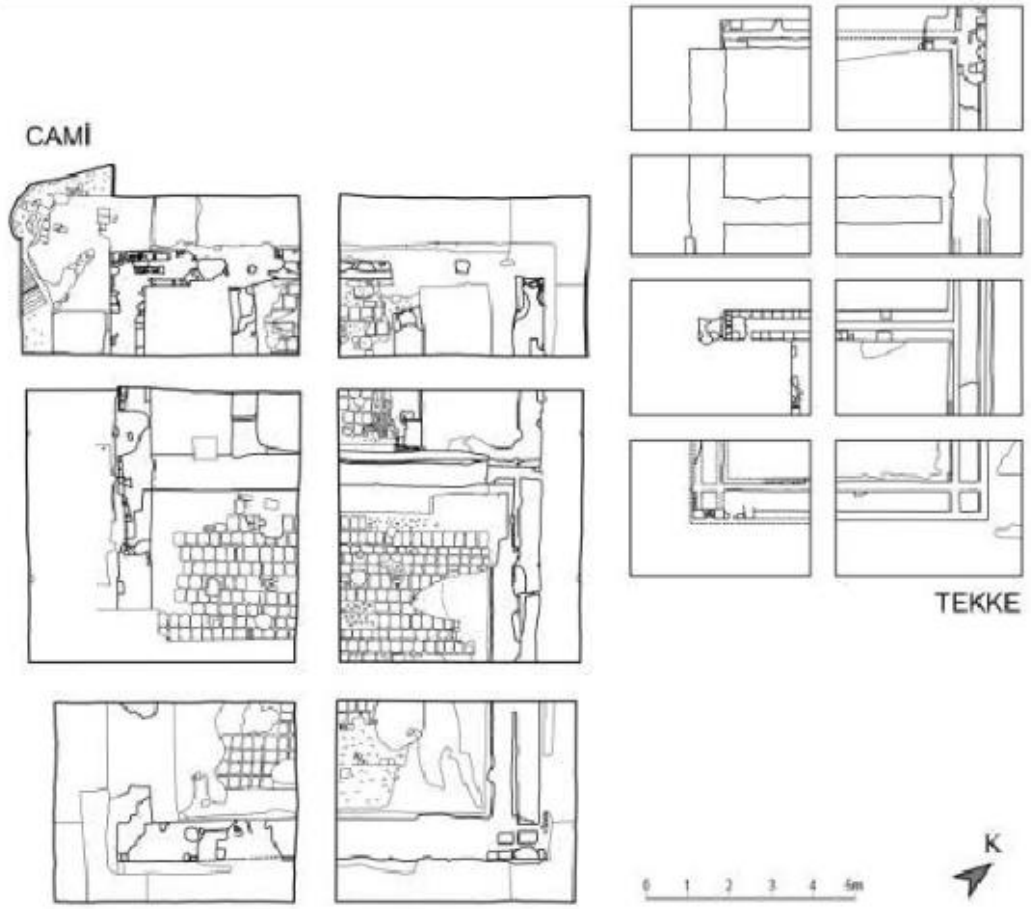

Çizim 2.9. Macaristan Ulusal Arşivindeki Pál Esterházy'nin Barcs'taki Osmanlı kalesine ait plan (E. Czikkely Nagy)

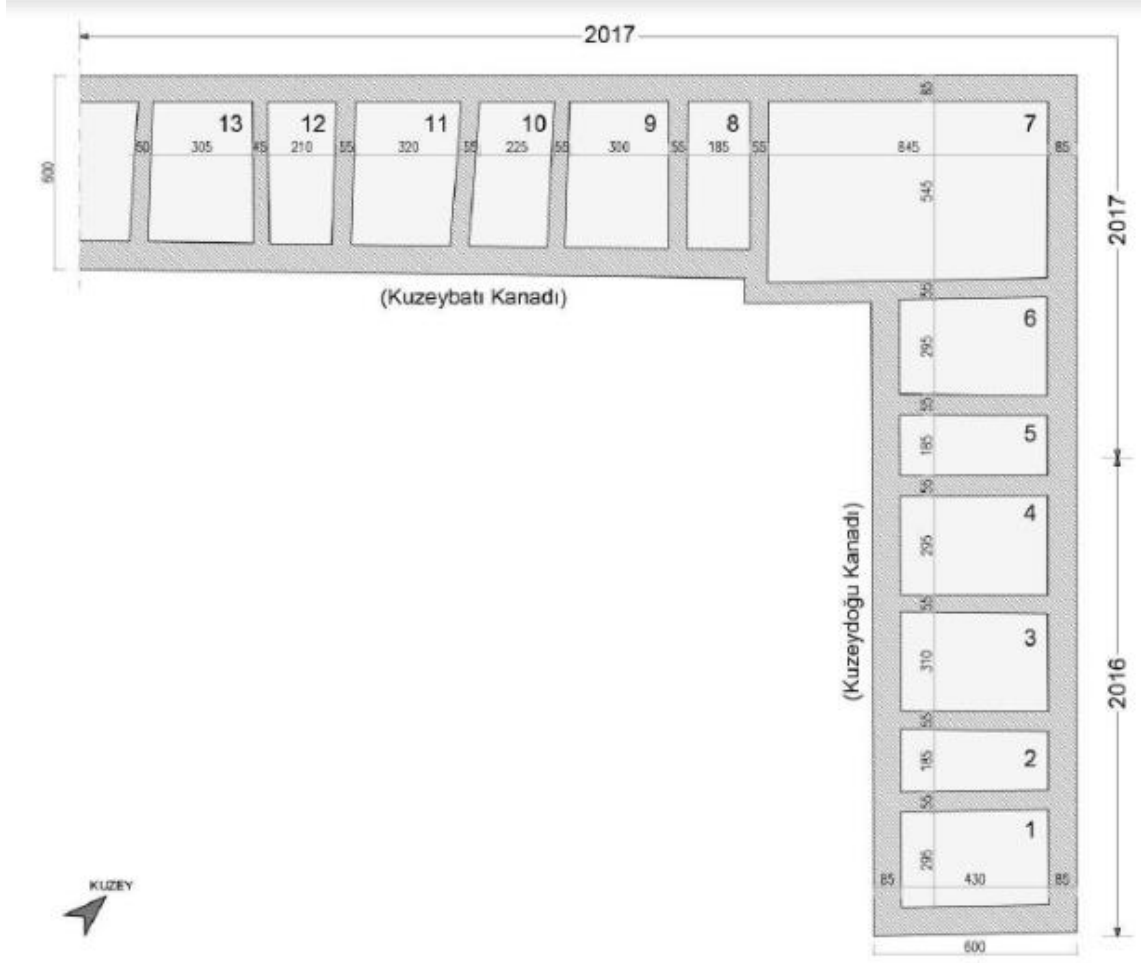

Çizim 2.10. Zığatvar-Üzüm Tepesindeki türbe planı (Peker, 2015: Resim12)

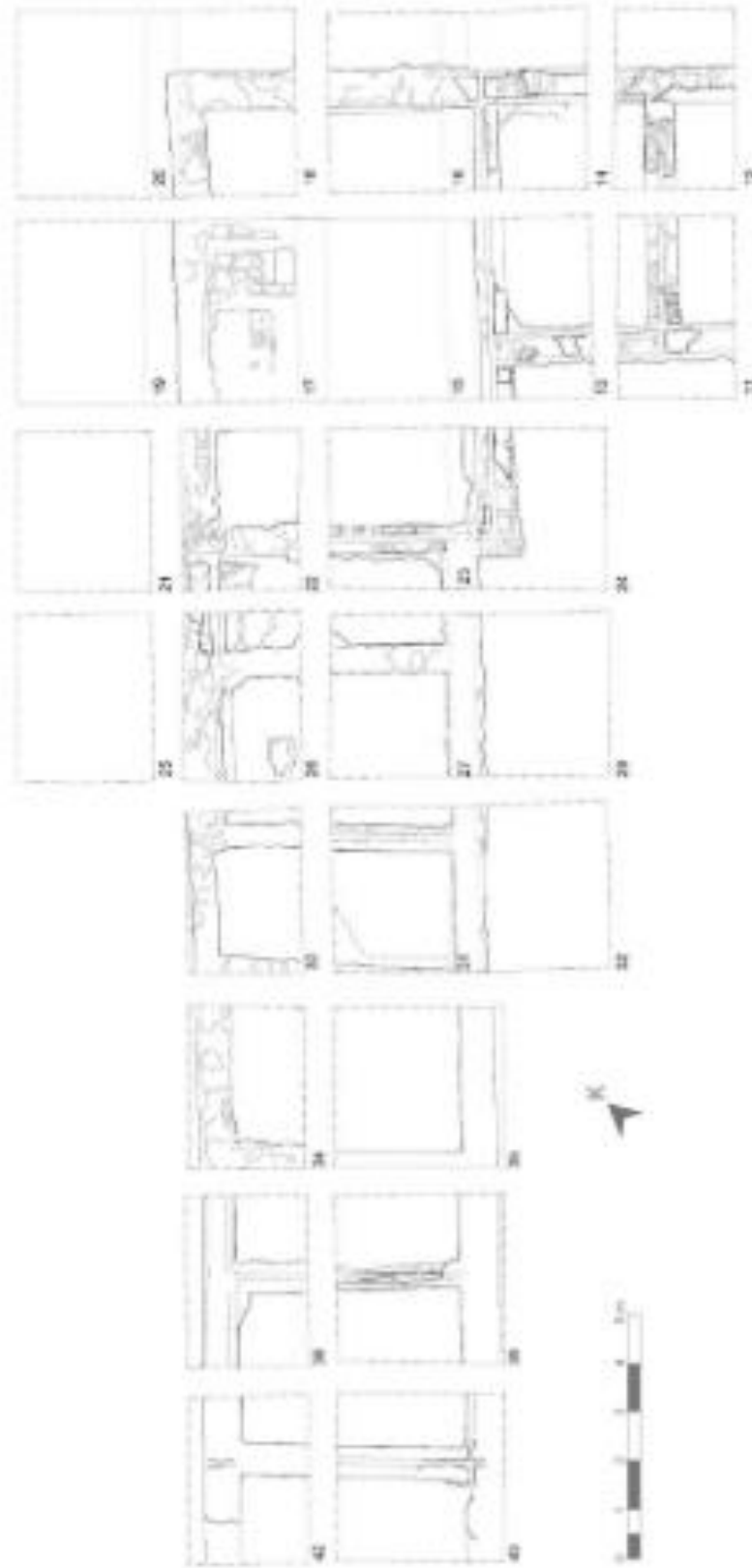

Çizim 2.12. Zigetvar-Üzüm Tepsi cami ve tekke planı (Peker, 2016: Resim 88)

Çizim 2.13. Zigetvar-Üzüm Tepsisi 2016-2017 yılı kazı sonu tekke planı (Peker, 2017: Resim 16)

Çizim 2.14. Zigetvar-Üzüm Tepsi tekke kazı planı (Peker, 2017: Resim 24)

EK-5 RESİMLER

Resim: 1.11¹⁰ İlk Müze Olarak Kullanılan Topkapı Sarayındaki Aya İrini Kilisesi

Resim: 1.2. Osman Hamdi Bey¹¹

¹⁰ <http://osmanli.site/sanat-osmanli-sanatci/mecma-i-asar-i-atika-nedir/>. (Erişim tarihi : 05.03.2019)

¹¹ <https://www.ntv.com.tr/galeri/yasam/osman-hamdi-beyin-109-olum-yildonumu,BpohXRGn8UmMuaC2DMJv3Q>. (Erişim tarihi : 05.03.2019)

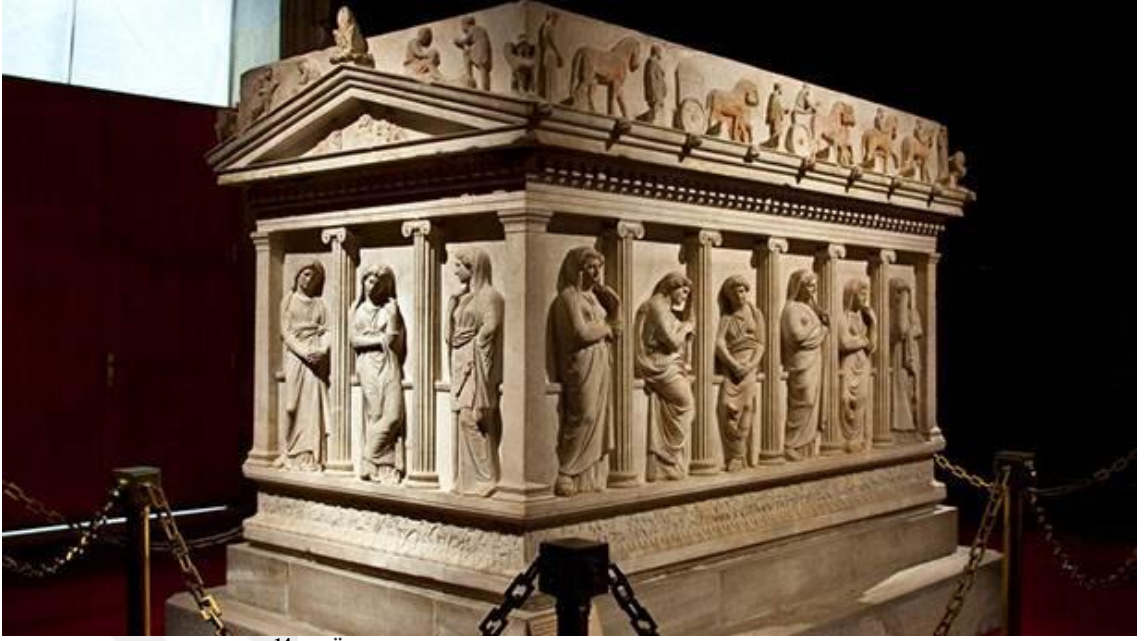
Resim: 1.3.¹² Osman Hamdi Bey'in Nemrut Dağı kazısından görünümü

Resim: 1.4.¹³ İstanbul Arkeoloji Müzesindeki Büyük İskender Lahdi

¹² <http://www.milliyet.com.tr/Osman-Hamdi-Bey-in-medeniyetimize-katkilari-molatik-3470/?Sayfa=4> .(Erişim tarihi : 06.03.2019)

¹³ <https://taskinbilgisi.blogspot.com/2018/03/iskender-lahdi-iskender-lahdi-hikayesi-buyuk-iskender-lahdi.html>. (Erişim tarihi : 06.03.2019)

Resim: 1.5.¹⁴ M.Ö. 4'üncü yüzyıl ortalarına tarihlenen Ağlayan Kadınlar Lahdi

Resim: 1.6.¹⁵ Müze olarak kullanılan Topkapı Sarayındaki Çinili Köşk

¹⁴ <http://www.milliyet.com.tr/%C4%B1stanbul-arkeoloji-muzesi-nde-bulunan-7-efsane-lahit--molatik-9756/?Sayfa=3>. (Erişim tarihi : 06.03.2019)

¹⁵ <http://www.istanbularkeoloji.gov.tr/TR-205301/cinili-kosk-muzesi.html> .(Erişim tarihi : 05.03.2018)

Resim: 1.7.¹⁶ Hellenistik Döneme ait Ağlayan Kadınlar Lahdini tasarım örnek alarak inşa edilen ve 13 Haziran 1891’de ziyarete açılan Müze-i Hümayun

Resim 1.8. 1921 Yılında Ankara’da bir Müze kurulması kararlaştırılmıştır. 1938-1968 yıllarında ise bir Osmanlı yapısı olan Mahmut Paşa Bedesteni ve Kurşunlu Hanının restorasyonu yapılarak Anadolu Medeniyetleri Müzesi halini almıştır¹⁷.

¹⁶ <http://abdulhamid.site/abdulhamid-ve-sanat-2/abdulhamid-ve-diger-sanatlar/asar-i-atika-muzesi-eski-eserler-muzesi-muze-i-humayun-imparatorluk-muzesi-istanbul-arkeoloji-muzesi/>. (Erişim tarihi : 08.03.2019)

¹⁷ <http://www.anadolumedeniyetlerimuzesi.gov.tr/TR-77765/muze-binalarinin-tarihcesi.html> .(Erişim tarihi : 08.03.2019)

Resim 1.9. Polonya Varşova da bulunan Maddi Kültür Enstitüsü (Lafli: 2017)

Resim 1.10.¹⁸ Sivas İzzettin Keykavus Darüşşifası

¹⁸ <http://arkeolojia.blogspot.com/2015/07/sivas-izzettin-keykavus-darussifas.html>. (Erişim tarihi : 05.04.2019)

Resim 1.11.¹⁹ Yıldırım Darüşşifası – Bursa

Resim 1.12.²⁰ Diyarbakır İçkale Artuklu Sarayından bir görünüm

¹⁹ <https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/bursa/gezilecekler/yildirim-darussifasi>. (Erişim tarihi : 05.03.2019)

²⁰ <https://yenikapihaber.com/5-bin-yillik-artuklu-sarayi-ortaya-cikariliyor-65976g-p4.htm>. (Erişim tarihi : 06.03.2019)

Resim 1.13.²¹ Ahlat Meydan Mezarlığı

Resim 1.14.²² Ahlat Meydan Mezarlığı

²¹ <https://www.trthaber.com/haber/kultur-sanat/ahlat-selcuklu-meydan-mezarligi-tarihe-isik-tutuyor-377002.html>. (Erişim tarihi : 22.03.2019)

²² <https://www.trthaber.com/haber/kultur-sanat/ahlat-selcuklu-meydan-mezarligi-tarihe-isik-tutuyor-377002.html> .(Erişim tarihi : 22.03.2019)

Resim 1.15.²³ Hasankeyf'ten genel bir görünüm

Resim 1.16.²⁴ Hasankeyf Zeynel Bey Türbesi

²³ <http://www.milliyet.com.tr/-hasankeyf-te-her-yer-tapulu---gundem-1374385/>. (Erişim tarihi : 15.04.2019)

²⁴ <https://www.cnnturk.com/haber/turkiye/hasankeyfin-sembolu-zeynel-bey-turbesi-tasiniyor>. (Erişim tarihi : 15.04.2019)

Resim 1.17. Hasanköy İmam Abdullah Zaviyesi (Külliyesi)'nin restorasyonundan sonraki görünümü (Uluçam, 2017: Foto 15)

Resim: 1.18.²⁵ Komana Pontika kazısından genel bir görünüm

²⁵ <https://www.ntv.com.tr/sanat/komana-antik-kentinin-tarihi-1300-yil-geriye-gitti.fIUdB9cPUGjz7ZOqdNkmQ>. (Erişim tarihi : 04.04.2019)

Resim 1.19.²⁶ Mersin Yumuktepe Kazısından genel bir görünüm

Resim 1. 20.²⁷ Kadıkalesi-Anaia'dan genel bir görünüm

²⁶ <https://www.trthaber.com/haber/kultur-sanat/mersin-yumuktepe-hoyugunde-9-bin-yillik-muhur-bulundu-390585.html> .(Erişim tarihi : 18.04.2019)

²⁷ <http://www.aydinarkeolojimuzei.gov.tr/TR-133663/kadikalesi-anaia.html> .(Erişim tarihi : 18.04.2019)

Resim 1.21. Kadikalesi bezemesiz ve tek renkli Cam bilezik örnekleri (Çakmakçı, 2012:119)

Resim 1.22. Yoros Kalesinin genel görünümü²⁸

²⁸ <https://www.beykoz.bel.tr/beykoz/detay/yoros-kalesi> .(Erişim tarihi : 15.04.2019)

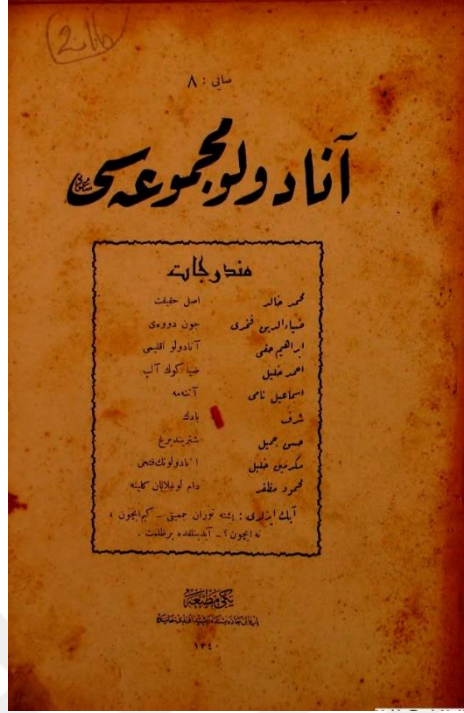
Resim 1.23.²⁹ Yoros Kalesi 2014 yılı kazısı buluntularından örnekler

Resim 1.24.³⁰ Yoros Kalesi 2013 buluntularından örnekler

²⁹ <https://www.beykoz.bel.tr/beykoz/detay/yoros-kalesi>. (Erişim tarihi : 19.04.2019)

³⁰ <https://www.beykoz.bel.tr/beykoz/detay/yoros-kalesi>. (Erişim tarihi : 19.04.2019)

Resim 1.25.³¹ Anadolu Mecmuasının İlk Sayısı

Resim: 1.26.³² Kayseri Keykubadiye Köşkü

³¹ <http://tefrikaroman.ozyegin.edu.tr/sureli-yayinlar/Anadolu-Mecmuas%C4%B1>. (Erişim tarihi : 22.04.2019)

³² <https://www.haberler.com/kayseri-deki-keykubadiye-sarayi-kazisi-7576944-haberi/>. (Erişim tarihi : 22.04.2019)

Resim 1. 27.³³) Van Ulu Camii Genel Görünüm

---

³³ <http://www.vansigazetesi.com/yazar-van-ulu-camii-tarihi-uzerine-4989.html>. (Erişim tarihi : 19.04.2019)

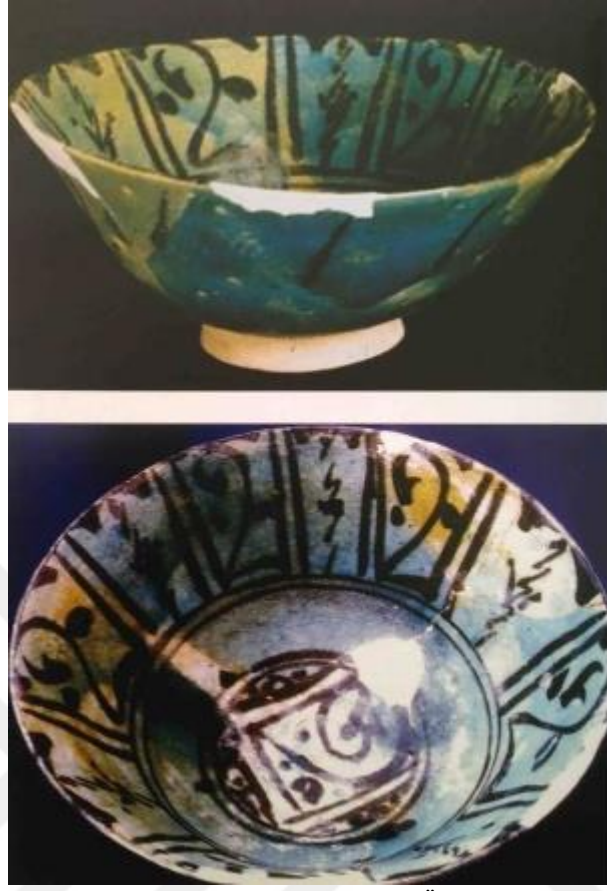
Resim 1. 28.³⁴ Samsat Kalesinden Görünüm

Resim 1. 29.³⁵ Samsat Buluntusu 12.-13. YY. a ait Üstü siyah boyalı sırsız çömlek ve Kabaralı bordürle süslü cam kadeh

³⁴ <http://arapkantara.blogspot.com/2013/06/frat-samsat-kalesi.html> (Erişim tarihi : 17.04.2018)

³⁵ <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/152208> .(Erişim tarihi : 17.04.2019)

Resim 1.30. Samsat Seramik Buluntusu (Özgöç: 2009 Fotoğraf 134)

Resim 1.31. Samsat Dörtgen Kesitli Temrenler (Yavaş, 2017: Fotoğraf 9)

Resim 1. 32.³⁶ Marmaris Serçe Limanı Batığı- Bodrum Sualtı Arkeolojisi Müzesi

Resim 1.33³⁷ Alacahöyük Kazısı

³⁶ <https://bodrum.bel.tr/sualti-arkeoloji-muzesi.html>. (Erişim tarihi : 14.03.2019)

³⁷ http://www.arkeolojidunyasi.com/ataturk_arkeoloji.html. (Erişim tarihi : 14.03.2019)

Resim 1.34.³⁸ Mustafa Kemal Atatürk İstanbul Arkeoloji Müzesi Müdürü Tahsin Öz den Bilgi Alırken

³⁸ <https://isteaturk.com/g/icerik/Ataturk-ve-Muze/1547>. (Erişim tarihi : 14.04.2019)

(Resim 2.1b.)

Resim:2.1a.)

İznic Kazılarında Haliç İşi Yayvan Tabak (Resim: 35a) ve Haliç İşi Seramik Parçaları (Resim 35b)- İznici Çini Fırını Kazısı³⁹

Resim 2.2.⁴⁰ İznici Çini Fırınları Kazısı Genel Görünüm

³⁹ <http://www.antikalar.com/iznic-seramikleri>. (Erişim tarihi : 13.04.2019)

⁴⁰ <https://www.arkeolojikhaber.com/haber-iznic-cini-firinlari-kazisi-791/>. (Erişim tarihi : 15.04.2019)

Resim 2.3.⁴¹ İznik çini fırınları kazı kalıntıları

⁴¹ <https://i2.wp.com/www.seyyahcelebi.com.tr/wp-content/uploads/2015/04/Iznik-Cini-firin-Kalintilari.jpg>. (Erişim tarihi : 15.04.2019)

Resim 2.4b

Resim: 2.4a

İznik Kazılarında Milet İşi Teknikle Yapılmış Seramik Örnekleri⁴²

Resim 2.5.⁴³: İznik Kazılarında Şam İşi Seramik

⁴² <http://www.antikalar.com/iznik-seramikleri> .(Erişim tarihi : 13.04.2019)

⁴³ <http://www.antikalar.com/iznik-seramikleri> .(Erişim tarihi : 13.04.2019)

Resim 2.6⁴⁴ Demirköy Fatih Dökümhanesi Genel Görünüm

Resim 2.7. Dökümhanede Bulunan Mescit ve Çevresi (Yazıcı,2016: Res.4)

⁴⁴ <http://www.trakyaagezi.com/demirkoy-fatih-dokumhanesi/> .(Erişim tarihi : 17.04.2019)

Resim 2.8. Dökümhanedeki Küçük Hamam Kalıntısı (Yazıcı, 2016: Res.11)

Resim 2.9. Demirköy'deki Üretim İle İlgili Alanlar (Yazıcı, 2017: Res.8)

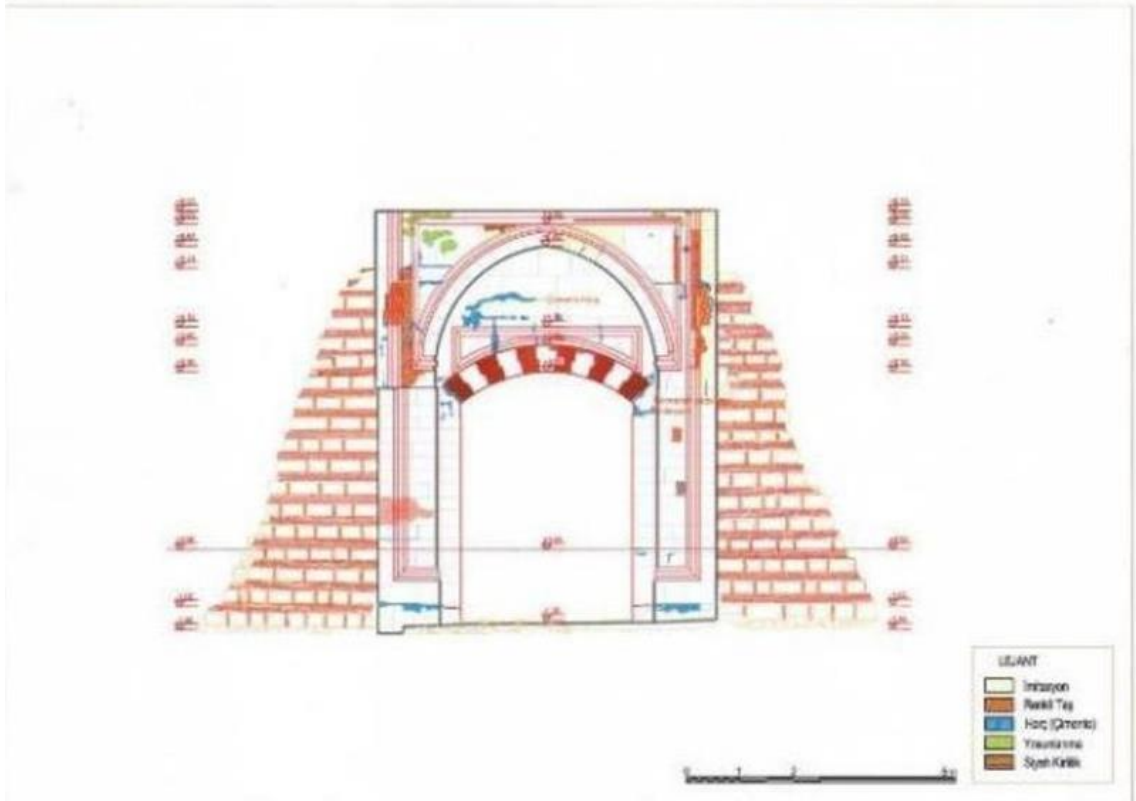

Resim 2.10. Demirköy'deki Ateş Tuğlaları (Yazıcı, 2017: Res.18)

Resim 2.11⁴⁵ Bab'üs Saade Kapısı

⁴⁵ (<https://www.rotasenin.com/edirne-sarayi>. (Erişim tarihi : 12.04.2019)

Resim 2.12. Bâb'üs-sâde (Akağalar Kapısı)'nin batı cephesi (Özer, 2014: EYSK Arşiv)

Resim 2.13. Cihan-ı Hüma Kasrı ve Arz Odasının 1870 yılındaki Görünümü⁴⁶

Resim 2.14. Cihan-ı Hüma Kasrı (Özer, 2011: EYSK arşivi)

⁴⁶ <https://www.haberturk.com/fatih-sultan-mehmet-in-istanbul-u-fethe-ciktigi-edirne-sarayi-hakkinda-onemli-gelisme-1923642>. (Erişim tarihi : 05.04.2019)

Resim 2.15. Matbah-ı Amire 2009 (Özer, 2014: EYSK Arşiv)

Resim 2.16⁴⁷ Matbah-ı Amire

⁴⁷ https://www.tripadvisor.com.tr/Attraction_Review-g652369-d10492665-Reviews-Edirne_SarayI-Edirne_Edirne_Province.html. (Erişim tarihi : 13.04.2019)

Resim 2.17.⁴⁸ Kum Kasrı Hamamı Restarasyon Öncesi Görünümü

Resim 2.18⁴⁹ Kum Kasrı Hamamı

⁴⁸ <https://bau.edu.tr/icerik/4349-mevcut-yapilar-kum-kasri-hamami>. (Erişim tarihi : 14.04.2019)

⁴⁹ https://www.tripadvisor.com.tr/Attraction_Review-g652369-d10767227-Reviews-Kum_Kasri_Hamami-Edirne_Edirne_Province.html .(Erişim tarihi : 14.04.2019)

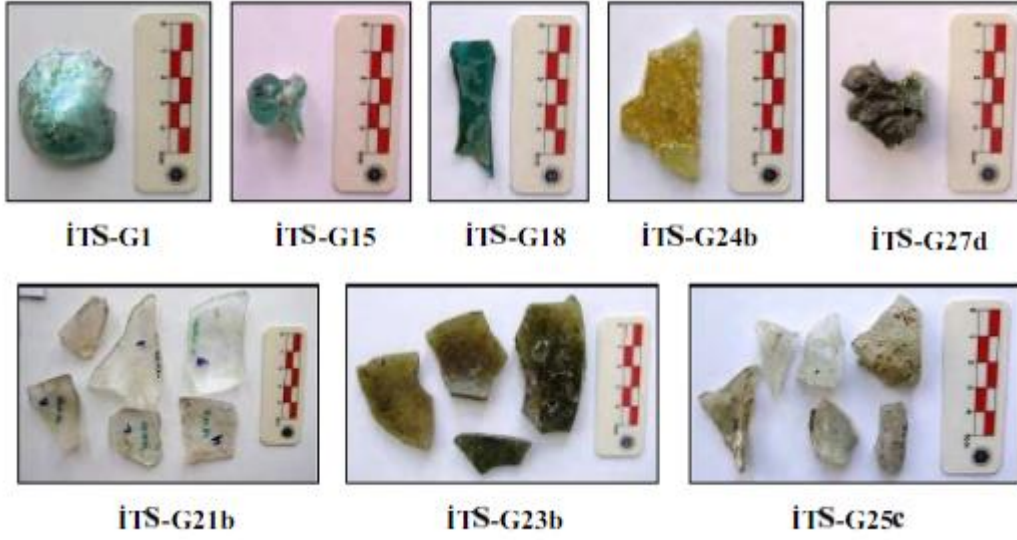

Resim 2.19. Kum Kasrı Hamamı'nın Kuzey tarafı ve Hamamla organik bir bağı olan Kum Kasrı (Özer,2013)

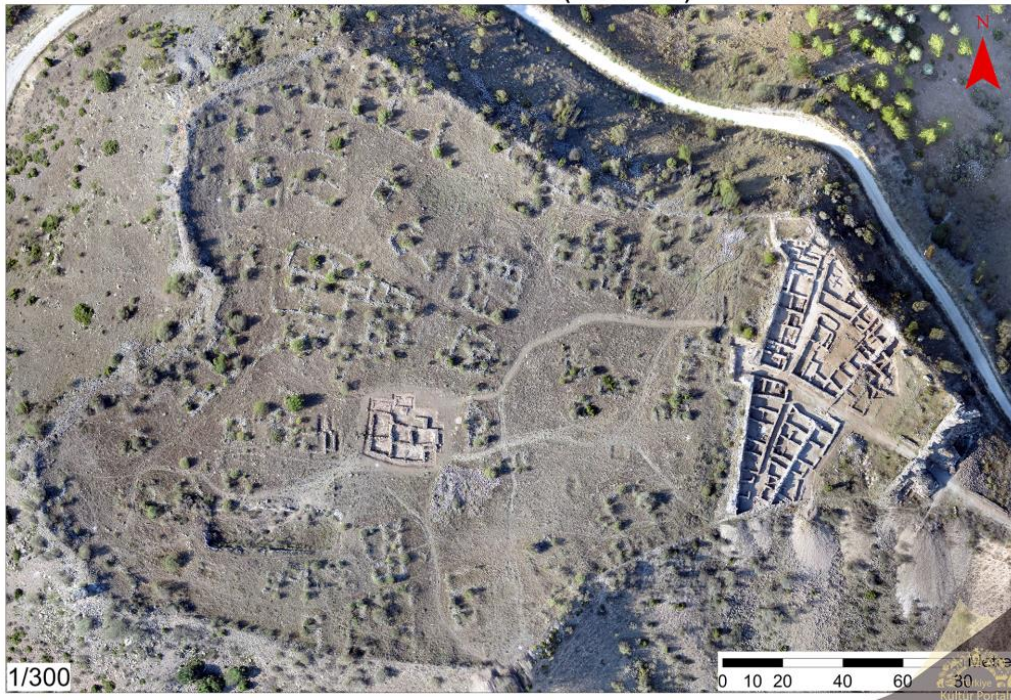

Resim 2.20.⁵⁰ Tekfur Sarayının Çin, Müzesi Olarak Kullanılacak Bölümü

⁵⁰ <http://www.setamuhendis.com/istanbul-buyuksehir-belediyesi/tefur-sarayi-cini-muzesi-insaati/>.
(Erişim tarihi : 15.04.2019)

Resim 2.21. Tekfur Sarayı Cam buluntu Örnekleri (Akyol ve Kadioğlu, 2015)

Resim 2.22.⁵¹ Karacahisar Kalesi Hava Fotoğrafi

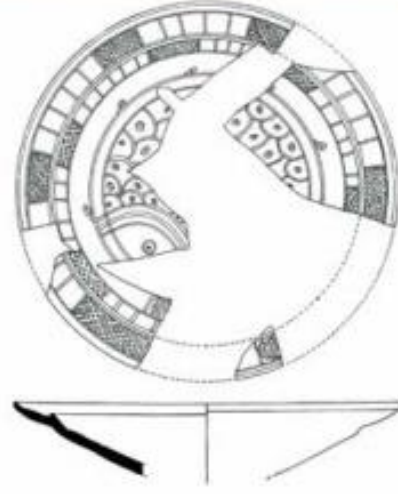
⁵¹ <https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/eskisehir/gezilecekyer/karacahisar-kalesi>. (Erişim tarihi : 26.04.2019)

Resim 2.23⁵² Karacahisar Kalesi Kazılarında Genel Bir Görünüm

---

⁵² <http://www.eskisehirkulturturizm.gov.tr/TR-156588/karacahisar-kalesi-kazilari.html>. (Erişim tarihi : 08.04.2019)

Resim 2.24. Karacahisar Kalesi Yeşil ve Erguvan Lekeli tabaklar (Öztaşkın, 2009: Lev.1)

Resim 2.25. ⁵³ Cevher Paşa Camii

Resim 2.26 Cevher Paşa Haziresi (Beyazıt, 2016, Resim 9)

⁵³ <https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/denizli/gezilecekyer/cevherpasa-camii>. (Erişim tarihi : 05.04.2019)

Resim 2.27. Türk Boylarına Ait Damgalı/Geometrik Kazımalı Mezar Taşları (Beyazıt: 2017, Resim 12)

Resim 2.28. Kale-i Tavas Yukarı Mezarlığı'nın Batı Kısmı (Beyazıt,2017)

Resim 2.29. Harput Kalesi Genel Görünüm (Aytac, 2018: Fotoğraf 1)

Resim 2.30. Harput Kale Camii Sütun Kaideleri (Sevin vd., 2013)

Resim2.31. Harput Kale Camii Genel Görünüm (Sevin vd., 2013)

Resim 2.32. Harput Sokak Dokusu (Sevin vd., 2013)

Resim 2.33. Harput Sarayönü Açmalarından Genel Görünüm (Aytaç,2017: Resim 2)

Resim 2.34. Harput Kazı Buluntularından Bir Grup Lüle (Aytaç, 2017: Resim 12)

Resim 2.35. Bilecik Orhan Gazi İmareti Kazı Öncesi Genel Görünüm (Deveci ve Altınsapan, 2016: Resim 2)

Resim 2.36. Orhan Gazi İmaretî, doğu cephe, kazıyla ortaya çıkarılan tabhane odası ve tabhane odasının güneyindeki mezar 1 (Deveci ve Altınsapan, 2016: Resim 3)

Resim 2.37⁵⁴ Bilecik Süleyman Paşa Hamamı

⁵⁴ <https://www.bilecikhaber.com.tr/suleyman-pasa-hamami-265991h.htm>. (Erişim tarihi : 01.04.2019)

Resim 2.38.⁵⁵ Bitlis Kalesi

Resim 2.39⁵⁶ Bitlis Kalesi kazıları hava fotoğrafı

⁵⁵ <https://ilkha.com/haber/17508/bitlis-kalesinin-30-yil-daha-turizme-kapali-olacagi-iddiasi>. (Erişim tarihi : 05.04.2019)

⁵⁶ <https://www.haberturk.com/bitlis-haberleri/62623384-ozel-bitlis-kalesi-turizme-kazandirilacak> .(Erişim tarihi : 05.04.2019)

Resim 2.40⁵⁷ Amasya Harşena Dağı ve Harşena Kalesi

Resim 2.41.⁵⁸ Amasya Kalesindeki kazılardan genel görünüm

⁵⁷ <http://www.kulturvarliklari.gov.tr/TR-137749/amasya-harsena-dagi-ve-pontus-kral-kaya-mezarlari-unesc-.html>. (Erişim tarihi : 05.04.2019)

⁵⁸ <http://gezerdoner.com/2019/01/18/amasya-kalesi-harsena-kalesi/>. (Erişim tarihi : 05.04.2019)

Resim 2.42 Amasya Harşena Kalesi kazısından görünüm (Dönmez Naza, 2011, Resim 1)

Resim 2.43 Amasya Harşena Kalesi kazılarında Fatih dönemine tarihlenen sikke (Dönmez Naza, 2011, Resim 2)

Resim 2.44. Beçin Kalesi 2.Murat dönemine ait sikke (Pektaş, 2017: Resim 11)

Resim 2.45. Beçin Kalesi Fatih dönemi ejderli sikke (Pektaş, 2017: Resim 12)

Resim 2.46. Seddülbahir Kalesindeki Osmanlı Kışlası (Aslan, 2008, Res 5)

Resim 2.47⁵⁹ Seddülbahir Kalesi

⁵⁹ <https://canakkalegundem.net/2018/12/18/seddulbahir-kalesi-ikinci-100-gunluk-programda/>. (Erişim tarihi : 21.04.2019)

Resim 2.48.⁶⁰ Erzurum Aziziye Tabyası

Resim 2.49.⁶¹ Edirne Hıdırlık Tabyası

⁶⁰ https://www.tripadvisor.com.tr/LocationPhotoDirectLink-g297996-d4476222-i179064091-Aziziye_Tabyalari-Erzurum.html. (Erişim tarihi : 22.04.2019)

⁶¹ <http://www.kulturvarliklari.gov.tr/TR-133970/edirnenin-ortaya-cikan-degeri-hidirlik-tabyasi.html>. (Erişim tarihi : 22.04.2019)

Resim 2.50⁶² Edirne Hıdırlık Tabyası

Resim 2.51. Rumeli Mecidiye Tabyası genel görünüm (Çavga, 2009, Resim1)

⁶² <https://gezilecekyerler.com/hidirlik-tabyasi/>. (Erişim tarihi : 22.04.2019)

Resim 2.52. Foça'daki Osmanlı mezarlığı temizleme çalışmalarından görünüm (Özyiğit, 2009, Resim12)

Resim 2.53.⁶³ Foça Osmanlı mezarlığından genel bir görünüm

⁶³ <https://www.haberler.com/foca-nin-osmanli-tarihi-mezar-taslarinda-gizli-2942863-haberi/> .(Erişim tarihi : 25.04.2019)

Resim 2.54⁶⁴ Afrodiasyas Güney Agora'dan Beylikler Dönemi veya Klasik Osmanlı kabı, 14.-16. YY

Resim 2.55⁶⁵ Eskişehir'de 2009'da yapılan yüzey araştırmasında tespit edilen 13-15. yüzyıla ait Osmanlı köyü

⁶⁴ <http://aphrodisias.classics.ox.ac.uk/tr/APHRODISIAS-RAPORU-2015.pdf>. (Erişim tarihi : 23.04.2019)

⁶⁵ <https://www.nationalturk.com/osmanli-koyu-arkeologlari-bekliyor/>. (Erişim tarihi : 23.04.2019)

Resim 2.56. Akerman Kalesi hamamı kazısı üstten görünüm (Ersoy, 2012: Resim4)

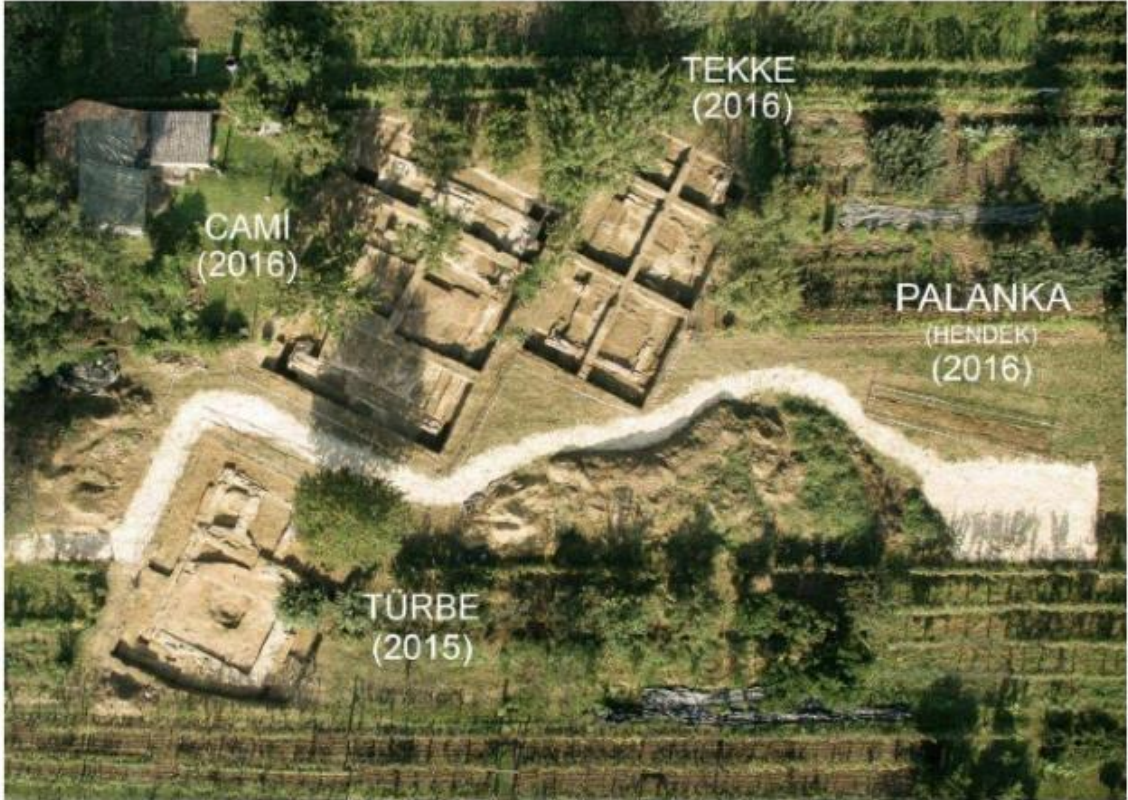

Resim 2.57 Macaristan Barcs Kalesindeki kazılarda ele geçen Osmanlı buluntuları (Kovács, 2014, Fig.6)

Resim 2.58. Zigetvar Üzüm tepesi kazı alanı hava fotoğrafı (Peker, 2017:., Resim1)

Resim 2.59. 2016 kazı sezonunda Üzüm Tepesi kazı alanı (Peker, 2017, Resim2)

Resim 2.60. Zigetvar-Üzüm Tepesi – Türbe kazısından görünüm (Peker, 2015, Resim13)

Resim 2.61. Zigetvar-Üzüm Tepesi – Türbe duvar örgüsü (Peker, 2015, Resim16)

Resim 2.62. Zigetvar-Üzüm Tepesi – cami (Peker, 2016, Resim10)

Resim 2.63. Zigetvar-Üzüm Tepesi – caminin güneydoğu duvarı (Peker, 2016, Resim 28)

Resim 2.64. Zigetvar-Üzüm Tepesi –Hendek açmasından görünüm (Peker, 2016, Resim82)

Resim 2.65. Zigetvar-Üzüm Tepesi –tekke açmasından görünüm (Peker, 2017, Resim 8)

Resim 2.66. Zigetvar-Üzüm Tepesi tekke kazılarında çıkan çini parçaları (Peker, 2017, Resim 39)

Resim 2.67. Zigetvar-Üzüm Tepesi tekke kazılarında çıkan lüleparçaları (Peker, 2017, Resim 40)

Resim 2.68. Zigetvar-Üzüm Tepesi hendek kazılarında çıkan gümüş akçe (Peker, 2016, Resim 87)

